

HAUTAKAMMIOSTA SATEENVARJOON

Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkkien kertoma

Terhikki Hakli
Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion
Teologinen tiedekunta

Laitos – Institution
Käytännöllinen teologia

Tekijä – Författare
Hakli, Terhikki

Työn nimi – Arbetets titel
Hautakammioista Sateenvarjoon. Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkkien kertoma

Oppiaine – Läroämne
Käytännöllinen teologia

Työn laji – Arbetets art
Pro gradu -tutkielma

Aika – Datum
huhtikuu 2015

Sivumäärä – Sidoantal
107 + 38

Tiivistelmä – Referat

Tutkimuksessa tarkastellaan Helsingin Hietaniemen hautausmaan yhdellä alueella, Taiteilijainmäellä (kortteli V21A), sijaitsevia hautamuistomerkkejä. Taiteilijainmäki sai alkunsa vuonna 1943, jolloin kansallistaiteilija Akseli Gallen-Kallela haudattiin rinteeseen rakennettuun hautakammioon. Alueelle haudatuille suomalaistaiteilijoille on pystytetty 50 hautamuistomerkkiä. Hautamuistomerkkien osalta alue on tullut valmiiksi 2010-luvulla. Tutkimuksen pääkysymys on, mitä Taiteilijainmäen hautamuistomerkit kertovat. Pääkysymys jaetaan kolmeen osakysymykseen. Mitä hautamuistomerkit kertovat haudatuista henkilöistä? Mitä hautamuistomerkkien symboliikka merkitsee? Miten hautamuistomerkit suhteutuvat aikaisempaan hautamuistomerkkiperinteeseen? Tutkimusaineisto muodostuu eri aineistotyypeistä. Hautausmaalla olevat hautamuistomerkit on tallennettu valokuvoin, jotka on liitetty tutkimukseen. Arkistolähteiden ja tutkimuskirjallisuuden lisäksi tutkimusaineistoon kuuluu haastatteluja, joiden teemana on ollut yksittäinen hautamuistomerkki. Tutkimuksessa käytetään laadullista tutkimusmenetelmää.

Hautamuistomerkit kertovat haudattujen elämäntyöstä, luonteesta ja harrastuksista. Joissakin taustakertomus on niin henkilökohtainen, ettei sitä voi päätellä muistomerkkiä tarkastelemalla. Yhdessä muotokuvallisessa muistomerkissä vainajan kuvaamisen tapa poikkeaa entisestä hiekkapuhalletun kuvan myötä. Yhteen on kasvokuvan lisäksi liitetty ratsastajapatsas, joka on harvinainen hautausmaakontekstissa. Haudattuihin liittyvät henkilökohtaiset asiat suuntaavat kertoman muistoihin ja taaksepäin. Kristinuskon keskeinen symboli, risti, esiintyy hautakivissä kahdessa muodossa. Latinalainen tyhjä risti on neljässä ja krusifiksi yhdessä hautakivessä. Yksi hautamonumentti on T-ristin muotoinen. Kristilliset symbolit suuntaavat kertoman eteenpäin, ylösnousemuksen ja iankaikkisen elämän toivoon. Tutkimuksen perusteella on mahdoton päätellä tutkittujen symbolien yleistä esiintyvyyttä hautausmailla Taiteilijainmäen kurioositeettiluonteen vuoksi. Neljässä veistoksellisessa ja yhdessä monumentaalisisessa hautamuistomerkissä pohditaan kuolemaa ja sen väistämättömyyttä. Ne eivät anna vastausta. Niiden kertoma suuntautuu taaksepäin, sillä niistä puuttuu kristillisten symbolien sisältämä toivo.

Suurin osa Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä pohjautuu aikaisempaan hautamuistomerkkiperinteeseen. Klassisia ja niihin perustuvia hautakiviä on lähes puolet, veistoksellisia muistomerkkejä on reilu kolmannes ja monumentaalisia vajaa viidennes. Alueella voi seurata suomalaisten kuvanveistäjien taidetta 1930-luvulta 2010-luvulle. Uusklassisen suunnan suurten sileäksi hiottujen kivien päälle on asetettu abstrakteja metallisia veistoksia. 2010-luvulla on uutta nykyaikaisen mukaisen abstraktin metallisen veistoksen asettaminen suoraan maahan ilman näkyvää jalustaa, mistä esimerkkinä on veistos nimeltä Sateenvarjo.

Avainsanat – Nyckelord
hautamuistomerkit, symbolit, risti, hautausmaat, Helsinki -- Hietaniemi, Taiteilijainmäki

Säilytyspaikka – Förvaringställe
Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia

Muita tietoja

Sisällys

1 JOHDANTO.....	3
1.1 Hietaniemen hautausmaa ja Taiteilijainmäki	3
1.2 Keskeiset käsitteet.....	5
1.3 Tutkimustehtävä, tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineisto	10
1.4 Aikaisempi tutkimus	14
2 TAITEILIJAINMÄEN HAUTAMUISTOMERKIT.....	18
2.1 Luokittelu ja ryhmittely.....	18
2.2 Hautamuistomerkkien kuvaukset.....	21
2.2.1 Klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet	21
2.2.2 Veistokselliset hautamuistomerkit	32
2.2.3 Monumentaaliset hautamuistomerkit	46
3 KLASSISET JA NIIHIN POHJAUTUVAT HAUTAKIVET.....	56
3.1 Kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet	56
3.2 Kristillisen perinteen mukaiset hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa.....	60
3.3 Perinteisten pystykivien muunnokset.....	63
3.4 Luonnonkivet.....	65
4 VEISTOKSELLISET HAUTAMUISTOMERKIT.....	70
4.1 Muotokuvalliset hautamuistomerkit	70
4.2 Hautaveistokset.....	74
4.3 Veistokset itsenäisinä hautamuistomerkkeinä	77
4.4 Runosäkeen sisältävät veistokset	82
5 MONUMENTAALISET HAUTAMUISTOMERKIT.....	86
5.1 Hautamonumentit.....	86
5.2 Hautamonumenttien muunnokset	89
5.3 Hautakammio.....	91
6 TIIVISTELMÄ.....	95
7 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	99
Painamattomat lähteet.....	99
Tekijän hallussa olevat haastattelut	99
Painetut lähteet	99
Kirjallisuus	100
LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Hietaniemen hautausmaa ja Taiteilijainmäki

Nykyisenä Hietaniemen hautausmaana tunnettu alue Helsingissä sai alkunsa talvella 1828, kun terveydellisistä syistä alettiin suunnitella uuden hautausmaan perustamista varsinaisen asutuksen ulkopuolelle. Sopiva alue oli Lapinlahden rannalla, vuonna 1815 käyttöön vihityn ortodoksisen hautausmaan vieressä. Helsingin maistraatin kokouksessa 18.8.1828 päätettiin luovuttaa alue ”kristityn luterilaisen uskonnon täkäläisille tunnustajille hautausmaana käytettäväksi”.¹

Hautausmaa, kooltaan 5,9 hehtaaria, raivattiin ja vihittiin käyttöön Lapinniemiellä 22.10.1829 ja sitä kutsuttiin Vanhaksi hautausmaaksi. Aluetta laajennettiin 11,4 hehtaarin suuruisella alalla Lapinlahden rannalta, ja se vihittiin Uutena hautausmaana vuonna 1864. Vanhan hautausmaan lounaispuolelle oli jo aiemmin vuonna 1833 perustettu Suomen kaartin hautausmaa. Hautausmaan laajentaminen jatkui 1900-luvulla. Hautausmaata kutsuttiin tuolloin Läntiseksi hautausmaaksi. Sen jatkoksi Lapinlahden rantaa myötäilevä alue ympäröitiin korkealla muurilla ja näin perustettiin Hietaniemen hautausmaa, kooltaan kuusi hehtaaria. Talvi- ja jatkosodan 1939–1945 sankarihaudat sijoitettiin sinne, ja sankarihautausmaa on maan suurin. Eri valtioiden päämiehet vierailevat siellä. Viimeisin laajennus, urnalehto, tuli Hietaniemenkadun pohjoispuolelle vuonna 1949.² Kokonaisuus, hautausmaa-alue, jota on vaiheittain laajennettu Lapinlahden ja Taivallahden välisellä niemellä, on vuodesta 1971 asti ollut nimeltään Hietaniemen hautausmaa ja sen pinta-ala on kaikkiaan 27 hehtaaria.³ Alueelle on haudattu noin 200 000 vainajaa.⁴

Taiteilijainmäki sijaitsee Hietaniemen hautausmaan vanhalla alueella. Se on kortteli 21A. Sitä kutsutaan myös taiteilijainkukkulaksi tai taiteilijakukkulaksi.⁵ Taiteilijainmäen historia alkaa vuodesta 1943, jolloin kansallistaiteilija Akseli Gallen-Kallela haudattiin hautakammioon hautausmaan pääkäytävän viereiseen mäenrinteeseen. Kammio oli yksinään mäellä vuosikymmenen ajan. Vuonna 1952 arkkitehti Elsi Borg hahmotteli alueelle oman taiteilijoille tarkoitetun hautausalueen. Tuolloin valmisteltiin hautausmaiden opaskirjaa Jumalan puistot kauniiksi, jossa korostettiin sitä, että hautausmaa sopeutuu luontoon.

---

¹ Impola 1987, 20–22; Pehkonen 2008, 61, 91.

² Gardberg 2003, 70–71; Pehkonen 2008, 57, 87, 91, 113, 119–120, 156–157.

³ Viro 1993, 35; Gardberg 2003, 71.

⁴ Hietaniemen hautausmaa 2009.

⁵ Taiteilijainmäki on alueen virallinen nimi, ja käytän sitä tässä tutkimuksessa. Esimerkiksi Teronen & Vuolle 2012, 9–11.

Taiteilijoiden hautapuiston Borg suunnitteli rinnettä nousevan polun ja portaiden varren puistometsikköön, ja siihen tuli kahdeksan hautapaikkaa. Ensimmäinen tälle alueelle haudattu oli säveltäjä ja pianisti Selim Palmgren.⁶

Vuonna 1968 hautausmaiden tarkastaja, puutarha-arkkitehti Erik Sommerschild tarkensi alueen käyttösuunnitelmaa⁷ ja lisäsi Taiteilijainmäelle 18 hautapaikkaa. 1990-luvulla tehdyn selvityksen mukaan alueella oli noudatettu suunnitelmaa, jossa Borgin ajatusten kaltaisesti haudat oli siroteltu luonnonmukaisen kasvuston keskelle väljästi maastoon.⁸

Taiteilijainmäki oli 2000-luvun alkuun mennessä muodostunut suosituksi nähtävyydeksi. Taiteilijat arvostivat sitä ja monet ilmaisivat toivomuksenaan tulla aikanaan haudatuksi sinne. Arkkitehti Bey Heng ajatteli tulevaisuutta. Alueen arvostus kasvaisi entisestään, jos sinne voitaisiin mahduttaa lisää hautapaikkoja ja niille tulisi arvokkaita taideteoksia.⁹

Hengin muistion pohjalta Helsingin seurakuntayhtymä pohti Taiteilijainmäen tulevaisuutta vuonna 2002. Taiteilijainmäki oli arvostettu sekä Suomen taiteilijoiden että yleisön mielestä. Alueelle oli haudattu 30 taiteilijaa. Seurakuntayhtymä puolestaan piti taiteilijoille erotettua hautausmaa-alueita myönteisenä tekona kulttuurille. Hengin tutkimuksen perusteella alueelle saattoi mahduttaa vielä 20 hautaa. Kiinteistötoimisto huolehti alueen jatkosuunnittelusta.¹⁰

Taiteilijainmäen hautapaikkoja on anottu enemmän kuin niitä on voitu myöntää. Hautapaikan saamisen arviointiperusteena on ollut, että taiteilija on ansioitunut sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Taiteilijan ei ole tarvinnut olla evankelis-luterilaisen kirkon jäsen. Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston jäsenet ovat päättäneet Taiteilijainmäen hautapaikkojen luovuttamisesta, mutta valinnat ovat olleet subjektiivisia. Mäelle haudattujen taiteilijoiden puolisoille on myös varattu hautapaikat alueelta, joten alueelle hautaamiset eivät ole päättyneet. Kun joillakin on ollut useampi puoliso, on ollut vaikea päättää, kenellä on oikeus tulla haudatuksi sinne. Koko Hietaniemen alueelle on haudattu taiteilijoita huomattavasti enemmän kuin Taiteilijainmäelle.¹¹

---

⁶ Kantonen 1993, 11–13; Kytöharju 2010.

⁷ Käyttösuunnitelmasta ilmenee sanallisesti hautausmaakaava. Siinä on määräyksiä muun muassa alueiden käyttötarkoituksesta, ja siinä selostetaan sekä kokonaisuutta että erilaisia yksityiskohtia. Laurasvaara 2003, 9–10.

⁸ Kantonen 1993, 13; Kytöharju 2010.

⁹ Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston kokouspöytäkirja 25.4.2002, 4.

¹⁰ Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston kokouspöytäkirja 25.4.2002, 3–5.

¹¹ Kytöharju 2010; Teronen & Vuolle 2012, 11–13.

Taiteilijainmäki muodostaa erityisen kokonaisuuden, koska alueelle haudattuja yhdistää heidän kulttuuriin ja taiteeseen liittynyt ammattinsa. Taiteilijainmäelle on haudattu yli 50 eri alojen suomalaistaiteilijaa. Taiteilijainmäki on ainoa Hietaniemen hautausmaalle suunniteltu metsähautausmaa,¹² ja se muodostaa kontrastin viereiselle 1800-luvun jälkipuoliskon hautausmaakulttuuria edustavalle alueelle.¹³ Taiteilijainmäestä, sen haudoista ja vanhasta puustosta huolehtiminen vaatii työtä.¹⁴ Tapaninpäivän myrsky vuonna 2011 muutti aluetta.¹⁵

1.2 Keskeiset käsitteet

Hautausmaa

Hautausmaa, hautuumaa ja kirkkomaa¹⁶ ovat vainajien leposijoiksi erotettuja ja pyhitettyjä eli vihittyjä alueita.¹⁷ Uusi hautaustoimilaki tuli voimaan 1.1.2004. Evankelis-luterilaisen kirkon hautausmaat ovat yleisiä hautausmaita, joita seurakuntien tai seurakuntayhtymien tulee ylläpitää. Hautasijan saaminen määräytyy kotikunnan mukaan.¹⁸

Hautaaminen tapahtuu ruumishautauksena tai tuhkahautauksena. Tuhka voidaan kätkeä maahan myös ilman urnaa. Erilaisten hautaustapojen seurauksena muodostetaan sävyltään erilaisia hautausmaita tai niiden osia.¹⁹ Hautausmaiden luonne voi muuttua myös maallistumisen seurauksena.²⁰ Hautausmaan ylläpitäjän kuuluu hoitaa hautausmaata sen arvoa vastaavalla tavalla vainajien muistoa kunnioittaen.²¹ Tuhka voidaan pysyvästi sijoittaa myös muualle kuin hautausmaalle.²²

Hautausmaat ovat yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia alueita sekä uskonnollisia kulttipaikkoja.²³ Hautausmaa on luonteva paikka surutyölle.

---

¹² Metsähautausmaan puusto on kotimaista luonnonmetsää tai luonnonmukaisuutta tavoitellen istutettua kotimaista lajistoa. Siellä on metsälle luonteenomaista aluskasvillisuutta. Laurasvaara 2003, 10; Seppovaara 2002, 35.

¹³ Kantonen 1993, 11–13.

¹⁴ Teronen & Vuolle 2012, 14.

¹⁵ Nuutinen 2011.

¹⁶ Kirkon ympärillä olevasta hautausmaasta käytetään nimitystä kirkkomaa tai kirkkotarha, aikaisemmin myös Jumalan puisto. Esimerkiksi Laurasvaara 2003, 9.

¹⁷ Knuutila 1998, 219–220; Laurasvaara 2003, 7.

¹⁸ Hautaustoimilaki 6.6.2003/457, 1 luku 1 §, 2 luku 3 § ja 4 §.

¹⁹ Knuutila 1998, 224.

²⁰ Lempiäinen 1990a, 20.

²¹ Hautaustoimilaki 6.6.2003/457, 5 luku 13 §.

²² Hautaustoimilaki 6.6.2003/457, 7 luku 19 §.

²³ Knuutila 1998, 218–219.

Hautausmaat kertovat kuoleman todellisuudesta, ihmiselämän ajallisesta lyhydestä ja toisiaan seuraavista sukupolvista. Ne kokoavat historiaa.²⁴

Hautausmaiden eri osia on vanhastaan arvostettu eri tavalla. Hautapaikan sijainti on kertonut vainajan yhteiskunnallisesta asemasta ja varakkuudesta. Toisaalta eriarvoisuudesta on pyritty eroon käyttämällä samanlaisia hautakiviä.²⁵ Edellinen näky esimerkiksi sotilashaudoilla. Suomen talvi- ja jatkosodassa kaatuneiden haudoille järjestettiin paikka kirkkomailla mahdollisimman lähelle kirkkorakennusta.²⁶ Alueelle pystytettiin kaikille yhteinen risti tai muistomerkki, mutta sankarihaudoille jokaiselle laitettiin samanlaisen laatta tai risti sotilasarvosta riippumatta.²⁷

Hautamuistomerkki

Hautamuistomerkki osoittaa haudan paikan,²⁸ ja se voidaan määritellä merkiksi, joka on vainajan haudalla oleva kiinteä maasta nouseva merkki, rakennelma tai veistos.²⁹ Hautamuistomerkki suojaa hautaa erottaessaan sen muista haudoista.³⁰ Hautamuistomerkki voi olla kiveä, puuta, metallia tai jotain muuta materiaalia, ja se sijoitetaan haudalle vainajan muistoksi. Lisäksi sen ulkonäön ja koon tulee soveltua hautausmaan ilmeeseen.³¹

Hautamuistomerkki ilmaisee, kuka tai ketkä paikkaan on haudattu, sillä tavallisesti siinä on nimi ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät. Hautamuistomerkissä voi olla haudatun ammatti tai arvonimi ja muuta kirjoitusta sekä kuvia ja veistoksia.³² Hautamuistomerkit voivat viestiä katsojan kanssa esimerkiksi puhuttelevan kirjoituksen ansiosta.³³

Kuoleman jälkeen vainajaa ei kokonaan jätetä, vaan hän jää jäljelle muistona ja muistomerkkinä. Hautapaikka ja hautamuistomerkki kirjoituksineen ja kuvineen määrittää vainajan ja jälkeensä jääneiden keskinäisen etäisyyden ja yhteisöllisen paikan. Asema ja sukupolvien jatkuvuus merkitään aineellisesti, mikä sallii surun.³⁴ Hautamuistomerkin äärellä on paikka käsitellä surua, muistaa

---

²⁴ Heng 1994, 13–14.

²⁵ Knuutila 1998, 221–222.

²⁶ Lempiäinen 1990a, 12; Knuutila 1998, 221; Gardberg 2003, 82.

²⁷ Gardberg 2003, 129.

²⁸ Heng 1994, 79; Aaltonen et al. 2005, 146; Nickels 2005, 215.

²⁹ Konttinen & Laajoki 2000, 135.

³⁰ Knuutila 1998, 219.

³¹ Laurasvaara 2003, 26.

³² Lempiäinen & Nickels 1990, 62; Knuutila 1998, 219; Aaltonen et al. 2005, 146–147.

³³ Nickels 2005, 216.

³⁴ Lehtonen 2008, 224, 240–241.

kuollutta ja muistelijan omaa kuolevuutta.³⁵ Toisaalta suremiseen liittyy unohtaminen. Kuolleesta on päästävä eroon unohtamalla, mutta samalla hänet halutaan muistaa. Hautausmaa muistomerkkeineen on mukana ja poissa olemisen välitila. Näkyvästi esillä oleva hautamuistomerkki ohjaa huomaamaan elämän rajallisuuden.³⁶

Hautamuistomerkit ovat kuolleita ja eläviä varten. Hautamuistomerkit paljastavat maan ja paikkakunnan historiaa, perinteitä ja kulttuuria. Ne voivat heijastaa eri aikojen henkeä, katsomuksia ja yhteiskunnan rakenteita.³⁷ Suomen hautamuistomerkkiperinne on kansainvälistä.³⁸ Hautamuistomerkkien tulee olla hautausmaan yleiskuvaan sopivia eivätkä ne saa loukata hautausmaan arvokkuutta eivätkä vainajan muistoa. Hautaoikeuden haltijalla on oikeus päättää, minkälainen muistomerkki haudalle asetetaan. Hautausmaan ylläpitäjä hyväksyy muistomerkin.³⁹ Muodoltaan ja kooltaan hautamuistomerkit ovat vaihdelleet eri aikakausina.⁴⁰ Maallistumisen seurauksena ja muiden uskontojen vaikutuksesta kristillisten symbolien on arveltu vähenevän hautamuistomerkeistä.⁴¹

Hautamuistomerkkien kertoma voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Toisessa ryhmässä suuntaudutaan eteenpäin, elämän ja kuoleman rajan yli tuonpuoleisuuteen kohti iankaikkista elämää. Toisessa ryhmässä katsotaan taaksepäin, muistoihin ja vainajan elämään.⁴² Hautamuistomerkki kertoo vainajasta aina, kun siinä on vainajan nimi. Syntymä- ja kuolinpäivämäärät tarkentavat tunnistamisen.⁴³

Symboli ja symboliikka

Symbolilla tarkoitetaan merkkiä, tunnusmerkkiä, vertauskuvaa ja sovittua merkintää. Symboliksi voidaan käsittää kuva, esine tai henkilö, joka esittää tai kuvaa jonkin asian olennaisia piirteitä. Symboli ilmentää jotain itseään syvempää. Asia ilmaistaan symbolein, kun sitä ei voida tai haluta esittää muuten.⁴⁴

---

³⁵ Aaltonen et al. 2006, 146; Lehtonen 2008, 224.

³⁶ Lehtonen 2008, 225, 236, 243–244.

³⁷ Heng 1994, 14, 79; Aaltonen et al. 2005, 146.

³⁸ Nickels 1990, 35–37.

³⁹ Hautaustoimilaki 6.6.2003/457, 5 luku 14 §.

⁴⁰ Knuutila 1998, 219.

⁴¹ Lempiäinen 1990a, 20; Knuutila 1998, 221.

⁴² Nickels 2005, 216. Nickels käyttää adjektiivejä prospektiivinen tulevaisuutta koskettava ja retrospektiivinen takautuva.

⁴³ Liite 5, taulukot 1, 2, 3. Kun hautamuistomerkissä on vain vainajan nimi ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tai elinaika, taulukoiden sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin en merkitse plusmerkkiä +. Kun nimi on omakätisenä nimikirjoituksena, merkitse plusmerkin +.

⁴⁴ Lempiäinen 2006, 17.

Symbolien avulla voidaan havainnollistaa vaikeita asioita ja tunnistaa esimerkiksi henkilöitä. Symbolien avulla viestitään ja ilmaistaan tunteita. Niiden avulla voidaan kokea kauneuselämyksiä.⁴⁵ Symbolien avulla tuskallisiakin asioita pystytään käsittelemään. Symbolit rikastuttavat elämää.⁴⁶ Symbolien sanaton kieli on alkuperältään yleisinhimillinen olemisen perusilmiö, joka kuuluu kaikkiin kulttuureihin ja uskontoihin.⁴⁷ Sanoin ei voi ilmaista kaikkea.⁴⁸

Monet symbolit ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa ja ne ovat saaneet yleisesti hyväksytyyn merkityksen. Myös uusia symboleja tuotetaan. Toisaalta symbolit ovat luonteeltaan moniulotteisia, sillä ne saatetaan kokea eri tavalla. Symbolien olemukseen kuuluu, että ne voidaan tulkita totutusta poikkeavasti.⁴⁹

Symbolien sisältöä esiteltäessä puhutaan symboliikasta. Paitsi symbolien käyttöä symboliikalla tarkoitetaan myös tunnusmerkkien tai vertauskuvien kokoelmaa. Taidehistoriassa taideteosten kuva-aiheiden vertailevaa tutkimusta kutsutaan ikonografiaksi. Teologiassa puhutaan symboliikasta.⁵⁰

Hautamuistomerkkien symbolit voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Toisen ryhmän muodostavat vainajan uskontoon/uskoon liittyvät symbolit. Toinen ryhmä sisältää symbolit ja kuvat, jotka liittyvät vainajan persoonaan kuvaamalla häntä ja hänen elämänvaiheitaan.⁵¹

Ristit

Ristit ovat ihmiskunnan yhteistä kulttuuriperintöä, ja erilaisia ristikuvioita käytetään sekä uskonnollisissa että muissa yhteyksissä. Ristissä leikkaavat pystysuora ja vaakasuora, mikä kytkee ristit uskontoihin. Ristillä voidaan kuvata taivaallisen ja maallisen, Jumalan ja ihmisen, ikuisen ja ajallisen kohtaamista.⁵²

Roomalaiset olivat persialaisilta omaksuneet ristin halveksittujen rikollisten teloitusvälineeksi. Uudessa testamentissa kuvataan Jeesuksen ristiinnaulitseminen ja kuolema pitkäperjantaina.⁵³ Ristinkuolemallaan Kristus sovitti maailman synnit ja lunasti ihmiset vapaiksi. Rististä tuli kristinuskon perussymboli. Risti on Jumalan rakkauden, sovituksen ja lunastuksen merkki.⁵⁴

---

⁴⁵ Lempiäinen 2006, 20–21.

⁴⁶ Pallasmaa 2006, 133.

⁴⁷ Martling 1989, 13.

⁴⁸ Martling 1989, 12; Lempiäinen 2006, 20.

⁴⁹ Lempiäinen 2006, 13–14, 17–18.

⁵⁰ Lempiäinen 2006, 17–18.

⁵¹ Aaltonen et al. 2005, 147.

⁵² Lempiäinen 1990b, 57; Lempiäinen 2006, 45, 47.

⁵³ Jussila et al. 2004, 301–302; Heinimäki & Jolkkonen 2009, 160.

⁵⁴ Jussila et al. 2004, 302; Seppälä 2005, 69; Heinimäki & Jolkkonen 2009, 160–161.

Kristityt uskovat, että Jeesus ei jäänyt ristille. Kirkollisessa symboliikassa latinalainen tyhjä risti on Kristuksen ylösnousemuksen ja pelastuksen vertauskuva. Kuolema on voitettu, ihmisillä on sanoma iankaikkisen elämän toivosta.⁵⁵ Tyhjä risti muistuttaa, että Jeesus on seurakuntansa keskellä alati läsnä, hän on elävä Herra. Ristillä ilmaistaan myös kuuluminen ristiinnaulitun Kristuksen seurakuntaan. Tyhjä risti hautausmailla ja kuolinilmoituksissa viestii, että kuolema ei katkaise yhteyttä Kristukseen ja hänen seurakuntaansa.⁵⁶ Risti myös ilmoittaa, että vainaja on ollut kristillisen kirkon jäsen, kristitty.⁵⁷

Latinalainen risti on Suomessa tavallinen kirkoissa ja hautausmailla sekä kuviona hautakivissä ja kuolinilmoituksissa. Latinalaisessa ristissä vaakaviivan yläpuolinen pystyviiva on pituudeltaan noin puolet alapuolisesta. Ristimalleja on kuitenkin satoja erilaisia. Sakarat ovat eripituisia ja ne suhteutuvat toisiinsa eri tavoin. Sakarat voidaan myös koristella. Kreikkalaisessa ristissä kaikki sakarat ovat yhtä pitkiä. Jotkin ristit ovat kirjainten muotoisia. Egyptiläisessä T-ristissä pystypuu päättyy poikkipuuhun. Eri ristimallien yksityiskohtiin liittyy omaa symboliikkaa.⁵⁸

Kuten useilla symboleilla ristillä on täysin vastakkaisia merkityksiä. Kuolema, kaiken loppu tai elämä, alku. Ristiä käytetään sen merkinä, että ihminen on kuollut.⁵⁹ Matrikkeleissa, kuolinilmoituksissa ja hautakivissä on usein tähti syntymäpäivämäärän ja risti kuolinpäivämäärän edessä. Hautamuistomerkki on kokonaisuus, ja ajattelen, että kuolinpäivämäärän edessä oleva risti ei kerro kristinuskosta silloin, kun muistomerkissä ei ole muuta kristillistä symboliikkaa. Näiden pienikokoisten symbolien käyttö tai käyttämättä jättäminen voi olla vallitsevaan kulttuuriin sidottua tai tyyllinen seikka. On itsestään selvää tulkita hautamuistomerkkien päivämäärät syntymä- ja kuolinpäivämääräksi. Kun merkitään elinaika, ei tarvita symboleja.

Ristiä, jossa on ristiinnaulitun Kristuksen kuva, kutsutaan krusifiksiksi.⁶⁰ Krusifiksit yleistyivät toisen vuosituhannen alussa. Niitä on kahta päätyyppiä: Voittava Kristus ja Kärsivä Kristus. Näistä vanhempi triumfiristi kuvaa Voittavaa Kristusta. Vapahtajaa elävänä esittävässä triumfiristissä asento on majesteettinen

---

⁵⁵ Jussila et al. 2004, 302; Seppälä 2005, 69–70; Lempiäinen 2006, 49.

⁵⁶ Lempiäinen 2006, 49.

⁵⁷ Aaltonen et al. 2005, 147.

⁵⁸ Jussila et al. 2004, 302; Seppälä 2005, 70; Lempiäinen 2006, 49–54.

⁵⁹ Seppälä 2005, 71; Lempiäinen 2006, 49.

⁶⁰ Jussila et al. 2004, 201; Aaltonen et al. 2005, 147.

ja kruunattu pää pystyssä. Jalat ovat jalkatuella. Kristuksen voitto kuvaa ristin tapahtuman merkitystä.⁶¹

Kärsimysmystiikan vaikutuksesta triumfiristi korvattiin kärsimyskrusifiksilla, joka tuli keskiajan lopulla vallitsevaksi. Kuoleman voittamisen sijasta huomio kohdistettiin Vapahtajan tuskiin. Tässä Kristuksen pää on painuneena alas ja päässä on orjantappurakruunu. Rinnan keihäänpistosta vuotaa veri. Kädet suuntautuvat ylöspäin ja jalat on naulittu yhteen.⁶²

1.3 Tutkimustehtävä, tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineisto

Olen valinnut tutkimuskohteekseni Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäen ja siellä olevat hautamuistomerkit seuraavista syistä. Vuosikymmenien kuluessa olen seurannut alueen muotoutumista ja sinne pystytettyjä hautamuistomerkkejä, sillä 1970-luvulla kuollut isäni on haudattu aivan lähelle. Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäki on muodostunut arvostetuksi alueeksi, jolla vieraillee omaisten lisäksi muuta yleisöä. Taiteilijainmäki säilyttää kiinnostavuutensa, koska pienelle alueelle on haudattu merkittäviä suomalaisia kulttuurin ja taiteen edustajia, joista osa on koko kansan tuntemia. Hautaukset alueella jatkuvat, sillä taiteilijoita, joille hautausmaahan on myönnetty, on elossa. Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä ei ole aikaisemmin tehty omaa erillistä tutkimusta. Hautamuistomerkkien osalta Taiteilijainmäki on valmis, rajattu tutkimuskohde.

Hauta on vainajan leposija, mutta hautausmaastomerkkeineen luo konkreettisen paikan muistella vainajaa. Hautausmaakierroksella tunnettujen henkilöiden haudoilla tavallisesti käydään läpi heidän elämänsä tai käsitellään heidän teoksiaan. Esimerkiksi kirjailijan haudalla voidaan lukea ote hänen teoksestaan tai lausua hänen kirjoittamansa runo. Hautausmaastomerkki saattaa jäädä kulissiksi. Millainen hautausmaastomerkki huomataan? Havaitaanko, mitä hautausmaastomerkki kertoo? Minkälainen hautausmaastomerkki puhuttelee haudalla kävijää? Taiteilijainmäelle on haudattu muun muassa kuvanveistäjiä. Oletan, että heidän haudoillaan on persoonattomista matkalaukkukivistä poikkeavia ainutkertaisia omia taideteoksia, joissa näkyy taiteilijoiden työssä vaadittava uutta luova henki. Onko Taiteilijainmäellä uudenlaisia hautausmaastomerkkejä esimerkiksi muodoltaan tai materiaaliltaan? Onko niissä perinteestä poikkeavia kuvia tai symboleja? Mitä hautausmaastomerkit kertovat omasta ajastaan? Haudalla

---

⁶¹ Lempiäinen 2006, 59–61.

⁶² Lempiäinen 2006, 60–61.

elämän rajallisuuden huomaaminen voi herättää pohtimaan omaa kuolemaa. Mitä hautamuistomerkit kertovat kuolemasta? Tällaiset kysymykset johdattavat minut tarkastelemaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkkejä niiden sanoman, merkityksen ja historian kannalta.

Tutkimukseni pääkysymys on, mitä Taiteilijainmäen hautamuistomerkit kertovat. Pääkysymyksen jaan kolmeen osakysymykseen. Mitä hautamuistomerkit kertovat haudatuista henkilöistä? Mitä hautamuistomerkkien symboliikka merkitsee? Mitä hautamuistomerkit kertovat suhteessa aikaisempaan hautamuistomerkkiperinteeseen Hietaniemen hautausmaalla?

Käytän tässä tutkimuksessa empiirisiin tutkimusmenetelmiin kuuluvaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja selittää tutkimuskohdetta, jotta siitä saadaan mahdollisimman täsmällinen kuva. Laadullinen tutkimus on aineistolähtöistä. Analyysi alkaa siten, että aineisto pyritään tiivistämään ja selkeyttämään tyypittelyn ja luokittelun avulla sekä ryhmittelemällä teemoittain. Analyysi pohjautuu aineistoon. Teoreettinen tieto ja viitekehys säätelevät analyysiyksiköiden valintaa. Aineistoa kuvaillaan ja jäsennellään, jotta tulkinnoissa päästään yksittäisistä ilmiöistä yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle. Laadullisessa tutkimuksessa tarvitaan monesti erilaisia aineistotyyppisiä tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Laadullisella tutkimuksella saadaan ainutkertaisia tulkintoja ja näkökulmia tutkimuskohteesta. Laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tulokset eivät ole yleistettäviä toiseen samankaltaiseen tutkimuskohteeseen.⁶³

Tutkimusaineistoni ja tutkimuskysymykseni johtavat siihen, että kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimusmenetelmä, jolla pyritään tekemään yleistyksiä kerätystä laajasta havaintoaineistosta ja jossa käytetään tilastollisia menetelmiä, ei sovi tutkimukseeni.⁶⁴

Olen valokuvannut kaikki 50 hautamuistomerkkiä. Ensisijainen tutkimusaineisto muodostuu ottamistani valokuvista Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäelle haudattujen taiteilijoiden ja heidän puolisoitensa hautamuistomerkeistä.⁶⁵ Käytän valokuvissa samaa numerointia kuin Helsingin seurakuntayhtymän luettelossa ja kartassa, mikä ilmenee liitteessä luettelo

---

⁶³ Pihlaja 2006, 51, 90, 93, 95–97.

⁶⁴ Pihlaja 2006, 51.

⁶⁵ Liite 3.

valokuvista.⁶⁶ Siten numero 1 tarkoittaa valokuvaa hautamuistomerkestä, joka on pystytetty tanssija Maggie Gripenbergin haudalle. Hautamuistomerkeistä ottamani valokuvat ovat valokuvaliitteessä samassa järjestyksessä, jossa kuvaan hautamuistomerkit tutkimuksen toisessa pääluvussa luvussa 2.2. Valokuvaliitteen ensimmäinen valokuva on runoilija Elina Vaaran hautakivestä (numero 3).

Sekundaarilähteinä käytän Helsingin seurakuntayhtymän dokumentteja. Seurakuntayhtymän keskusarkistosta löysin hautojen järjestelyjä koskevia asiakirjoja. Lisäksi Helsingin seurakuntayhtymä on tehnyt luettelon Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäelle (vanha 21A) haudatuista. Siihen on merkitty nimet, arvot ja ammatit sekä syntymä- ja kuolinpäivämäärät numerojärjestyksessä yhdestä viiteenkymmeneen. Luettelo on liitteenä.⁶⁷ Esittelen vainajien ammatit pääasiassa tämän luettelon mukaan. Luettelon järjestys ei noudata aakkosjärjestystä tai vainajien kuolinvuosia. Perustelu käytetylle järjestykselle ei tule ilmi. Järjestys liittyy siihen, että Taiteilijainmäelle on lisätty hautapaikkoja eri vaiheissa.⁶⁸

Seurakuntayhtymä on julkaissut verkossa Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäestä kartan, johon on numeroin merkitty jokaisen hautapaikan sijainti ja sivussa on kyseiseen paikkaan haudatun tai haudattujen nimi numerojärjestyksessä. Hautapaikkoja on yhteensä 50.⁶⁹ Järjestys on sama kuin edellä mainitussa luettelossa. Lisäksi olen saanut sähköpostitse Helsingin seurakuntayhtymästä Taiteilijainmäen hautapaikkojen sijainnista uuden, toistaiseksi julkaisemattoman kartan, jonka olen liittänyt tutkimukseeni.⁷⁰

Tutkimuskirjallisuudessa ei ole käsitelty varsinkaan uusimpia hautamuistomerkkejä. Saadakseni uutta tietoa teen haastatteluja puhelimitse ja sähköpostitse sekä kasvokkain. Haastattelun aiheena on hautamuistomerkki. Siinä ei ole valmiita kysymyksiä. Haastateltava saa vapaasti kertoa hautamuistomerkestä. Tarvittaessa käytän tarkentavia kysymyksiä.

Tutkimus etenee siten, että jaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkit luokkiin ja ryhmiin niiden ulkoasun ja koon mukaan. Tämän perusteella muodostan tutkielman pääluvut. Ulkoasun ja koon rinnalla otan ryhmittelyssä huomioon hautamuistomerkeissä esiintyviä eri teemoja, joita edustavat esimerkiksi risti ja muotokuva.

---

⁶⁶ Liite 2.

⁶⁷ Liite 1.

⁶⁸ Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston kokouspöytäkirja 25.4.2002, 3–5.

⁶⁹ Taiteilijainmäki V21A [2011].

⁷⁰ Liite 4.

Toisessa luvussa kuvaan hautamuistomerkit yksitellen ja teen alustavan analyysin. Tarkastelen systemaattisesti jokaisen hautamuistomerkin: onko vainajan henkilötietojen lisäksi muuta kirjoitusta, esiintyykö kristillinen tai muu symboli, mitä kuvataan, millä tavalla kuvataan, minkälaisista yksityiskohdista kokonaisuus muodostuu. Hautamuistomerkkien kuvat saavat merkityksensä kristillisessä viitekehyksessä luterilaisessa hautausmaakontekstissa. Katsomisen tapa ohjautuu näistä näkökulmista. Kirjallisuuden avulla avaan symbolien merkityksen eli vertauskuvien sisällön. Jaan symbolit kahteen ryhmään niiden kertoman mukaan. Kristilliset symbolit suuntaavat hautamuistomerkkien kertoman eteenpäin kohti iankaikkista elämää.⁷¹ Etsin hautamuistomerkeistä kosketuskohtia haudattujen henkilöiden elämään. Elämäkertatiedoista voi löytyä jokin asia, tapahtuma tai ajatus, joka on haluttu nostaa esiin hautamuistomerkkiin. Se ei kuitenkaan välttämättä kerro haudatusta kaikkein oleellisinta. Toisia asioita voi kuvata helpommin kuin toisia. Hautamuistomerkkien suunnittelijoihin liittyvät tiedot voivat myös avata hautamuistomerkkien kertomaa. Tällainen hautamuistomerkkien kertoma on luonteeltaan taaksepäin menneisyyteen suuntautuvaa.⁷² Haudatuista kertovat symbolit samoin kuin kristillisistä poikkeavat maailmankatsomukselliset näkemykset suuntaavat kertoman taaksepäin.⁷³ Etsin vastineita aikaisemmasta tutkimuksesta.

Kolmannessa, neljännessä ja viidennessä pääluvussa tarkastelen hautamuistomerkkejä ryhminä ja etsin niistä yhteisiä nimittäjiä. Teen ryhmistä analyysin. Hautamuistomerkkien analysoinnin perusteella muodostan kertoman eli tutkimustulokset. Pohdin mihin laajoihin kokonaisuuksiin hautamuistomerkit kuuluvat. Katson tutkimuskirjallisuuden valokuvista hautamuistomerkkien muotoilua ja aihevalintaa Hietaniemen hautausmaalla aikaisemmin. Vertaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkkejä niihin. Etsin mahdollisia eroavaisuuksia aikaisempaan hautamuistomerkkiperinteeseen. Tutkimuksessani en järjestelmällisesti selvittä, ovatko kirjallisuudessa kuvatut hautamuistomerkit vielä olemassa. Vertailuaineistossa haudattujen henkilöiden mahdollisilla ammateilla ei ole merkitystä. Aineiston analyysissä huomioin historiallisen näkökulman. Tutkimuksellisena kontekstina on historiantutkimuksen, taide-, kulttuuri- ja

---

⁷¹ Liite 5, taulukot 1, 2, 3. Tällöin merkitsen taulukoihin sarakkeeseen Suuntautuu eteenpäin plusmerkin +.

⁷² Liite 5, taulukot 1, 2, 3. Tällöin merkitsen taulukoihin sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin plusmerkin +.

⁷³ Liite 5, taulukot 1, 2, 3. Kun hautamuistomerkissä esiintyy molempia, merkitsen taulukoihin sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin kaksi plusmerkkiä ++.

kirkkohistorian näkökulmat 1900-luvun ja 2000-luvun alun henkiseen ja aineelliseen ilmapiiriin.

1.4 Aikaisempi tutkimus

E. Nervanderin teos *I de dödas stad. En vägledning för vandraren på Helsingfors` lutherska begravningsplatser* on vuodelta 1883. Kirjan alussa on lyhyt johdanto Helsingin hautausmaihin. Sen jälkeen käydään hautausmaat läpi vanhimmasta uusimpaan ja lopuksi erinäiset muistomerkit Helsingissä muualla kuin hautausmailla. Nervander esittelee hautausmaat, kuvaa hautamuistomerkkejä ja niiden kirjoituksia sekä kertoo henkilötarinoita. Esimerkiksi Georg August Wallinin (kuoli 1852) kohdalla hän kertoo lyhyen henkilöesittelyn lisäksi kuinka ruumis tuotiin hautausmaalle. Lisäksi hautakivestä on piirros.⁷⁴ Lopussa on henkilöhakemisto ja kartat. Nervanderin teoksen tarkoituksena on ollut auttaa löytämään tunnettujen henkilöiden haudat. Se on pienikokoinen, sopiva otettavaksi mukaan vaikka taskuun. Nervanderin teosta voidaan pitää Voitto Viron oppaan edeltäjänä.

Maila Talvion teos *Jumalan puistot. Leposijoja ja hautausmaita* on vuodelta 1927. Teoksen tarkoituksena on herättää kiinnostusta hautausmaita, hautoja ja hautamuistomerkkejä kohtaan. Yhtenä tavoitteena on hiljentyä muistamaan aikaisemmin kuolleita ja samalla ajatella myös omaa kuolemaa.⁷⁵ Teoksessa on valokuvia monista Suomen hautausmaista ja kirkoista sekä hautamuistomerkeistä. Kuvaosan jälkeen on elämäkertatietoja vainajista. Lopussa on henkilöhakemisto, jossa ilmoitetaan ensin kuvasivu ja sitten tekstisivu. Talvion teoksessa ei ole mainittu hautojen tarkkaa sijaintia.

Ernst Nordström oli kiinnostunut hautamuistomerkeistä, joissa oli taideteoksia. Häneltä valmistui käsikirjoitus teokseen *Taidetta Helsingin hautausmaalla – Konsten på Helsingfors kyrkogård* vuonna 1932, mutta sen julkaiseminen jäi silloin. Teoksen valokuvat on yleensä otettu siten, että hautamuistomerkki ei näy kokonaan. Päähuomio kohdistuu haudalla olevaan taideteokseen, joka on useimmiten muotokuva vainajasta. Lopussa on erillinen taiteilijaluettelo sekä luettelo henkilöistä, joiden haudoilla kuvatut taideteokset ovat. Henkilöluetteloon on merkitty haudan sijainti numeroin. Kirjassa on myös Helsingin Läntisen hautausmaan kartta. Nordströmin teos julkaistiin vuonna 1940 samanaikaisesti seuraavan teoksen kanssa. Nämä kaksi kirjaa täydentävät toisiaan.

---

⁷⁴ Nervander 1883, 136–138.

⁷⁵ Talvio 1927, esipuhe [2–3].

H. J. Viherjuuren *Helsingin hautausmaat kuvissa – Helsingfors begravningsplatser i bilder* käsittelee joitakin samoja hautamuistomerkkejä kuin Nordstömin teos, mutta siinä on lisäksi vuoden 1932 jälkeen haudoille pystytetyt huomattavimmat veistokset. Teoksen valokuvissa hautamuistomerkit on kuvattu kokonaan ja valokuvan alle on merkitty numerosarjalla kyseisen haudan sijainti hautausmaalla. Teoksessa on lisäksi yleiskuvia muutamista Helsingin hautausmaista. Lopussa on luettelo henkilöistä, joiden haudoista valokuvat ovat ja kartta Helsingin Läntisestä hautausmaasta.

Ilmari Wirkkalan teos *Suomen hautausmaiden historia* vuodelta 1945 käsittelee hautausmaiden historiaa, hautausmaan perustamista ja lopettamista. Lisäksi luodaan katsaus hautajaisten kansantapoihin ja kansanomaiseen hautojen merkintään. Kirjassa käydään läpi hautojen ja hautapaikkojen virallista merkitsemistä sekä hautamuistomerkkien kehitystä. Siinä pohditaan myös vainajien muiston säilyttämistä, kun hautamuistomerkit tuhoutuvat. Kirjassa on havainnollinen piirroskuvitus, josta saa käsityksen esimerkiksi kansanomaisten puisten hautamerkkien rikkaasta ilmaisusta.

Vilho Suomi ja Osmo Taka valitsivat teokseensa *Tiet kaikki yhtyy täällä. Historiaa Helsingin Vanhalla hautausmaalla* henkilöitä, jotka ovat rakentaneet Suomen maata ja kansaa sekä hautoja, joissa on selvästi näkyvä hautamonumentti tai jotain erikoista. Vuodelta 1966 olevan kirjan rakenne on selkeä: aukeaman vasemmalla sivulla on henkilön nimi ja elinaika vuosina sekä henkilön elämäkertatietoja. Aukeaman oikealla sivulla on valokuva hautamuistomerkestä. Lopussa on Vanhan hautausmaan kartta ja henkilöhakemisto, jossa viitataan kirjan sivuun ja lisäksi siinä on haudan sijainti korttelin ja rivin tarkkuudella.

Voitto Viron teos *Vanha hautausmaa. Helsingin Hietaniemen hautausmaan opas* ilmestyi vuonna 1977. Kirja oli niin suosittu, että se myytiin loppuun. Toiseen painokseen vuodelta 1993 Viro lisäsi kuluneiden vuosien aikana kuolleiden yleisesti tunnettujen henkilöiden haudat.⁷⁶ Alkusanojen jälkeen seuraa oppaan käyttöohje, jotta hautausmaalla kävijä voi suunnitella reitin haluamilleen haudoille. Lähteiden esittelyn jälkeen on lyhyt katsaus Helsingin hautausmaiden vaiheisiin. Hietanimen hautausmaa käydään läpi kortteleittain ja haudat esitetään järjestyksessä. Vainajan nimen ja lyhyen elämäkerran jälkeen on kuvaus

---

⁷⁶ Viro 1993, 13.

hautamuistomerkestä. Haudan sijainti ilmoitetaan kirjaimin ja numeroin.⁷⁷

Lopussa on haudattujen luettelo aihealueittain, taiteilijaluettelo ja hakemisto. Piirrettyjä karttoja Hietaniemen hautausmaan eri alueista on yhteensä kaksitoista sivua. Oppaassa teksti on pääosassa, sillä kuvaliitteitä on vain kahdeksan lehteä. Taiteilijainmäki ei vielä tuolloin ollut muodostunut omaksi rajatuksi alueeksi, mikä ilmenee siitä, että sinne siihen mennessä haudattuja on esitelty kirjan eri luvuissa.

Oiva Alasen opinnäytetyö *Hautamuistomerkkien symboliikka, tutkimus Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien hautausmaista vuosina 1829–1980* käsittelee hautamuistomerkkien symboliikkaa vähän. Siinä on katsaus Helsingin hautausmaihin, hautamuistomerkkien luokitteluun ja hautamuistomerkkien symboleihin. Niitä on havainnollistettu piirroksin ja valokuvin. Tutkimuksessa on laskettu erilaisten symbolien esiintyvyyttä hautamuistomerkeissä. Sankarihaudat ja Taiteilijainmäki on rajattu vuodelta 1985 olevan työn ulkopuolelle.

Vuonna 1990 Pentti Lempiäinen ja Brita Nickels ovat toimittaneet kirjan *Viimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautamuistomerkit*. Kirjassa tarkastellaan yleisesti hautausmaiden kehitystä Suomessa ja niiden suunnittelua ja hoitoa. Hautamuistomerkkiperinnettä voidaan Suomessa seurata hautausmailla 1700-luvun lopusta. Ainoastaan muutama muistomerkki on säilynyt 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta.⁷⁸ Hautamuistomerkkiperinteen lisäksi selvitetään hautamuistomerkeissä olevia kuvia ja kirjoituksia. Myös vanhojen hautamuistomerkkien säilyttämiseen ja kunnostamiseen sekä uusien hankkimiseen liittyviä näkökulmia pohditaan teoksen artikkeleissa.

Brita Nickelsin väitöskirja vuodelta 2006 on nimeltään *Hautamuistomerkki elämän ja kuoleman tulkitsijana. Heikki Häiväojan, Kain Tapperin ja Matti Peltokankaan tekemät hautamuistomerkit 1952–2002*. Nickels tarkastelee väitöskirjassaan näiden kolmen kuvanveistäjän tekemiä hautamuistomerkkejä suhteessa länsimaisen hautataiteen perinteeseen. Jotkut tutkijat pitävät länsimaista hautataidetta rappioituneena, mikä johtuisi kuoleman irrottamisesta uskonnosta, kuoleman torjumisesta ja muuttumisesta ihmisen yksityisasiaksi. Nickelsin mukaan hautataiteen perinteeseen on syntynyt uusi vaihe, koska kuvanveistäjien

---

⁷⁷ Viro 1993, 18–19. Haudan numeroin ilmaistu sijainti muodostuu kolmesta numerosta: ensimmäinen tarkoittaa korttelia, toinen linjaa (riviä) ja kolmas hautaa. Numeroiden edessä kirjain U tarkoittaa uutta aluetta. Viron kirjassa tarkoitetaan vanhaa aluetta, kun ei ole kirjainta. Selvyyden vuoksi tässä tutkimuksessa lisään V-kirjaimen, kun on kyse haudasta, joka sijaitsee vanhalla alueella.

⁷⁸ Nickels 1990, 35.

tekemistä hautamuistomerkeistä välittyä erilaisia maailmankatsomuksellisia näkemyksiä kristillisten ajatusten lisäksi. Tätä hän ei kuitenkaan pidä rappiona, vaan osana suomalaista kuolemankeskustelua. Hänen tutkimuksensa mukaan länsimaisen hautataiteen traditio jatkuu elämän ja kuoleman merkityksen etsimisenä sekä kuoleman aavistelevana tulkintana hänen tutkimissaan hautamuistomerkeissä. Sosiaalisten luokkien arvostus tulee esiin eräissä muistomerkeissä.⁷⁹

Helsingin taidemuseon tutkija Marja Pehkonen käsittelee teoksessaan *Hauraita muistoja Helsingin hautausmailta* järjestelmällisesti Helsingin hautausmaiden historiaa 1500-luvulta alkaen. Hän on tallentanut teokseensa hautausmaihin haudattujen elämäntarinoita. Teoksessa on kuvia hautausmaista ja hautamuistomerkeistä. Teos on vuodelta 2008.

Taidehistorioitsija Liisa Lindgrenin teos *Memoria. Hautakuvanveisto ja muistojen kulttuuri* on vuodelta 2009. Hän on tutkinut Suomen luterilaisilla hautausmailla 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun hautamuistomerkkejä. Hänen tutkimuskohteenaan ovat nimenomaan veistokset, jotka antavat läpileikkauksen tuon ajan Suomen kuvanveistotaiteesta. Hän tarkastelee muistomerkkien tekijöitä, käsityöläisiä ja taiteilijoita ja heidän työtään sekä tietotaidon siirtymistä sukupolvelta toiselle. Lindgrenin tutkimuksesta ilmenee, että hänen tutkimallaan aikakaudella suosittiin enkeli- ja surija-aiheita hautaveistoksissa. Lindgren tuo esiin hautausmaiden merkityksen tietoisesti rakennettuina muistojen säilyttämisen paikkoina. Hautausmaat muistomerkkeineen liittyivät yhteiskunnan vaikuttajien ja sivistyneistön muiston vaalimiseen samoin kuin esimerkiksi puheet, runot ja surusaatot. Nämä yhteisölliset tilaisuudet lujittivat yhteenkuuluvuutta ja vaikuttivat osaltaan yhteiskunnan kehitykseen. Lindgren pitää hautamuistomerkkejä ja hautausmaita tärkeinä kulttuuriaarteina.⁸⁰

Taiteilijainmäelle haudattuihin ja vielä haudattaviin henkilöihin keskittyvät Arto Teronen ja Jouko Vuolle kirjassaan *Taiteilijakukkulalla. Suomalaisia taiteen tekijöitä*. Teos on vuodelta 2012. Alussa on tiiviissä muodossa kuvaus siitä, miten Taiteilijainmäki on muodostunut omaksi ainutlaatuiseksi alueekseen vuosikymmenien kuluessa.⁸¹ Kirjan pääasiallisena tarkoituksena on kertoa jokin vainajan persoonaa kuvaava tarina, mutta siinä on myös mukana yksityiskohtia joidenkin hautamuistomerkkien suunnitteluprosesseista.

---

⁷⁹ Nickels 2006, tiivistelmä [1–2].

⁸⁰ Lindgren 2009, 7–11.

⁸¹ Teronen & Vuolle 2012, 7–14.

2 TAITEILIJAINMÄEN HAUTAMUISTOMERKIT

2.1 Luokittelu ja ryhmittely

Nickels on väitöskirjassaan luokitellut hautamuistomerkit niiden koon ja muodon mukaan viiteen luokkaan: hautaristi, hautakivi, hautareliefi, hauta/sotamonumentti ja hautaveistos. Hautaristeihin kuuluvat ulkoiselta hahmolta ristinmuotoiset muistomerkit. Hautakiviin kuuluvat perinteiset pysty- ja vaakakivet sekä niiden variaatiot. Hautareliefi-luokkaan kuuluvat hautakivet, joissa on muotokuva- tai muu reliefi.⁸² Hautamonumentit ovat kooltaan huomattavia, monumentaalisia muistomerkkejä, ja niihin kuuluvat hautakammiot. Siitä huolimatta, että Nickels käsittelee kaikkia kuvanveistäjien eri luokkiin sijoitettuja hautamuistomerkkejä veistoksina, hän käyttää väitöskirjassaan vielä hautaveistos-luokkaa. Siihen kuuluvat plastiset⁸³ ja kolmiulotteiset veistokset, jotka poikkeavat perinteisistä hautaristeistä ja hautakivistä ulkoisten tunnusmerkkien perusteella.⁸⁴

Luokittelen tutkimuksessani hautamuistomerkit perinteisten hautamuistomerkkilajien pohjalta, jolloin merkittävinä tekijöinä jaottelussa ovat hautamuistomerkin muoto ja koko.⁸⁵ Tällä perusteella luokittelen Taiteilijainmäen hautamuistomerkit kolmeen pääluokkaan, joita ovat: klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet, veistokselliset hautamuistomerkit ja monumentaaliset hautamuistomerkit.

Ensimmäisen pääluokan muodostavat **klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet**. Hautakivillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan vaaka- ja pystykiviä, muistolaattoja, luonnonkiviä sekä pystykiviä, joissa on jotain erikoista perinteisiin pystykiviin verrattuna. Pystykivet ovat yleensä aluskiven⁸⁶ päällä. Vaaka- ja luonnonkivet voivat olla aluskiven päällä tai suoraan maahan asetettuja. Luonnonkivi voi olla myös metallisten jalkojen varassa. Ryhmittelen hautakivet neljään ryhmään, jotka muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden yhteisten ominaisuuksien tai seikkojen perusteella. En jaottele hautakiviä erikseen vaaka- ja pystykiviin, vaan jaottelen hautakivet sen mukaan, onko niissä risti-symboli. Haluan selvittää risti-kuvion yleisyyden Taiteilijainmäen hautamuistomerkeissä.

---

⁸² Reliefillä tarkoitetaan veistotaiteessa kohokuvaa, jossa kuvahahmon muodot liittyvät yhtenäiseen taustapintaan. Katso Forslund & Hämäläinen 2004, 214.

⁸³ Plastinen on veistoksellinen, taipuisa, muovailtava, kolmiulotteisuutta korostava. Katso Forslund & Hämäläinen 2004, 196.

⁸⁴ Nickels 2006, 36–37.

⁸⁵ Nickels 2006, 36–37.

⁸⁶ Laurasvaara 2003, 29. Pohjakivi, jalustakivi, aluskivi, kantakivi tarkoittaa maahan asennettua kiveä, jonka päälle muistomerkki asennetaan.

Kirjallisuudessa mainitaan, että risti-kuvio on yleinen hautamuistomerkeissä.⁸⁷ Taiteilijainmäällä ei ole hautaristejä. Yksi hautamuistomerkki on tosin T-ristin muotoinen, mutta koon perusteella luokittelen sen hautamonumentteihin.

Klassisten ja niihin pohjautuvien hautakivien pääluokan ensimmäisen ryhmän muodostavat hautakivet, joissa on yksiselitteisen selvä kristillinen symboli risti (numerot 3, 7, 11, 36, 45). Ryhmän otsikko on *kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet* ja siinä on viisi hautakiveä. Toisen ryhmän muodostavat hautakivet, joissa ei ole selvää kristillistä symbolia (numerot 1, 2, 4, 6, 9, 10, 31). Ryhmän otsikko on *kristillisen perinteen mukaiset hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa* ja siinä on seitsemän hautakiveä. Kolmannen ryhmän muodostavat pystykivet, joissa on jotain erikoista edellisissä ryhmissä käsiteltyihin pystykiviin verrattuna (numerot 33, 41, 42). Ryhmän otsikko on *perinteisten pystykivien muunnokset* ja siinä on kolme hautakiveä. Neljännen ryhmän muodostavat hautakivet, joissa on luonnonkivi yksinään tai jonkin muun osan kanssa (numerot 23, 25, 26, 27, 28, 30, 35, 38, 40). Ryhmän otsikko on *luonnonkivet* ja siinä on yhdeksän luonnonkiveä. Hautakivien luokassa on siis yhteensä 24 hautakiveä. Kaikista Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä hautakiviä on lähes puolet, sillä hautamuistomerkkejä siellä on yhteensä 50.

Toisen pääluokan muodostavat **veistokselliset hautamuistomerkit**. Veistokselliset hautamuistomerkit ryhmittelen yhteisten seikkojen perusteella neljään ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat hautamuistomerkit, joissa on ihmishahmo (numerot 8, 12, 14, 18, 29, 37). Ryhmän otsikko on *muotokuvalliset hautamuistomerkit* ja siinä on kuusi hautamuistomerkkiä. Toisen ryhmän muodostavat hautamuistomerkit, joissa on metallinen veistos sileäksi hiotun, suorakulmaisen kiven päällä (numerot 21, 22, 24, 34). Ryhmän otsikko on *hautaveistokset* ja siinä on neljä hautaveistosta. Kolmannen ryhmän muodostavat hautamuistomerkit, joissa hallitsevana osana on veistos (numerot 5, 44, 48, 49, 50). Aluskivi on vaatimaton tai sitä ei ole. Ryhmän otsikko on *veistokset itsenäisinä hautamuistomerkeinä* ja siinä on viisi veistosta. Neljännen ryhmän muodostavat hautamuistomerkit, joissa on veistoksen lisäksi runosäe (numero 20, 32). Ryhmän otsikko on *runosäkeen sisältävät veistokset* ja siinä on kaksi veistosta. Veistoksellisia hautamuistomerkkejä on yhteensä 17 kappaletta. Kaikista Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä veistoksellisia hautamuistomerkkejä on reilu kolmannes.

---

⁸⁷ Lempiäinen 1990b, 57; Aaltonen et al. 2005, 147.

Kolmannen pääluokan muodostavat **monumentaaliset hautamuistomerkit**.

Ryhmittelen monumentaaliset hautamuistomerkit kolmeen ryhmään.

Ensimmäisen ryhmän muodostavat kooltaan huomattavat, mutta varsin yhtenäiset hautamuistomerkit (numerot 15, 17, 39, 43, 46, 47). Ryhmän otsikko on

hautamonumentit ja siinä on kuusi monumenttia. Toisen ryhmän muodostavat hautamuistomerkit, joihin on yhdistetty kahta kivilaatua (numerot 13, 16).

Ryhmän otsikko on *hautamonumenttien muunnokset* ja siinä on kaksi

hautamuistomerkkiä. Kolmannessa ryhmässä on yksin omassa ryhmässään

Taiteilijainmäen ainoa hautakammio (numero 19) ja otsikko on *hautakammio*.

Monumentaalisia hautamuistomerkkejä on yhteensä yhdeksän. Kaikista

Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä monumentaalisia hautamuistomerkkejä on vajaa viidennes.

Huomioin niin sanotun päävainajan kuolinvuoden. Hautakivien ajoituksesta oletan, että se on mahdollisimman lähellä vainajan kuolinvuotta. Kaikkien veistoksellisten ja monumentaalisten hautamuistomerkkien suunnittelijat tai kuvanveistäjät ovat tiedossa ja useimmista myös valmistusvuosi.

Hautamuistomerkkien pienempi lukumäärä verrattuna vainajien lukumäärään selittyy sillä, että samaan hautaan on haudattu useampi henkilö, joita ovat puoliso ja yhdessä tapauksessa lapsi.

Hautamuistomerkkien käsittelyjärjestys on karkeasti ottaen pienimmistä ja yksinkertaisimmista suurimpiin ja monimutkaisimpiin. Järjestys ei ole aukoton, sillä hautamuistomerkin sijoittumiseen luokan eri ryhmiin vaikuttaa muodon ja koon lisäksi jokin yksityiskohta. Esimerkiksi hautakivistä olen poiminut omaksi ryhmäksi sellaiset, joissa on risti. Niiden kertomassa suuntaudutaan eteenpäin, niissä on ajatus kuolemanjälkeisestä elämästä ja niissä on kristinuskosta kertova symboli. Tällaisten kristillisiksi määriteltyjen hautamuistomerkkien lisäksi Nickels on löytänyt uutena asiana erilaisia maailmankatsomuksellisia näkemyksiä ilmentäviä hautamuistomerkkejä. Niissä kuolemanjälkeinen elämä on mahdollisuus, jota ei ole suljettu pois. Muistomerkit esittävät elämän arvokkaana muistona, joka herättää surua ja kaipausta. Niissä voi olla mystisiä ja filosofiseen pohdintaan viittaavia piirteitä. Tällaisten hautamuistomerkkien kertoma suuntautuu taaksepäin menneisyyteen.⁸⁸

---

⁸⁸ Nickels 2006, tiivistelmä [1].

2.2 Hautamuistomerkkien kuvaukset

2.2.1 Klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet

Kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet

Runoilija Elina Vaaran (1903–1980) musta pystykivi pienen aluskiven päällä on muodoltaan lähes neliö (numero 3).⁸⁹ Hautakivi on lohkottu sivuista ja takaa. Etupuoli jakautuu kahteen alueeseen: vasemmalla lohkotulla alueella on koko kiven korkuinen risti, mikä muodostuu syvään sahatusta pysty- ja vaakaurasta, kun kiven muu etuosa on kokonaan kiiltäväksi hiottu. Kiven yläreunaan on kaiverrettu vainajan omakätinen nimikirjoitus keksityllä kirjailijanimellä Elina Vaara⁹⁰ ja sen alle vainajan oikea nimi Kerttu Elin Wehmas o.s. Sirén sekä syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Hautakiven edessä ja oikealla sivulla on vaakatasossa viisi kivistä laattaa.

Vaara julkaisi runoteoksia, satukirjoja ja matkakuvauksia Italiasta. Hän oli myös merkittävä kääntäjä.⁹¹ Hautakivessä on kristillisenä symbolina tyylitelty latinalainen risti ja vainajan kirjallisesta ammatista kertovana symbolina nimikirjoitus kirjailijanimellä.

Säveltäjä, kapellimestari George de Godzinskyn (1914–1994) kauttaaltaan kiiltäväksi hiottu pystykivi on kapean kannan varassa paksulla kiiltäväksi hiotulla aluskivellä (numero 7). Punaisesta graniitista valmistettu hautakivi muistuttaa muodoltaan pystysuoraan nostettua flyygelin kantta. Kiven yläreunassa on nuottiavain, jonka alla on vainajan nimi isoin kirjaimin. Kiven vasemmassa alanurkassa on latinalainen risti. Nuottiavain, vainajan nimi ja latinalainen risti ovat metallista. Nimen alle on kaiverrettu ja kullattu syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Kiven eteen oikealle on sijoitettu vaakalaatta, jossa on seitsemän pyöreää reikää.

De Godzinskyn monipuoliseen uraan viihdemusiikin alalla kuului muun muassa esiintymiskiertueita säestäjänä ja kapellimestarina sekä laaja sävellystuotanto.⁹² Nuottiavain kertoo ansioitumisesta musiikin alalla.⁹³ Hautakivi itsessään symboloi soitinta, joka oli vainajalle tärkeä työväline. Hautakivessä on kristillinen symboli ja vainajan elämäntyöstä ja ammatista kertovia symboleja.

---

⁸⁹ HSRKKA HT Ee1 Haudan järjestelyn selvitys ja piirustus Vehmas, Kerttu Elin.

⁹⁰ Teronen & Vuolle 2012, 68.

⁹¹ Teronen & Vuolle 2012, 65, 68.

⁹² Jalkanen 2004, 232–233.

⁹³ Lempiäinen 1990b, 54.

Kirjailija Walentin Chorellin (1912–1983) mustasta graniitista oleva vaakakivi on päältä hiottu, sivut on louhittu (numero 11).⁹⁴ Vasemmalla on latinalainen risti. Kiven oikeaan yläkulmaan on kiinnitetty luonnollisessa koossa oleva metallista tehty ihmisen oikea käsi ranteineen. Sormet ovat yhdessä, peukalo hieman etusormen alla. Vainajan nimen alla on syntymä- ja kuolinvuoden välissä väliviiva eli elinaika vuosiluvuin. Näiden alla pienemmällä kirjoituksella on latinankielinen lause *Si crucem portas portabit te* (Pascal). Käännökseni lauseesta on *Jos kannat ristisi, se kantaa sinut*. Muistolauseen alla on vaimon nimi *Ethel f. Bremer* ja samalla tavalla elinaika vuosiluvuin (1915–2003). Kirjoitukset ovat isoin kirjaimin. Risti, kirjaimet ja numerot on kaiverrettu ja kullattu.

Chorellin tuotantoon sisältyi proosaa, näytelmiä, kuunnelmia ja elokuvakirjoituksia.⁹⁵ Pascalin⁹⁶ mietelmä on Terosen ja Vuolteen kirjassa suomennettuna *Kanna ristisi ja ristisi on kantava sinut*. Chorellin mukaan se, että hyväksyy oman ristinsä kantamisen, vapauttaa sisäiset voimavarat. Tällöin ihminen tulee terveeksi ja voi löytää uskon. Vuosikymmenien ajan kyseinen mietelmä oli rohkaissut Chorellia päivittäisessä elämässä, jossa hän koki ristikseen alkoholismia ja Jumalan etsinnän.⁹⁷

Kädellä on useita vertauskuvallisia merkityksiä, joiden tulkintaan vaikuttaa käden asento. Yleisesti oikeaa kättä pidetään myönteisenä, sillä siunauksen eleet esimerkiksi käden päälle paneminen tehdään oikealla kädellä.⁹⁸ Kristus kuvataan Jumalan oikeana kätenä.⁹⁹ Hautamuistomerkin oikea käsi tuo mieleen siunaavan käden. Hautakiveen on mahtunut risti-symbolin lisäksi pieni veistos ja vainajalle elinaikana merkityksellinen mietelmä.

Viulutaiteilija Heimo Haiton (1925–1999) kiiltäväksi hiotussa muistolaatassa on latinalainen risti vasemmalla (numero 36). Laatan yläreunaan on kaiverrettu tekstauskirjaimin sana *viulutaiteilija*. Sen alla on vainajan sukunimi ja sitten etunimi. Alimmaisena ovat syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Kaikki kaiverukset on kullattu. Haiton laatan vieressä on samanlainen muistolaatta hänen toiselle vaimolleen *Eeva Haitolle o.s. Kainulainen* (1922–2008). Kummatkin laatat on kiinnitetty vinosti pystyyn

---

⁹⁴ HSRKKA HT Ee1 Beskrivning och ritning till gravmonument Chorell, Walentin.

⁹⁵ Teronen & Vuolle 2012, 75–77.

⁹⁶ Blaise Pascal (1623–1662) oli ranskalainen filosofi ja harras kristitty. Katso Rogers 2000, 9–15.

⁹⁷ Teronen & Vuolle 2012, 77.

⁹⁸ Seppälä 2005, 42–43; Lempiäinen 2006, 173.

⁹⁹ Lempiäinen 2006, 173.

kiiltäväksi hiotun aluskiven uraan. Muistolaatat muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, joten käsittelen niitä yhtenä hautamuistomerkkinä.

Heimo Haiton lahjakkuus huomattiin jo lapsena, ja hänestä tuli viuluvirtuoosi.¹⁰⁰ Kirjassaan hän kertoo sisäistäneensä Jumalan rakkauden elämässään. Hän uskoi, että Jumala antoi poikansa jokaisen ihmisen puolesta.¹⁰¹ Risti-symbolin lisäksi laattaan on kaiverrettu vainajan ammatti.

Kirjailija, teatteriohjaaja Reko Lundánin (1969–2006) kiiltäväksi hiottu vihreä pystykivi on yläreunastaan puolikaaren muotoinen (numero 45). Se on asetettu tukevalle vaakapinnaltaan kiiltäväksi hiotulle aluskivelle. Kiven yläreunaan kuviteltavissa olevan ympyrän keskelle on kiinnitetty pyöreä metallinen kohokuva, joka esittää Jeesusta ristillä. Jeesuksen pää on kallistunut alaspäin ja hieman hänen oikealle puolelleen. Pää on paljas, yläraajat on kuvattu ainoastaan olkapäiden ja hartioiden osalta. Käsivarret häviävät taustaan. Vaakatasossa jatkuva viiva voi kuvata ristin poikkipuuta. Reidet ovat yhdessä, ja sääret vaikuttavat menevän päällekkäin. Jalkaterien asennosta on vaikea saada selvää, sillä säärien puolivälistä alaspäin kuvaus vähitellen häviää taustaan. Kuvaamistavasta päätellen, että hautakiven krusifiksi viittaa kärsivään Kristukseen. Kohokuvan alla on metallista vainajan nimi isoin kirjaimin ja elinaika vuosiluvuin.

Lundán ohjasi näytelmiä ja kirjoitti niitä romaanien ja kuunnelmien lisäksi. Hänen viimeinen romaaninsa syntyi yhdessä hänen puolisonsa kanssa ja se kuvaa sairauden aiheuttamaa tragediaa. Lundán menehtyi parantumattomaan sairauteen erilaisista hoidoista huolimatta.¹⁰² Hautakivessä on kohokuva ristiinnaulitusta, ei vainajasta itsestään. Kuoleman hetkellä Jeesuksen pää painuu ristin oikealle puolelle.¹⁰³ Kärsimyskrusifiksi liittyy etenkin Kristuksen tuskien muistamiseen.¹⁰⁴ On mahdollista, että vainaja on pohtinut Kristuksen kärsimystä oman elämänsä kärsimyksissä. Aikaisemmin pystytetty toinen tällainen muodoltaan pyöreä kivi on vähän ylempänä samalla puolella polkua (numero 10). Pyöreä kivimuoto on professori Ernst Nordströmin (1850–1933) hautamuistomerkissä.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Teronen & Vuolle, 2012, 124, 126–127.

¹⁰¹ Haitto 1976, 86–87.

¹⁰² Teronen & Vuolle 2012, 54–55, 57.

¹⁰³ Martling 1989, 39.

¹⁰⁴ Jussila et al. 2004, 202; Lempiäinen 2006, 60.

¹⁰⁵ Viherjuuri 1940, 82, 108; Viro 1993, 145 U17-4-23.

Kristillisen perinteen mukaiset hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa

Tanssija Maggie Gripenbergin (1881–1976) vaakakivi on kiiltäväksi hiottua punaista graniittia (numero 1).¹⁰⁶ Varsinainen vaakakivi lepää suuremmalla aluskivellä, jonka etureuna on näkyvässä. Aluskivessä oikealla on samasta materiaalista malja kukkia varten. Vainajan nimi on nimikirjoituksena, joka on kaiverrettu päällimmäisen kiven vaakapinnan etureunaan. Kiven matalassa pystyreunassa on syntymä- ja kuolinpäivämäärät ja niiden edessä tyyliteltyt tähti- ja ristimerkit. Kaikki kaiverrukset on kullattu. Omakätinen nimikirjoitus kertoo vainajasta.

Taide- ja koristemaalari Bruno Tuukkanen (1891–1979) hautakivi on mattahiottu matkalaukkumallinen¹⁰⁷ hautakivi suhteellisen laajan kivilevyn päällä (numero 2). Oikealla aluskiven päällä on samasta materiaalista lieriö kukkia varten. Kiven yläreunaan on hakattu vainajan nimi isoin kirjaimin ja nimen alle syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen.

Tuukkanen teki lukuisia värikkäitä lasimaalauksia. Ollessaan Gallen-Kallelan apulaisina Tuukkanen ja Eero Snellman toteuttivat Suomen siniristilipun lopullisen suunnittelun ja muotoilun.¹⁰⁸ Yksinkertainen ja selkeä muotokieli toistuu Tuukkanen hautakivessä.

Lausuntataiteilija Yrjö Jyrinkosken (1920–1981) pystykivi tukevan aluskiven päällä on muodoltaan melkein neliö (numero 4).¹⁰⁹ Mattahiotun kiven yläreunaan on kaiverrettu omakätinen nimikirjoitus. Nimen alapuolella ovat syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen.

Jyrinkoski oli runonlausuja ja suullisen esityksen opettaja. Hänestä kerrotaan, että hänellä oli valtava ego.¹¹⁰ Omakätinen nimikirjoitus tulee esiin pelkistetyssä pystykivessä ja korostaa vainajaa.

Arkkitehti Johan Sigfrid Sirénin (1889–1961) mattahiotussa, kookkaassa, neliönmuotoisessa vaakakivessä on syvät kaiverrukset (numero 6). Vainajien nimet ovat isoin kirjaimin, Sirénin etunimestä tosin vain alkukirjaimet, mutta vaimon nimi Sirkka Sirén (1893–1984) kokonaan. Syntymä- ja

---

¹⁰⁶ HSRKKA HT Ee1 Arkkitehti Petri Blomstedtin suunnitelma Maggie Gripenbergin haudasta.

¹⁰⁷ Laurasvaara 2003, 27. Suorakaiteenmuotoista hautakiveä kutsutaan matkalaukkumalliseksi hautakiveksi.

¹⁰⁸ Teronen & Vuolle 2012, 149–151.

¹⁰⁹ HSRKKA HT Ee1 Haudan järjestelyn selvitys ja piirustus Jyrinkoski, Yrjö.

¹¹⁰ Teronen & Vuolle 2012, 21–22, 24.

kuolinpäivämäärissä kuukaudet on kaiverrettu roomalaisin numeroin poikkeuksena arabialaisin numeroin kaiverretuista päivistä ja vuosista.

Sirén edusti klassista arkkitehtuuria. Luonteenomaista hänen tuotannolleen on ajattomuus. Eduskuntatalo on hänen päätyönsä. Opetustyössään Sirén painotti tarkoituksenmukaisuutta, selvyyttä ja yksinkertaisuutta.¹¹¹ Hänen hautakivessään toteutuvat nämä vaatimukset, sillä sitä voi kuvailla adjektiiveilla tarkoituksenmukainen, yksinkertainen, ajaton. Hautamuistomerkin materiaalivalinta ja kaiverrusten tyyli voi kertoa vainajan työn tuloksista.

Akateemikko, kirjailija Mika Waltarin (1908–1979) ja hänen vaimonsa Marjatta Waltarin (1909–1978) pystykiven etupinta on hiottu kiiltäväksi, sivut ja takapinta on lohkottu (numero 9). Ylinnä on isoin kirjaimin avioparin yhteinen sukunimi. Sukunimen alle on kaiverrettu vainajien etunimet ja elinajat siten, että tiedot vaimosta ovat ensin. Hautakiven kirjaimissa on omanlainen tyyli. A-kirjaimista on jätetty poikkiviivat pois. Waltari hallitsi kirjallisuudessa monet eri tyyllilajit. Häntä pidetään merkittävänä suomalaisena kirjailijana, joka on myös kansainvälisesti tunnettu.¹¹²

Akateemikko, taidehistorioitsija Onni Okkosen (1886–1962) mattahiotussa pystykivessä on pyöreä kivimuoto (numero 10). Kiven yläosassa on yläreunastaan kaareva syvennys, joka on tyhjä lukuun ottamatta syvennyksen pohjassa olevaa kiinnitystappia. Syvennyksen alle on kaiverrettu nimikirjoituksena vainajan nimi ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Näiden alla on samalla tavalla tiedot vaimosta Helmi Okkonen o.s. Kargus (1886–1979).

Viron mukaan syvennyksessä on ollut madonnanhahmo.¹¹³ Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistoon on talletettu Okkosen haudan järjestelyn selvitys ja piirustus. Sen mukaan syvennykseen oli suunniteltu sijoitettavaksi kuvanveistäjä Ville Vallgrenin kyynelpullo.¹¹⁴ Kyynelpullot ovat koriste-esineitä, joita vietiin haudalle läheisen ihmisen muistoksi.¹¹⁵ Pienoisveistokset ja taideesineet muodostivat huomattavan osan Vallgrenin tuotannossa. Kyynelpullossa kuvattiin sureva hahmo ja esimerkiksi vainajan kasvot.¹¹⁶ Ei liene mahdotonta, että Viro olisi tulkinnut tällaisen hahmon madonnaksi. Taidehistorioitsijan hautamuistomerkkiin on ollut luontevaa sijoittaa kuolema-aiheeseen liittyvä

---

¹¹¹ Nikula 2007, 64–65; Teronen & Vuolle 2012, 158–160.

¹¹² Teronen & Vuolle 2012, 70, 72–73.

¹¹³ Viro 1993, 108.

¹¹⁴ HSRKKA HT Ee1 Professori Onni Okkosen haudan järjestelyn selvitys ja piirustus.

¹¹⁵ Levanto 1983, 66–67.

¹¹⁶ Levanto 1983, 66–67; Lindgren 2009, 193, 197.

pienoisveistos. Nykyisessä kunnossa omakätisine nimikirjoituksineen hautamuistomerkki kertoo vainajista.

Kanteletaiteilija Martti Pokelan (1924–2007) ja hänen vaimonsa laulaja, sanoittaja, säveltäjä Marjatta Pokelan (1925–2002) suorakaiteen muotoinen hautakivi seisoo kapean kannan varassa mattahiottun aluskiven päällä (numero 31). Pystykivessä on vasemmalla isoin metallisin kohokirjaimin sukunimi ylhäältä alas. Muuten rosopintaisessa kivessä alkaa yläreunasta mattahiottu kovera alue, joka rajautuu aaltomaiseen alareunaan. Tähän on tekstauskirjaimin kaiverrettu vainajien etunimet ja vaimon tyttönimi sekä elinajat vuosiluvuin. Kiven taakse on kaiverrettu Helsingin suomalainen klubi ja suunn.[ittelijat] Laura Pokela ja Antti Pokela.

Martti Pokela keskitti tutkimus- ja sävellystyönsä kanteleeseen ja hänen ansiostaan kanteletta on alettu arvostaa soittimena.¹¹⁷ Kanteleen muoto on ehkä inspiroinut koveran alueen kiveen. Tyhjyyttä tai puuttumista on kuvattu Taiteilijainmälle aikaisemmin pystytetyssä muistomerkissä (Aalto, numero 16), jonka kuvaan luvussa 2.2.3.

Perinteisten pystykivien muunnokset

Kuvanveistäjä Eila Hiltusen (1922–2003) ja hänen miehensä valokuvaaja Otso Pietisen (1916–1993) hautamuistomerkki muodostuu kahdesta erillisestä tiukasti vierekkäin olevasta pystykivestä, jotka on asetettu kiiltäväksi hiottun aluslevyn takareunaan (numero 33). Oikeanpuoleinen pystykivi on kokonaan hiottu kiiltäväksi. Siihen on kaiverrettu ja hopeamaalilla maalattu isoin kirjaimin vainajien nimet ja elinajat. Vasemmalla on ylhäältä epätasaiseksi jätetty kivi, joka on etupinnaltaan mattahiottu muistuttamaan muodoltaan kahta vierekkäin olevaa pystyä putkea. Veistososan kivilaji on samaa kuin pystykiven, mutta hionta on erilainen. Vain kapea kaistale sivusta ja takaa on hiottu kiiltäväksi. Kaareville etupinnoille on kiinnitetty teräksiset reunoiltaan epäsäännöllisen muotoiset levyt. Vasemmanpuoleinen levy on pinnaltaan epätasainen. Oikeanpuoleisessa sileässä levyssä on Hiltusen sukunimi nimikirjoituksena.

Hiltunen tunnetaan kuvanveistossa modernismin edustajana.¹¹⁸ Hänen julkisia veistoksiaan on pystytetty eri puolille maailmaa.¹¹⁹ Hiltusen päätyönä

---

¹¹⁷ Jalkanen 2006b, 764, 766.

¹¹⁸ Didrichsen 2001, takakansi.

¹¹⁹ Teronen & Vuolle 2012, 195.

pidetään Passio musicae -veistosta eli Sibelius-monumenttia Helsingissä, joka on hitsattu haponkestävästä teräksestä.¹²⁰

Levyt ovat Sibelius-monumentin leikkausjätteitä, joista toisessa on signeerauksen hitsausharjoitus. Jäämistön tyhjentämisen yhteydessä löytyneet levyt antoivat virikkeen muistomerkkiin, jonka vainajien poika ja tytär ovat suunnitelleet yhdessä kiviveistämön ammattilaisen kanssa. Hiltusen kuoleman jälkeen Pietisen alun perin muualle laskettu urna siirrettiin Taiteilijainmäelle.¹²¹

Hautakiven veistososa tuo mieleen Sibelius-monumentin. Hautamuistomerkki symboloi Hiltusen merkittävää ja laajalti tunnettua uraa kuvanveistäjänä. Kokonaisuutena hauta hautakivineen kertoo lasten rakkaudesta molempiin vanhempiinsa. Hiltusen oma veistos on Taiteilijainmäellä toisten vainajien haudalla (numero 21). Kuvaan sen luvussa 2.2.2.

Taidemaalari, professori Mauri Favénin (1920–2006) hautamuistomerkki on lievästi ylöspäin kapeneva mattahiottu pystykivi neliön muotoisen suhteellisen laajan aluskiven päällä (numero 41). Kiven yläosassa on suorakaiteen muotoinen hiekkapuhallettu alue. Siihen on upotettu valkoisesta marmorista tehty epäsäännöllisen muotoinen kuvio. Valkoisessa kuviossa on edessä vekki. Kuvion epäsäännöllistä muotoa voi pitää abstraktina. Se voi tuoda mieleen tyyllitellyt siivet tai siivet levällään olevan linnun. Kuvion alle on isoin kirjaimin kaiverrettu vainajan nimi ja elinaika.

Taiteilijasukuun syntynyt Favén kokeili uransa aikana eri tyyliuuntia ja päätyi nonfiguratiivisuuteen, jota edustaa muun muassa Helsingin Konalan kirkon alttariseinämaalaukset. Favén sanoi eräässä haastattelussa vuonna 1995, että ympäristöä on tehtävä miellyttäväksi muille.¹²² Vainajan tytär Aino Favén on suunnitellut hautakiven kuvion Mauri Favénin maalauksen Valkoinen lintu pohjalta.¹²³ Kuvanveistäjä Antero Koskinen on valmistanut muistomerkin.¹²⁴

Vaakunataiteessa siivillä kuvataan urotekoja, joiden perusteella ihminen kohotetaan muiden kunnioituksen kohteeksi. Siivillään lintu pystyy nousemaan

---

¹²⁰ Ahtola-Moorhouse 2004, 821–822; Teronen & Vuolle 2012, 195.

¹²¹ Teronen & Vuolle 2012, 194–195. Siirroista on hautausoimilaissa erinäiset säännökset. Hautausoimilaki 6.6.2003/457, 8 luku 24 § (22.12.2009/1451). Haudattu ruumis tai tuhka saadaan erityisen painavista syistä aluehallintoviraston luvalla siirtää toiseen hautaan. Haudatun ruumiin siirtämiseen tarvittavasta terveydensuojeluviranomaisen luvasta säädetään erikseen. Laki tuli voimaan 1.1.2010.

¹²² Teronen & Vuolle 2012, 200–201, 203.

¹²³ Tiedot on saatu sähköpostitse kappelityöntekijä Kalervo Mattilalta 15.2.2014.

¹²⁴ Tieto on saatu kuvanveistäjä Antero Koskisen haastattelusta 8.5.2014.

ihmisten maailman yläpuolelle.¹²⁵ Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta lintuihin suhtaudutaan myönteisesti vertauskuvina ja myyteissä.¹²⁶ Linnulla voi ilmaista erilaisia vertauskuvallisia miellelyhtymiä ja tunteita. Yksinäinen lintu voidaan tulkita sielulinnuksi. Lintu hautakivessä ei ole yksiselitteinen kristillinen vertauskuva.¹²⁷ Hautakiven kuvioista tulee esiin tarkemmin määrittämätön valkoinen lintu, jolla on siivet levällään. Hautamuistomerkin taideteos viittaa vainajan elämäntyöhön taidemaalarina ja erityisesti hänen yhteisen maalaukseensa. Kiveä voi verrata muotokuvalliseen hautamuistomerkkiin, jossa kiven yläosassa on vainajan muotokuva, esimerkkinä professori Arthur Hjeltin (1868–1931) hautamuistomerkki.¹²⁸

Jazzmuusikko Jorma Weneskosken (1929–2006) hautakiven etupinta on kiiltäväksi hiottu, takaa kivi on sahattu ja lohkotut sivut on jätetty epäsäännöllisen muotoisiksi (numero 42). Kiiltäväksi hiottu paksu aluskivi on jonkin verran pystykiveä laajempi. Pystykivessä ylinnä vasemmalla on vainajan etunimi. Kiven vasemmasta nurkasta nousee oikealle viistoon kiven pintaan vinosti kuvattu kontrabasso. Kiven alareunassa on sukunimi ja sen yläpuolella syntymä- ja kuolinpäivämäärät. Kiven alareunasta sukunimen K-kirjaimen kohdalta nouseva ruusun varsi erottaa päivämäärät toisistaan. Ruusu on täydessä kukassa ja sen varressa on hyväkuntoiset lehdet. Nimi on syväkaiverrettu isoin kirjaimin. Nimi, syntymä- ja kuolinpäivämäärät sekä kuvat on sommiteltu siten, että ne täyttävät kiven etupinnan melkein kokonaan.

Weneskoski oli manageri, joka nosti esiin laulajia. Hän toimi keikkamuusikkona. Tuolloin hän usein antoi ruusuja naisille.¹²⁹ Soitin kertoo vainajan elämäntyöstä musiikin ammattilaisena. Musiikin alalla ansioituneille on usein laitettu nuottiavain, mutta myös soittimia on kuvattu.¹³⁰ Esimerkiksi vanhalla alueella on kirjailija, säveltäjä Karl Collanin (1828–1871) hautamuistomerkin kantele.¹³¹

Ruusua pidetään rakkauden vertauskuvana. Kristillisessä perinteessä ruusu on monimerkityksinen. Keskiajan mystikot ovat liittäneet sen Kristukseen, mutta ruusu yhdistetään myös Neitsyt Mariaan.¹³² Ruusun värillä on myös oma

---

¹²⁵ Biedermann 2002, 334–335.

¹²⁶ Biedermann 2002, 196–198.

¹²⁷ Seppälä 2005, 54.

¹²⁸ Viherjuuri 1940, 28; Viro 1993, 60 V6-23-16.

¹²⁹ Teronen & Vuolle 2012, 139–141.

¹³⁰ Lempiäinen 1990b, 54.

¹³¹ Talvio 1927, 25; Viherjuuri 1940, 18, 105; Lempiäinen 1990b, 54; Viro 1993, 46 V4-31-4.

¹³² Seppälä 2005, 74–75; Lempiäinen 2006, 246, 252, 254–255.

symboliikkansa. Hautamuistomerkin ei ole värejä, joten kyseessä on yleinen ruusuboliikka, jonka tulkitsemiseen tarvitaan taustatietoja.¹³³ Hautakiven ruusu saattaa yksinkertaisesti kertoa vainajan elinaikaisesta tavasta jakaa ruusuja.

Luonnonkivet

Aila Gothónin (1953–1996) haudalla on pystyssä luonnonkivi tukevan ison mattahiotun aluskiven päällä (numero 23). Luonnonkiven etureunaan on kiinnitetty isot, metalliset kohokirjaimet, jotka muodostavat vainajan sukunimen. Vasemmalla aluskivessä on niin ikään isoin kohokirjaimin vainajan etunimi, tyttönimi ja elinaika. Aila Gothóni oli pianisti Ralf Gothónin vaimo, ja tässä on hautasijavaraus hänelle.¹³⁴

Edellisen vieressä on oopperalaulaja Walton Grönroosin (1939–1999) lähes samanlainen hautakivi (numero 25). Erona edelliseen on, että luonnonkivi on hiottu alareunastaan tasaiseksi siten, että se on tiukasti kiinni mattahiotussa aluskivessä. Vainajan sukunimi on isoin metallisin kirjaimin luonnonkiven etureunassa. Aluskiveen on ruuvattu suorakaiteen muotoinen metallilaatta, johon on kaiverrettu etunimet isoin kirjaimin ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen.

Näyttelijä Tarmo Mannin (1921–1999) hautamuistomerkin vaalea luonnonkivi on kiinnitetty metallisilla tapeilla kiiltäväksi hiotulle paksulle suorakaiteenmuotoiselle aluskivelle (numero 26). Muodokkaassa luonnonkivessä on halkeama oikeasta sivusta viistosti alas eteen. Luonnonkiven edessä tummalla aluskivellä on vainajan nimi isoin metallisin kirjaimin ja nimen alla elinaika. Aluskiven oikeaan pystyreunaan on kaiverrettu isoin kirjaimin Timo Sarpaneva 2000.

Persoonallinen Manni näytteli lukuisissa teatteri- ja elokuvarooleissa elämänsä aikana. Yksityiselämässään hän oli jatkuvasti näyttelijä maailman näyttämöllä.¹³⁵ Jäähyväisnäytös Kansallisteatterissa oli poikkeuksellinen. Silloin Manni istui nojatuolissa suurella näyttämöllä. Hän kuunteli Mahlerin ensimmäistä sinfoniaa noin 40 minuuttia ja jätti sen jälkeen näyttämön. Koko aikana hän ei sanonut sanaakaan.¹³⁶ Hautamuistomerkin luonnonkivi istuu hiljaa aluskiven päällä kuin näyttelijä autiolla näyttämöllä. Mannin ystävä muotoilija Sarpaneva on

---

¹³³ Seppälä 2005, 74.

¹³⁴ Teronen & Vuolle 2012, 224–225.

¹³⁵ Korsberg 2005, 523–525; Teronen & Vuolle 2012, 37–39, 41.

¹³⁶ Hollmén 2000, 394, katso valokuva; Korsberg 2005, 525; Teronen & Vuolle 2012, 39.

valinnut luonnonkiven Saarijärveltä, vainajan synnyinpaikkakunnalta.¹³⁷ Vainajan ystävän tekemä hautamuistomerkki kertoo jotain kuvaavaa vainajasta. Vielä kuoltuaan näyttelijä Manni hallitsee näyttämön, on sen keskus.

Säveltäjä Edward Vesalan (1945–1999) haudalla on laakea ja matala luonnonkivi asetettuna suoraan maahan (numero 27). Kiven vaakapinnan vasempaan reunaan on hiottu taso, johon on kaiverrettu isoin kirjaimin vainajan nimi, syntymä- ja kuolinpäivämäärät sekä syntymä- ja kuolinpaikat. Kaiverrukset on maalattu valkoiseksi. Vastakkaisessa kulmassa kivessä on pienehkö kuoppa, johon vesi kertyy sateen jälkeen.

Kirjailija Paavo Rintalan (1930–1999) ja hänen vaimonsa pianopedagogi Raili Rintalan (1924–2014) hautamuistomerkki muodostuu kahdesta erillisestä osasta (numero 28). Ohuelle suorakaiteen muotoiselle mattahiotulle kivilaatalle on vasemmalle kiinnitetty pystyyn luonnonkivi, jossa on isoin metallisin kirjaimin vainajien sukunimi. Luonnonkiven oikealla puolella kirjatulla lepää avattuna mattahiottu kivinen kirja, jonka vasemmalla sivulla ovat vainajien etunimet ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Oikealle sivulle on merkitty syntymä- ja kuolinpaikat. Kirjan kaiverrukset ovat isoin kirjaimin.

Paavo Rintalan kirjallinen tuotanto oli laaja. Hänen suhteensa luontoon oli vahva. Sotavuosina hän oli menettänyt isänsä ja kotinsa Karjalassa. Hän tunsi olevansa ulkopuolinen tarkkailija, jolla ei ollut kotipaikkaa. Hän pysyi etsijänä koko elämänsä ajan ja pohti muun muassa uskoa ja epäuskoa. Uskonnollisuus ja jumalakäsitys heijastuivat hänen elämässään. Hän oli myös opiskellut teologiaa.¹³⁸ Raili Rintalan muistokirjoituksesta tulee esiin, että myös hänelle luonto oli rakas ja kirjallisuus kuului elämään.¹³⁹

Kirja on viisauden ja tiedon vertauskuva monissa kulttuureissa.¹⁴⁰ Hautamuistomerkkin kirja kertoo Paavo Rintalan merkityksestä kirjailijana.¹⁴¹ Kristillisenä symbolina avoin kirja, johon on kaiverrettu vainajan nimi tai vainajien nimet kirjan sivulle, viittaa Uudessa testamentissa kerrottuun elämän kirjaan.¹⁴²

Itäisessä rinteessä sijaitsee näyttelijä ja laulaja Leif Wagerin (1922–2002) ja hänen vaimonsa ballerina ja näyttelijä Eva Hemmingin (1925–2007)

---

¹³⁷ Teronen & Vuolle 2012, 41.

¹³⁸ Salokannel 2006, 305–306; Teronen & Vuolle 2012, 78–79, 81–82.

¹³⁹ Kortekangas 2014.

¹⁴⁰ Biedermann 2002, 128; Lempiäinen 2006, 145–146.

¹⁴¹ Lempiäinen 2006, 146.

¹⁴² Lempiäinen 1990b, 54, 61; Seppälä 2005, 33; Lempiäinen 2006, 146.

hautamuistomerkki (numero 30). Edestä kiiltäväksi hiottu luonnonkivi seisoo pystyssä neljän metallisen jalan päällä. Kesällä kasvillisuus peittää jalat. Vainajien nimet isoin kirjaimin ja elinajat ovat metallista. Kiveä ympäröivät edessä matalammat ja sivuilla ja takana korkeammat metalliset vanat, joissa on pitkät, suipot lehdet. Edessä kaksi ohutta lehteä muodostavat ympyrät, joihin voi asettaa esimerkiksi kukkamaljakon. Pitkät ja terävät lehdet suuntautuvat kohti katsojaa ja estävät pääsyn aivan kiven lähelle. Luonnonkiveä ympäröivät metalliset vanat muistuttavat rannoilla kasvavaa järviruokoa, jolla on jäykät, pitkäsuippuiset lehdet.

Leif Wager kertoo muistelmissaan, että hänellä ja hänen puolisoillaan oli pienessä saarella palsta. Vaikka matka saareen Furuholmeniin oli hankala, he viettivät siellä monta kesää.¹⁴³ Kirjan valokuvaliitteessä on kuva, jossa Wager seisoo veneessä kalansaalis käsissään. Taustana on tiheä järviruokokasvu.¹⁴⁴ Hautamuistomerkkin kaislikkoineen on suunnitellut vanhemmilleen heidän tyttärensä.¹⁴⁵ Wagerin muistelmateosta vasten vain vähän käsitelty luonnonkivi järviruokojen ympäröimänä kertoo perheen yhteisistä kesistä saarella. Hauta on tavallaan kätkössä vainajien omana yksityisenä paikkana, vaikka Taiteilijainmäellä käy paljon vierailijoita. Eläessään kansan tuntemat julkisuuden henkilöt säilyttävät katselijoihin etäisyyden kuolemansa jälkeen.

Säveltäjä Usko Meriläisen (1930–2004) hautakivi on edellisestä poiketen toisen luonnonkiven päällä kallellaan maassa ikään kuin se olisi sen luonnollinen paikka (numero 35). Kiven päältä osa on hiottu sileäksi ja siihen on kaiverrettu vainajan sukunimi isoin kirjaimin ja sen alapuolelle vainajan etunimet ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät. Kaiverrukset on maalattu harmaaksi.

Meriläisestä kerrotaan, että hän vanhemmiten oivalsi hiljaisuuden eli taukojen merkityksen musiikissa. Luonto merkitsi hänelle paljon, ja hän liikkui siellä mielellään. Hän oli pannut merkille luonnonkivet Taiteilijainmäellä, jonne hän halusi tulla haudatuksi. Tytär Lena Meriläinen hoiti aikanaan järjestelyt.¹⁴⁶ Kallellaan oleva äänetön luonnonkivi kuvastaa vainajan toivetta.

Runoilija Olli-Matti Ronimuksen (1929–2005) hautamuistomerkissä on luonnonkivi kiinnitetty pystyyn metallijaloilla suorakaiteenmuotoisen paksun kiiltäväksi hiotun tumman aluskiven keskelle (numero 38). Vainajan nimi on

---

¹⁴³ Wager 2000, 232–233.

¹⁴⁴ Wager 2000, 120–121 välissä oleva valokuvaliite. Katso valokuvaliitteen viimeisen sivun ylimmäinen kuva.

¹⁴⁵ Teronen & Vuolle 2012, 49.

¹⁴⁶ Teronen & Vuolle 2012, 120–121.

metallisin isoin kirjaimin aluskiven vaakapinnan vasemmassa reunassa. Pystysivussa nimen alla on syntymä- ja kuolinvuodet metallisin kohonumeroin. Aluskiven oikeaan pystysivuun on kaiverrettu isoin kirjaimin Jouko Toiviainen 1967.

Ronimuksen muistokirjoituksessa kerrotaan, että hän asui Pariisissa vuosina 1961–1966. Hänen viimeinen teoksensa ”Hän tarvitaan” on vuodelta 1967. Suomentajana hän keskittyi ranskalaiseen kirjallisuuteen.¹⁴⁷ Ei ole yksimielisyyttä siitä, saiko hän paikan Taiteilijainmäeltä omien ansioidensa perusteella vai pitkäaikaisen elämänkumppaninsa kirjailija Pentti Holapan ansiosta.¹⁴⁸

Kuvanveistäjä Toiviainen kertoi, että vainajan ihastuminen luonnonkiveen oli lähtenyt runosta. Kivi oli vankka järkäle avaruudesta. Hautamuistomerkin luonnonkivi oli ollut vainajan kesäpaikassa, josta se hänen kuoltuaan otettiin hautamuistomerkin osaksi. Toiviainen toteutti muistomerkin. Vuosiluku kuvanveistäjän nimen jälkeen ei merkitse hautamuistomerkin valmistusvuotta.¹⁴⁹ Mahdollisesti kyseinen vuosi on ollut merkittävä vainajan elämässä, ja vuosiluku on sen tähden kaiverrettu kiveen.

Pianotaiteilija Timo Mikkilän (1912–2006) haudalla luonnonkivi on asetettu neliönmuotoiselle mattahiotulle kivilaatalle (numero 40). Luonnonkivessä on muuta kiveä vaaleampia aaltoilevia raitoja. Aluskiveen vasemmalle on kiinnitetty soikea metallilaatta, jossa on isoin kirjaimin vainajan nimi ja elinaika. Kiven raidoitus voi tuoda mieleen pianon mustat ja valkoiset koskettimet.

2.2.2 Veistokselliset hautamuistomerkit

Muotokuvalliset hautamuistomerkit

Kuvanveistäjä Essi Renvallin (1911–1979) kiiltäväksi hiotun vaakakiven oikeassa yläkulmassa on aukko (numero 8). Aukkoon on asetettu muotokuva, joka on pronssinen veistos kasvoista kuvattuna suoraan edestä. Veistoksen alla on vainajan omakätinen nimikirjoitus kuin taiteilijan signeerausena. Alinna ovat syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Kaiverrukset on maalattu mustaksi.

Renvall kohdisti voimansa kuvanveistoon, muotokuvista ja mitaleista tuli hänen elämäntyönsä.¹⁵⁰ Renvall ajatteli, että nupeista, joiksi hän nimitti

---

¹⁴⁷ Hämäläinen 2005.

¹⁴⁸ Teronen & Vuolle 2012, 225.

¹⁴⁹ Tiedot on saatu puhelimitse kuvanveistäjä Jouko Toiviaiselta 18.2.2014.

¹⁵⁰ Lindgren 2006, 235; Teronen & Vuolle 2012, 163–164.

muotokuvia, tuli yhdennäköisyyden lisäksi löytää mallin sielu. Näin muotokuvista tulee eläviä.¹⁵¹ Muistelmateoksen kuvaliitteessä on valokuva toisesta, hyvin samanlaisesta omakuvasta kuin hautakivessä.¹⁵² Renvallin ihanneajatuksena oli, että taiteilija kuuluu koko kansalleen. Taide kuuluu kaikille, jotka haluavat ottaa vastaan sen sanoman.¹⁵³ Hautakiveensä kuvanveistäjä on jättänyt itsestään muotokuvan vapaasti katsottavaksi. Minun kuvallisessa muistissani näin kuvatun ja asetellun muotokuvan katsominen yhdistyy arkussa makaavan vainajan kasvoihin katsomiseen.

Perinteisesti hautamuistomerkeissä oli kuvattu vainaja profiilista. Kuvanveistäjä Vallgren rikkoi tämän tavan Aurora Karamzinin (1808–1902) marmorisessa hautamuistomerkeissä. Siinä naisvainajan kasvot on kuvattu suoraan edestä tukan kehystämänä reliefinä.¹⁵⁴ Renvallin muotokuvassa materiaalina on kiven sijasta metalli. Renvallin pronssiveistoksen asettelussa vaakakivessä olevaan aukkoon voi nähdä yhtymäkohdan runoilija Aaro Hellaakosken (1893–1952) muistomerkkiin. Siinä akatemikko Väinö Aaltosen tekemä muotokuvaveistos tulee esiin pystykivessä olevasta aukosta.¹⁵⁵

Kapellimestari Tauno Hannikaisen (1896–1968) hautamuistomerkki on kaikilta sivuiltaan kiiltäväksi hiottu (numero 12). Ylinnä kiveen on kiinnitetty metallinen pyöreä medaljonki,¹⁵⁶ jossa on kuvattu oikealta vainajan sivukuva. Kaulassa on nimi ja vuosiluku Aarre Aaltonen 1954. Medaljongin alla on vainajan nimi metallikirjaimin. Nimen alle on kaiverrettu ja kullattu syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Tämän alla on metallisin kirjaimin vaimon etunimi Arvida ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen.

Säveltäjä Selim Palmgrenin (1878–1951) mattahiottu hautamuistomerkki koostuu kahdesta kivipaadesta (numero 14). Isossa ja paksussa aluskivessä on pystysivussa ylinnä kaiverrettuna vainajan omakätinen nimikirjoitus. Sen alla on syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Tämän alla on isoin kirjaimin Palmgrenin toisen vaimon nimi Minna Palmgren (1902–1983) ja nimen alla syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Vainajiin liittyvät

---

¹⁵¹ Renvall 1971, 186, 196.

¹⁵² Renvall 1971, 80–81 välissä oleva valokuvaliite [1].

¹⁵³ Renvall 1971, 180; Teronen & Vuolle 2012, 164.

¹⁵⁴ Suomi & Taka 1966, 28–29; Viro 1993, 46, V4-29-2; Lindgren 2009, 194–196, 204, 207.

¹⁵⁵ Suomi & Taka 1966, 132–133; Viro 1993, 74, V11-2-11; Gardberg, 2003, 118.

¹⁵⁶ Medaljongilla tarkoitetaan kohokuvaa, upotusta tai maalausta, joka on pyöreissä tai soikeissa kehyksissä. Katso Forslund & Hämäläinen 2004, 160.

kaiverukset on kullattu. Ylöspäin levenevän pystykiven vasempaan sivuun on kaiverrettu lahjoittajatahon nimi Teosto, Suomen säveltäjät. Pystykiven oikeaan sivuun on kaiverrettu kuvanveistäjän nimi Kalervo Kallio. Pystykiven etuseinän täyttää ihmishahmo. Siinä on sivusta kuvattuna alaston mies istumassa matalan korokkeen päällä. Vartalo on kääntynyt siten, että osa selästä näkyy. Vasen alaraaja on koukussa. Oikea alaraaja on taivutettuna taaksepäin jalkaterä suorana. Vasen yläraaja on selän takana kämmen korokkeella. Pää on vartaloon nähden oikealle kääntyneenä, joten kasvoista näkyy profiili. Oikea käsivarsi on nostettu eteen ja hahmo voi katsoa omaa avonaista pystyssä olevaa kämmentään tai sen ohi jotain kaukana olevaa. Silmät ovat avoinna, katse on keskittynyt, huulet ovat yhdessä ja ilme on tyyni. Viron mukaan kyseessä on polvistunut naishahmo,¹⁵⁷ mikä lienee tahaton virhe.

Reliefin miehellä on Palmgrenin kasvopiirteet.¹⁵⁸ Selim Palmgren kuoli äkillisesti aivohalvaukseen 73-vuotiaana. Iästään huolimatta hän oli keskellä aktiivista elämää. Palmgren on säveltänyt lauluksi Ernst V. Knapen runon, jossa kysytään: Var är vägens mål? miss´on matkan pää? Laulu kuuluu hänen hienoimpiinsa.¹⁵⁹ Vainaja on saavuttanut elämänsä matkan pään. Vaikka vainaja on päättänyt maallisen elämänsä, hautakiveen kuvatus hahmon katse suuntautuu eteenpäin johonkin selittämättömään. Reliefissä ei ole kristillisiä symboleja. Vuonna 1964 paljastettu Palmgrenin hautamuistomerkki¹⁶⁰ liittyy Selim Palmgreniin henkilöinä.

Polvistuminen ilmaisee kunnioitusta korkea-arvoisempaa kohtaan, avuttomuutta ja riippuvuutta.¹⁶¹ Tämän tyyppinen asento, jossa hahmo on polvistunut toisella jalallaan ja käsi tai kädet on kohotettu ylös, kuvasi antiikin taiteessa alistumista tai nöyrää rukoilua. Eero Erkon (1860–1927) hautamuistomerkki on esimerkkinä polvistunutta nuorukaista esittävästä veistoksesta. Erona Palmgrenin hautareliefiin siinä hahmon kädestä lentää lintu, sielulintu.¹⁶²

Oopperalaulaja Veikko Tyrväisen (1922–1986) hautamuistomerkissä ihmishahmo on kuvattu kahteen kertaan (numero 18). Mattahiotussa hautakivessä on ylinnä metallinen kohokuva vainajan kasvoista. Tämän alle on hakattu isoin

---

¹⁵⁷ Viro 1993, 108.

¹⁵⁸ Korhonen 2009, 593, valokuvaliite [7]. Katso ylimmäinen kuva.

¹⁵⁹ Korhonen 2009, 589–590.

¹⁶⁰ Korhonen 2009, 593.

¹⁶¹ Biedermann 2002, 309.

¹⁶² Viro 1993, 110, U23-1-1; Lindgren 2009, 244, 246.

kirjaimin vainajan nimi ja elinaika. Kiven päälle on sijoitettu veistos, jossa on kuvattuna alaston mies hevosen selässä. Mittasuhteet poikkeavat luonnollisesta. Mieshahmo katsoo hieman yläviistoon, hänellä on käsivarret kohotettuina ylöspäin ja vasen kyynärpää kiinni hevosen otsassa niin, että hevosen vasen korva osuu kyynärtaipeen sisäpuolelle. Mieshahmon sääret ovat levällään irti hevosen kyljistä. Mies, joka on kasvoiltaan reliefin kuvan näköinen, vaikuttaa hämmästyneeltä. Hevonen näyttää juuri pysähtyneeltä, sen häntä on hieman koholla, kaula on taaksepäin taipunut ja turpa osoittaa viistosti ylös. Hevosen silmät ovat laajat, sen suu on auki ja korvat luimussa taaksepäin. Tuntuu kuin veistoksen ratsukko olisi joutunut pysähtymään yllättäen. Tilanne ei ole hallinnassa. Veistoksen jalustaan on kaiverrettu Kauko Räsänen 1988.

Tyrväiselle hevoset oli harrastus, joka kesti koko elämän. Hän kävi raveissa ja omisti elämänsä aikana hevosia. Sen sijaan laulajanurasta hän joutui luopumaan 50-vuotiaana, sillä hänen uransa oopperalaulajana katkesi aivoverenvuotoon.¹⁶³ Tulkinta äkillisestä pysähdyksestä olisi tätä taustaa vasten mahdollinen. Kuvanveistäjä Kauko Räsäsellä on ollut teoksissaan teemoja, joita hän on kehitellyt teoksesta toiseen. Ratsastaja on yksi sellainen.¹⁶⁴ Tätä teemaa hän on käyttänyt hevosharrastajana tunnetun Tyrväisen hautamuistomerkin.

Hevosaihe esiintyy tiedemies, kemiantutkija ja kirjailija Gustaf Mattssonin (1873–1914) hautamuistomerkin reliefissä. Hautapaaden toisella sivulla on reliefi kentaurista ja toisella sivulla reliefi hevosesta ja ratsastajasta.¹⁶⁵ Viro ja Lindgren määrittelevät jälkimmäisen Pegasos-ratsuksi ja alastomaksi ratsastajaksi.¹⁶⁶ Valokuvan perusteella reliefin hevonen ei vaikuta siivekkäältä. Määritelmä saattaa olla johdettu vainajan elämäntyöstä. Siivekäs runoratsu on runoilijan luovan hengen vertauskuva.¹⁶⁷

Viihdetaiteilija Pertti ”Spede” Pasasen (1930–2001) hautamuistomerkki on spektroliittiä (numero 29).¹⁶⁸ Pystykiven etupinta on kiiltäväksi hiottu, takapinta sahattu ja sivut lohkottu. Pystykiven vasempaan yläkulmaan on upotettu hiekkapuhallettu kivilaatta, jossa on vainajasta valokuvantarkka näköiskuva. Kuvassa on silmälasipäinen, parrakas mies arkisesti lippalakki päässä. Laatan oikeassa alareunassa on nimi ja vuosiluku Heikki Räsänen 2001. Kuvan alle on

---

¹⁶³ Teronen & Vuolle 2012, 99–100.

¹⁶⁴ Tiedot on saatu sähköpostitse taiteilijan tyttäreltä Tiina Töröltä 16.2.2014.

¹⁶⁵ Talvio 1927, 77; Nordström 1940, 46; Viherjuuri 1940, 81, 107; Seppovaara 2002, 68.

¹⁶⁶ Viro 1993, 142–143, U19-11-3; Lindgren 2009, 224.

¹⁶⁷ Biedermann 2002, 269.

¹⁶⁸ Tieto on saatu sähköpostite Kalervo Mattilalta 15.2.2014.

kaiverrettu ja kullattu vainajan etunimet, lempi- ja taiteilijanimi lainausmerkeissä, sukunimi ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Kiiltäväksi hiotussa paksussa aluskivessä on vasemmalla pystysuunnassa sukunimi isoin metallisin kohokirjaimin. Aluskiveen oikealle on kiinnitetty kynttilälyhty ja tehty kaksi reikää esimerkiksi kukkamaljakoja varten.

Pasanen oli suomalaisen viihteen monitoimimies ja koomikkohahmo, joka esiintyi radiossa, televisiossa ja elokuvissa. Pasasen aktiivisena haluna oli yleisön viihdyttäminen.¹⁶⁹ Taiteilijainmäellä erityisesti Pasasen hauta kiinnostaa monia.¹⁷⁰ Yleisö katsoo Speden hahmoa aivan kuin television viihdeohjelmissa aikanaan. Aikaisemmin vainaja saatettiin kuvata plakettiin,¹⁷¹ joka kiinnitettiin hautakiveen. Kuvanveistäjä Carl Eneas Sjöstrandin (1829–1906) hautamuistomerkinä on muotokuvaplaketti.¹⁷²

Oopperalaulaja Usko Viitasen (1928–2005) hautakiven etupinta on mattahiottu, takapinta sahattu ja sivut lohkottu (numero 37). Pystykivessä ylinnä on metallinen kohokuva vainajan profiilista. Kaulan kohtaan on kaiverrettu P. Papinaho -88. Kuvan alle on kaiverrettu isoin kirjaimin vainajan nimi ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen.

Viitasen elämäkertatiedoista ilmenee, että hänellä oli elämässään ollut vaikeuksia, jotka hän kuitenkin pystyi voittamaan.¹⁷³ Hautakiven käsittelytavan voi tulkita kertovan omalla tavallaan elämän rosoisuudesta. Lohkoreunaisuus on korvannut kaikkien sivujen hionnan, mikä oli uusklassisissa hautakivissä tunnusomaista.¹⁷⁴

Hautaveistokset

Kirjailija Solveig von Schoultzin (1907–1996) ja säveltäjä, akateemikko Erik Bergmanin (1911–2006) hautamuistomerkin jalustakivi on pysty suorakulmainen särmiö (numero 21). Vaalean kiven yläreunassa on isoin metallikirjaimin sukunimi Bergman. Sen alla on kaiverrettuna vaimon nimi ja tyttönimi kaunokirjoituksella sekä elinaika. Erik Bergmanin nimi on omakätinen nimikirjoitus, jonka alla ovat syntymä- ja kuolinpäivämäärät. Alhaalla kivessä on

---

¹⁶⁹ Toiviainen 2006, 559–561; Teronen & Vuolle 2012, 42.

¹⁷⁰ Teronen & Vuolle 2012, 42.

¹⁷¹ Plaketilla tarkoitetaan metallista valettua tai lyötyä nelikulmaista muistolaattaa, jossa on toisella puolella kohokuva. Katso Forslund & Hämäläinen 2004, 196.

¹⁷² Suomi & Taka 1966, 54–55; Viro 1993, 48, V3-17-4; Lindgren 2009, 63–64. Sjöstrand oli hautakuvanveiston uranuurtaja Suomessa.

¹⁷³ Teronen & Vuolle 2012, 130–131.

¹⁷⁴ Gardberg 2003, 86, 88.

lause alla de stjärnor jag levat. Kaiverrus on niin alhaalla, että kasvillisuus peittää sen. Kaikki kaiverrukset on maalattu mustaksi. Kiven päällä oleva veistos muistuttaa elinvoimaista, rehevää kasvia, josta avautuvat kerroksittain useat toinen toistaan suuremmat lehdet laajeten ja kohoten taivasta kohti. Veistoksen kivisessä aluslaatassa on teräksinen laatta, johon on kaiverrettu Eila Hiltunen ”Crescendo” 1977.

Von Schoultz liittyy Suomen ruotsinkielisen kirjallisuuden toisen aallon modernisteihin. Hän käytti luontometaforia kuvatessaan ihmisen sisintä.¹⁷⁵ Voi olla mahdollista, että kiveen kaiverrettu ajatelma on jostakin kirjailijan omasta teoksesta. En ole löytänyt ajatelmalle lähdettä.

Bergman on Suomen musiikin alueella modernismin merkittävä edustaja. Bergmanin säveltämistä teoksista oopperaa *Det sjungande trädet* pidetään hänen tuotantonsa kokoavana ja yhdistävänä teoksena. Bergman itse oli vitaalinen ja energinen persoona.¹⁷⁶

Termi *crescendo* tarkoittaa musiikissa voimistuen. Sillä tarkoitetaan myös huippua, huippukohtaa. Haponkestävästä teräksestä valmistettu veistos on kuvanveistäjä Eila Hiltusen yksi muunnelma *Crescendo*-teemasta. Esimerkiksi Didrichsenin taidemuseon veistospuistoon on sijoitettu sen kokoelmiin kuuluva *Crescendo* vuodelta 1981.¹⁷⁷ Taiteesta ja musiikista haltioitunut Hiltunen on modernismin edustaja kuvanveistossa,¹⁷⁸ joten tässä hautamuistomerkissä kietoutuu yhteen kolme modernistia eri taiteenaloilta. Oletan, että muistomerkki myös kertoo vainajien kuuluneen oman alansa huippuihin.

Pirkko Sallinen (1935–1997) on haudattu rinteeseen polun oikealle puolelle (numero 22). Kiiltäväksi hiottu ylöspäin kapeneva nelisärmäinen kivi on suuren neliömäisen kivilevyn päällä. Ylimmäksi on kaiverrettu sukunimi Sallinen. Sen alla on vainajan etunimet ja tyttönimi sekä elinaika. Kaiverrukset ovat isoin kirjaimin ja kullattuja. Kiven päällä on muodoltaan U-kirjainta muistuttava kiveä vaaleampi metallinen veistos. Veistos vaikuttaa umpiputkesta taivutetulta. Hieman eripituiset sakarat ovat muodoltaan soikioita ja ne on katkaistu viistosti kohti keskustaa. Kannastaan veistos kapenee kohti keskustaa. Veistoksen taakse sen alaosaan on kaiverrettu pienellä nimi Weckström ja sen perässä on pyöreä

---

¹⁷⁵ Numers-Ekman von 2006, 773–774.

¹⁷⁶ Korhonen 2003, 566–567.

¹⁷⁷ Ahtola-Moorhouse 2001b, 34–35; 2001a, 98.

¹⁷⁸ Ahtola-Moorhouse 2001b, 9; Didrichsen 2001, takakansi.

kuvio, joka voisi olla kuvanveistäjän merkki. Kiven alareunassa on kiviveistämön merkki ja nimi.

Veistos on korumuotoilija ja kuvanveistäjä Björn Weckströmin tekemä. Se kuvaa miestä ja naista, kahta elämän aikana toisiinsa tiukasti yhteen kasvanutta ihmistä, jotka vastoin omaa tahtoaan revitään väkivalloin irti toisistaan kuoleman kohdatessa.¹⁷⁹ Hautapaikka on varattu säveltäjä Aulis Salliselle (1935–). Aulis Sallinen toteaa kirjassaan, että hänellä on Taiteilijainmäellä oma hautapaasi. Veistosta hän ei kuitenkaan mainitse. Vastapäätä on haudattu Mika Waltari, jota Sallinen kertoo kirjassaan arvostavan. Taiteilijainmäkeä hän pitää erityisenä, koska se tallentaa kansakunnan muistia ja kulttuuria sinne haudattujen kautta. Sallinen on humanismin puolestapuhuja ja hän kritisoi uskontojen ja kirkkojen asemaa.¹⁸⁰

Akateemikko, näyttelijä Eeva-Kaarina Volasen (1921–1999) ja hänen puolisonsa teatteri- ja oopperaohjaaja Sakari Puurusen (1921–2000) lähes kuutiomaisen mattahiotun kiven kahdella pystysivulla ovat vainajien nimet isoin metallisin kohokirjaimin ja elinajat (numero 24). Kiven päällä on matalien metallisten jalkojen varassa metallinen veistos. Ohuella tasolla oleva veistos muistuttaa pienoismallia, joka on rakennettu erikokoisista pystyyn ja vaakatasoon asetetuista suorakulmaisista särmiöistä ja niistä leikatuista paloista. Kiven yhden sivun yläreunaan on kiinnitetty metallilaatta, johon on kaiverrettu Mauno Hartman Kotipiha 1999.

Kuvanveistäjä Hartman kertoo kirjassaan hautamuistomerkin taustasta. Hän oli Sakari Puurusen ystävä ja sen vuoksi hänen osakseen tuli tehdä veistos Eeva-Kaarina Volasen haudalle. Veistoksessaan Hartman on jättänyt sivuun Volasen elämäntyön loistavana näyttelijänä. Sen sijaan hän on tahtonut kuvata veistoksessaan Volasen herkkyyttä ja vaatimattomuutta ihmisenä.¹⁸¹ Pienikokoisen veistoksen vastakohtaisuus suureen kivikuutioon kuvaisi näin vainajan herkkyyttä ja vaatimattomuutta. Kappelityönjohtaja Kalervo Mattila kertoi, että veistos esittää näkymää vainajien yhteisen kodin ikkunasta. Korkein osa kuvaa Kallion kirkkoa.¹⁸² Kun veistosta katsoo hiekkakäytävältä, tulee mieleen kaupungin siluetti erikorkuisine rakennuksineen. Ottaen huomioon vainajien ammatit teatterin ja oopperan maailmoissa veistos yhdistyy

---

¹⁷⁹ Tiedot on saatu sähköpostitse 8.11.2013 Loimaan kiven työntekijä Sari Tolletilta, joka pyynnöstäni selvitti asian Aulis Sallisen pojan, Tauno Sallisen kanssa.

¹⁸⁰ Sallinen 2005, 104–105.

¹⁸¹ Hartman 2005, 120.

¹⁸² Tiedot on saatu Kalervo Mattilan haastattelusta 28.5.2013.

pienoismalleihin, joita rakennetaan teatterin ja oopperoiden lavasteista. Vaikka hautamuistomerkki alun perin suunniteltiin Volaselle, tätä taustaa vasten siinä voi ajatella olevan yhtymäkohtia kumpaankin vainajaan.

Kuvanveistäjä Heikki W. Virolaisen (1936–2004) pystyn suorakulmaisen särmiön yläreunaan on kaiverrettu vainajan nimi ja elinaika (numero 34). Kiven alareunaan on isoin kirjaimin kaiverrettu latinankielinen kysymys *Estne deus pila rubra?* Oma suomennokseni lauseesta kuuluu Onko Jumala punainen pallo? Kaiverrukset on isoin kirjaimin mattahiotussa tummassa kivessä. Kiven päällä on korkea putkimainen metallinen veistos, joka tekee kaksi mutkaa. Kohtisuoraan jalustaa vastaan olevassa varressa on alinna lovi ennen paksunnosta, jonka jälkeen tulee taite. Taitteen jälkeen putkimaista rakennetta ympäröi epäkesko levy. Tästä vähän ylempänä on uusi taite, jonka jälkeen veistos kohoaa ylöspäin aluksi lievästi kaarevana ja sen jälkeen kohtisuoraan. Kahdessa kohdassa runkomaisesta varresta haarautuu runkoon nähden kohtisuorassa neljä oksamaista uloketta. Rungon pää ja oksien päät on katkaistu tasaiseksi. Oksankohdat muodostavat ristin, jonka sakarat ovat yhtä pitkiä. Veistoksen jalustassa on merkintä HWV 96.

Veistos on Virolaisen oma teos. Virolaisesta kerrotaan, että hänellä oli teosofinen maailmankatsomus. Hän teki omaperäisiä veistoksia, jotka ylittävät tyylirajat. Hänen mielestään taiteen korkeinta astetta edusti abstrakti taide, sillä se toimii hengen alueella.¹⁸³ Virolaisella oli joskus ollut ajatuksena ryhtyä papiksi, mikä oli tyssännyt puutteelliseen koulumenestykseen.¹⁸⁴

Abstrakti veistos voi muistuttaa puun runkoa oksantyvineen. Puun rungossa on kolo, ja jossain vaiheessa runko on kasvanut vinoon, mutta lähtenyt sitten suoristumaan. Puun latva ja oksien päät on katkaistu, ja puun kasvu on pysähtynyt. Kristillisestä näkökulmasta hedelmätön tai kuivunut puu kuvaa syntistä ihmistä, kuolemaa ja katoavaisuutta.¹⁸⁵ Toisaalta oksankohdat muodostavat kaksi kreikkalaista ristiä. Risti on uuden elämän vertauskuva ja viestii toivosta.¹⁸⁶

Latinankielistä kysymyslausetta voi tulkita eri painotuksin. Pallo voidaan yhdistää taivaalla kulkevaan aurinkoon. Odyseiassa kuvataan palloleikki, jossa kaksi nuorukaista yrittää hypellen nakata eteenpäin punaista palloa.¹⁸⁷ Pallo on

---

¹⁸³ Sakari 2007, 608–609.

¹⁸⁴ Teronen & Vuolle 2012, 196.

¹⁸⁵ Biedermann 2002, 285; Lempiäinen 2006, 267.

¹⁸⁶ Seppälä 2005, 69–70.

¹⁸⁷ Biedermann 2002, 260.

ajattomuuden ja täydellisyysvertauskuva.¹⁸⁸ Punaiseen liittyy voima ja rakkaus.¹⁸⁹

En ole saanut selville kokonaisuuteen liittyvää alkuperäistä ajatusta. Hautamuistomerkki kertoo vainajan elämäntyöstä kuvanveistäjänä.

Veistokset itsenäisinä hautamuistomerkeinä

Kuvataiteilija Aimo Kanervan (1909–1991) hautamuistomerkin metallisessa veistoksessa on lapsenkasvoinen hahmo ylävartaloineen (numero 5). Hahmo katsoo eteenpäin avoimin silmin ja tyynin kasvoin. Vapaana liehuvat hiukset liittyvät kahteen ulokkeeseen, jotka muodostavat pienet siivet. Kummatkin siivet suuntautuvat eteenpäin. Takaa katsottuna paljastuu, että patsas on kovera. Patsaan jalustassa on kaiverrus S T 38. Patsas seisoo mattahiotulla vaakalaatalla, jossa vasemmalla on ohuella kaiverruksella Aimo Kanervan ja hänen vaimonsa Veera Kanervan (1917–1978) nimet ja elinajat. Ohuen kaiverruksen vuoksi tekstiä on vaikea lukea.

Teos on kuvanveistäjä Sakari Tohkan pronssinen enkelihahmo.¹⁹⁰ Elämäkertakirjassaan Aimo Kanerva kertoo tutustuneensa nuoriin taiteilijoihin. Yksi heistä oli kuvanveistäjä Sakari Tohka. Kanervasta ja Tohkasta tuli vuosien saatossa toverukset, jotka liikkuivat yhdessä ja pitivät yhteyttä 1950-luvun loppuun saakka, jolloin Tohka kuoli.¹⁹¹ Enkelihahmon kipsivalos oli ollut Kanervan ateljeessa,¹⁹² mikä näkyy valokuvassa, joka on valittu Kanervan Omakuva-kirjan kanneksi. Kannen valokuvassa Kanerva istuu tuolin etureunalla, ja patsas on hänen edessään jonkinlaisella tasolla.¹⁹³ Valokuva on otettu Aimo Kanervan ateljeesta, joka oli samalla hänen kotinsa.¹⁹⁴ Patsas sitoutuu eritoten Aimo Kanervan elämään, ja on siksi luonteva valinta hänen haudalleen. Minulla ei ole tiedossa, mitä Kanerva ajatteli enkeleistä.

Tohkan varhaiskauden pienoisteistoksista osa on alun perin tarkoitettu hautaveistoksiksi, esimerkiksi Enkeli vuodelta 1939, joka kuvaa kokonaista enkeliä.¹⁹⁵ Lapsienkeli, jonka kasvot suuntautuvat yläviistoon, on kuvattu Edvard

---

¹⁸⁸ Seppälä 2005, 59.

¹⁸⁹ Biedermann 2002, 284.

¹⁹⁰ Seppovaara 2002, 70–71

¹⁹¹ Kanerva 1989, 17–18, 96–97.

¹⁹² Seppovaara 2002, 71.

¹⁹³ Kanerva 1989, kansikuva.

¹⁹⁴ Waltari 1977, Kunnianosoitus Aimo Kanervalle [1].

¹⁹⁵ Konttinen 1985, 22–25; Lindgren 2009, 158. Betoninen Enkeli on Turun hautausmaalla ja sen pronssiin valettu toisinto Hämeenlinnan Ahveniston hautausmaalla.

Nordströmin (1860–1903) hautamuistomerkin.¹⁹⁶ Enkeli viittaa näkymättömään todellisuuteen ja symboloi Jumalan läsnäoloa ja varjelusta.¹⁹⁷

Kuvanveistäjä Laila Pullisen puoliso Carl-Magnus Ramsay (1943–1994) on haudattu Taiteilijainmäelle (numero 44). Paksun mattahiotun ylöspäin kapenevan aluskiven pystyseinään on kaiverrettu ja maalattu mustaksi vainajan omakätinen nimikirjoitus ja syntymä- ja kuolinvuodet tähti- ja ristimerkkeineen. Sen päällä on epäsäännöllisen muotoinen pinnaltaan rosoinen laakea kivi. Edestä katsottaessa kivi kaartuu sillä tavalla, että sen alle muodostuu luolamainen alue. Suoraan ylhäältä katsottaessa kivi on pitkulainen ja jonkin verran kaareva. Sen yhdessä reunassa on alue, josta vaikuttaa leikatun jotain pois. Vaalean kiven vasempaan etureunaan on kaiverrettu nimikirjoitus Pullinen 2011. Veistoksen nimi on Enkelin siipi.¹⁹⁸ Laila Pullinen on tarkoitus haudata tähän aikanaan.¹⁹⁹

Pullisen aikaisempien teosten joukkoon kuuluu siipi, joka on veistetty graniitista. Vuodelta 2003 oleva veistos Ikaros liittyy Kreikan mytologiaan. Maahan pudonnut siipi viestii siitä, että Ikaros lensi liian lähelle aurinkoa, joka sulatti siivet.²⁰⁰ En löytänyt tutkimuskirjallisuudesta yhtään valokuvaa, jossa hautamuistomerkin olisi ollut ainoastaan siipi. Siivissä on ajateltu olevan jumalallista voimaa, ja siivelliset olennot kuuluvat taivaan piiriin. Raamatussa siipi kuvaa Jumalan varjelusta.²⁰¹ Siipi on itsessään symboli, mutta siipi voi edustaa kokonaisuutta, johon se viittaa eli enkeliä.

Raamatussa enkelit²⁰² ovat Jumalan sanansaattajia, Jumalan tahdon ilmoittajia ja osa taivaallista sotajoukkoa. Enkeleillä ajatellaan olevan yksityiskohtaisia tehtäviä.²⁰³ Viestiä tuova enkeli on Raamatun keskeisin enkelityyppi.²⁰⁴ Käsitys suojelusenkeleistä perustuu Raamattuun. Kristillisen enkeliopin mukaan enkelit jakautuivat eri ryhmiin ja arvoasteisiin. Ainoastaan hierarkian alimmat eli arkkienkelit ja enkelit olivat kontaktissa ihmisiin.²⁰⁵

Graafikko Tapani Aartomaan (1934–2009) hautamuistomerkin on lähes ympyränmuotoinen teräksinen levy, joka on taivutettu neljään osaan (numero 48).

---

¹⁹⁶ Nordström 1940, 22, 61.

¹⁹⁷ Seppälä 2005, 20.

¹⁹⁸ Tieto on saatu Kalervo Mattilan haastattelusta 28.5.2013.

¹⁹⁹ Teronen & Vuolle 2012, 225.

²⁰⁰ Kiiski-Finel 2006, 14–16; Harni 2006, 176, 182.

²⁰¹ Biedermann 2002, 334, 355.

²⁰² Kreikan *angelos*, latinan *angelus* merkitsee sanansaattaja, lähettäjä. Esimerkiksi Lempiäinen 2006, 358.

²⁰³ Biedermann 2002, 47; Jussila et al. 2004, 62.

²⁰⁴ Lempiäinen 1990b, 57.

²⁰⁵ Jussila et al. 2004, 62–63; Lempiäinen 2006, 360–361.

Katsomissuunnassa on vainajan nimi ja elinaika vuosiluvuin. Veistoksen takana on kuvanveistäjän monogrammi eli nimikirjainsommitelma ja vuosiluku 2014.

Aartomaa oli graafinen suunnittelija, joka loi kirjankansia, julisteita ja postimerkkejä. Hän toimi myös opettajana.²⁰⁶ Vainajan toinen vaimo Ulla Aartomaa näkee veistoksen avoimena lehtenä, valkoisena paperina, jolle hetken päästä syntyy kuva.²⁰⁷ Lukemattomat valkoiset paperit ovat saaneet kuvituksen, kun Tapani Aartomaa on eläessään suunnitellut kirjan päällyksiä ja julisteita.²⁰⁸

Veistoksen on tehnyt vainajan ystävä kuvanveistäjä Kari Huhtamo. Veistoksen idea ilmentää hänen viimeaikaista työskentelyään. Hän kertoi, että muistomerkki symboloi luovaa henkeä ja sen ilmenemistä taiteilijan työssä. Työn tulokset, tuotanto kertoo omasta ajastaan. Hänen mukaansa voidaan ajatella, että veistoksen peilipinta heijastaa jokaista hetkeä ajassa eteenpäin ja samalla muistutetaan vainajasta oman aikansa peilaajana.²⁰⁹ Veistokselle syntyi myöhemmin nimi lapsenlapsen katsoessa veistosta parkkipaikalta. Veistoksen nimi on Sateenvarjo. Huhtamo on hyväksynyt nimen.²¹⁰

Kun vertaa Sateenvarjoa toiseen ruostumattomasta teräksestä valmistettuun veistokseen, huomaa veistoksien asettelussa tapahtuneen muutoksen vuosien kuluessa. 2010-luvulla Sateenvarjo on asetettu suoraan maahan, kun Crescendo on 1990-luvulla nostettu kiviselle jalustalle (numero 21).

Taidemaalari Juhana Blomstedtin (1937–2010) hautamuistomerkki on turkoosi pystyssä oleva suorakaiteen muotoinen metallilevy (numero 49). Levyn yläreunaan on kaiverrettu isoin kirjaimin vainajan nimi ja elinaika vuosiluvuin. Tiedot ovat melko hankalasti nähtävissä. Levyn alareunan läpäisee ympyrä, joka on kiinnitetty kahdella vaakasuoralla kannalla levyyn.

Blomstedt oli suomalaisen abstraktin taiteen huomattava edustaja. Hänen tuotantoonsa kuuluu muun muassa maalauksia, piirustuksia ja grafiikkaa sekä luonnoksia suuriin julkisiin teoksiin. Hän piti ulkoisesti pelkistetystä geometrisesta kuvakielestä. Hän oli kiinnostunut muodoista ja voimakkaista väreistä. Blomstedt teki myös arkkitehtuuriin pohjautuvia maalauksia.²¹¹

Hautamuistomerkin on suunnitellut vainajan ystävä arkkitehti Juhani Pallasmaa. Hänelle Blomstedtin muistomerkissä oleellisinta on dialogi auringon

---

²⁰⁶ Teronen & Vuolle 2012, 210–211.

²⁰⁷ Tiedot on saatu sähköpostitse Ulla Aartomaalta 26.6.2014.

²⁰⁸ Teronen & Vuolle 2012, 211–212.

²⁰⁹ Tiedot on saatu sähköpostitse Kari Huhtamolta 26.6.2014.

²¹⁰ Tiedot on saatu sähköpostitse Ulla Aartomaalta 12.7.2014.

²¹¹ Valjakka 2007, 7–9, 11, 23, 41, 56.

kanssa ja sen herättämä ajatusyhteys äärettömyyteen. Ympyrä herättää mielikuvan laskevasta tai nousevasta auringosta. Vaakakiinnitys luo mielikuvan horisontista, jolloin aurinko heijastuu veden pinnasta. Hautamuistomerkki on sijoitettu siten, että aurinko laskee sen taakse. Tällöin auringon säteet läpäisevät pronssilevyn ja muuttavat ympyräaiheen valoksi, eräänlaiseksi pyhimyskehäksi. Pitkäaikaisten taiteilijaystävien Blomstedtin ja Pallasmaan keskustelujen aihe oli usein abstraktin taiteen yhteys kokemukselliseen reaali maailmaan. Pallasmaa on muistomerkissä ajatellut, mistä edesmennyt olisi pitänyt.²¹² Veistos on vuodelta 2012.²¹³

Turkoosin hautamuistomerkin pysty suorakaide ja ympyrä yhdistyvät mielessäni Blomstedtistä kertovassa kirjassa olevaan valokuvaan. Kuvassa Blomstedt istuu tuolilla ja katselee omia töitään, joissa hän on käyttänyt geometrisia kuvioita, muun muassa suorakaidetta ja ympyrää.²¹⁴ Ympyrä symboloi päättymättömyyttä ja ikuisuutta. Se tuo mieleen myös auringon.²¹⁵ Geometrian perusmuodot ilmentävät ajattomuutta.²¹⁶

Taidegraafikko Pentti Kaskipuron (1930–2010) hautamuistomerkissä on vaalean kivikehyksen sisällä kaksi pronssista juuresta, jotka on kiinnitetty pronssialustalle (numero 50). Kehyksen takapinnassa on uria. Tila on avoin eteen ja taaksepäin. Taideteos on kiinnitetty paksun tumman suorakaiteenmuotoisen aluskiven päälle. Vainajien nimet ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät on kaiverrettu ja maalattu valkoisella mattahiottuun aluskiveen. Pronssialustan takana on kaiverrus Heikki Häiväoja 2000.

Pentti Kaskipuro teki elämäntyönsä taidegrafiikan alalla. Hän toimi opettajana.²¹⁷ Taidegraafikkona kaskipuro teki muodon vuoksi sisältöjä.²¹⁸ Hautamuistomerkki pohjautuu Kaskipuron itsensä tekemään grafiikan työhön Punajuuri ja lantunpala I vuodelta 1988, ja sen on toteuttanut kuvanveistäjä Häiväoja. Vainaja oli tilannut hautamuistomerkin alun perin vaimolleen Tuulikki Kaskipurolle (1922–1999), ja se sijaitsi Tuulikki Kaskipuron uurnahaudalla Kaskipurojen kotitalon pihapiirissä Vantaalla. Vaimo oli haudattu Kaskipurojen vuonna 1966 yhdessä istuttaman lehtikuusen alle. Tosin vaimo oli ensin haudattu Vantaan ruskeasannan hautausmaalle.²¹⁹

---

²¹² Tiedot on saatu sähköpostitse Juhani Pallasmaalta 25.3.2014.

²¹³ Tieto on saatu sähköpostitse Kalervo Mattilalta 29.1.2015.

²¹⁴ Valjakka 2007, 75.

²¹⁵ Biedermann 2002, 427; Lempiäinen 2006, 395.

²¹⁶ Pallasmaa 2006, 124.

²¹⁷ Kruskopf 2005, 34–35.

²¹⁸ Vuorikoski 1998, tiivistelmä [1–2].

²¹⁹ Nickels 2006, 71–73, 225.

Nickels analysoi väitöskirjassaan tämän hautamuistomerkin pitävän yllä vainajan elämänpiirissä muistoja, jotka antavat lähialueelle uudenlaista syvyyttä. Veistoksessa arkinen ja pyhä kohtaavat olemassaolon rajalla. Hän tuo myös esiin, että taiteilijat eivät välttämättä tyydy kaavamaisiin ratkaisuihin ja nykyisiin urnahauta-alueisiin.²²⁰ Taidegraafikko Kaskipuron kuoltua hänet haudattiin Taiteilijainmäelle, jonne myös hänen vaimonsa metalliurna siirrettiin samoin kuin hautamuistomerkki. Alkuperäinen ajatus vainajan hautamisesta omaan elinpiiriinsä on mennyt. Kotoinen aihe on tallella. Hautaveistokseen liittyy tarina, jolla on yhteys molempiin vainajiin. Veistos muistuttaa Pentti Kaskipuron grafiikasta.

Runosäkeen sisältävät veistokset

Kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen (1917–1996) hautamuistomerkin on tumma epäsäännöllisenmuotoinen kivinen veistos (numero 20).²²¹ Alinna jalustana on vaalea kivipaasi, joka on edestä hiottu pystyksi suorakaiteeksi, mutta takaa kaarevaksi. Tämän päällä ristikkäin on veistoksen taustana vaalea suorakaiteenmuotoinen kivipaasi, joka on yläreunastaan jätetty rosoiseksi. Osaa kiven pinnasta on karhennettu vaakasuorin pienin urin siten, että karhennus jää osittain veistoksen taakse. Vainajan nimi isoin kirjaimin ja elinaika on kaiverrettu alas oikealle. Kaiverukset on maalattu mustaksi. Paaden vasemman päädyn täyttää isoin kirjaimin kaiverrettu teksti: Tuuli lepää[,] liikahda ei lehti[,] vaiennut on pienen lintusenkin ääni.

Veistos on Tukiaisen oma työ yhdestä hänen keskeisestä veistosideastaan. Tätä Päiväperho-teemaa hän on muunnellut pronssi- ja kiviveistoksissa. Julkisena veistoksena Elonvirta ja päiväperho suihkukaivoveistos vuodelta 1966 sijaitsee Koukkuniemen vanhainkodin puistossa Tampereella. Siinä kuvataan ihmiselämän haurautta ja lyhyttä kulkua.²²²

Hautamuistomerkin veistoksessa on kuvattu lukemattomat perhosen siiven iskut. Taustakiven karhennus tuo mieleen veden tai laineet, jotka välkkyvät auringossa. Kaiverretun alueen loiva kaareva muoto tuo mieleen joen. Joki kuvaa ikuisesti virtaavaa aikaa. Suomalaiseen perinteeseen kuuluu Tuonelan joki. Ajatuksena on, että kuolema on siirtymistä joen yli.²²³ Päiväperho kuvaa

---

²²⁰ Nickels 2006, 74–75.

²²¹ Valkonen 1993, 82. Hautamuistomerkin veistos näyttää hyvin samanlaiselta kuin kirjan valokuvassa oleva veistos, joka on labradorinkiveä ja kooltaan 40 x 61 cm.

²²² Valkonen 1993, 81–84.

²²³ Lempiäinen 2006, 325.

hetkellistä, ohimenevää asiaa. Se kertoo ihmiselämän lyhyestä kulusta.²²⁴

Muistomerkin perhonen on siirtynyt joen yli toiselta puolelta toiselle. Vainaja on toisessa maailmassa. Tätä tulkintaa vahvistaa mielestäni hautakiven sivuun kaiverretty teksti. Säkeet on otettu kirjailija Aleksis Kiven²²⁵ runosta Lintukoto. Lintukoto kuvaa ihanneolotilaa onnen maassa, jossa kuolematon kansa asuu ikuisesti nuorena ainaisessa kesässä rauhassa vailla murheita. Kyseiset säkeet kuvaavat yön tunnelmaa tämän kansan nukkuessa muusta maailmasta erillään olevassa saarella.²²⁶

Joissakin tekemissään hautamuistomerkeissä Tukiainen on käyttänyt Päiväperho-teemaa ja otetta Kiven runosta Lintukoto.²²⁷ Hautamuistomerkki kertoo Tukiaisen elämäntyöstä kuvanveistäjänä, vaikka hänet tunnetaan ehkä parhaiten Suomen marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaasta.²²⁸ Muistomerkin yhdistyvät 1900-luvun veistotaide ja 1800-luvun runous.

Kuvataiteilija Juhani Harrin (1939–2003) hautamuistomerkin suorakaiteen muotoinen kivi on asetettu suuren aluskiven päälle (numero 32). Päällimmäinen kivi, joka ei ole suorassa linjassa suhteessa aluskiveen, muistuttaa kooltaan ja muodoltaan pystyssä olevaa matkalaukkuun. Hakatun kivipaaden kapealla pitkällä sivulla on kivessä kohouma, kuin matkalaukun kädensija. Vaikutelmaa vahvistaa sen oikealla puolella oleva hopeinen laatta, joka on kiinnitetty kiveen neljällä ruuvilla.²²⁹ Isoin kirjaimin kaiverretun nimen alla on allekkain syntymä- ja kuolinpäivämäärät. Näiden edessä on tähti- ja ristimerkkien sijaan kaiverretty laattaan sanat syntyi ja kuoli, mikä on ainutlaatuista Taiteilijainmäen hautamuistomerkeissä. Alemmassa kivessä on isoin kirjaimin kirjoitus: Kalana tulit tänne[,] lintuna olet lentävä pois[,] maa muistaa sinun askeltesä painon.

Harri kuvasi elämän ja kuoleman mysteeriä. Hänelle tyypillistä oli rakentaa taideteoksia laatikoihin, joihin hän keräsi erilaisia esineitä niin, että muodostui kertomuksia. Joskus hän teki sommitelmia matkalaukkuun.²³⁰ Hautamuistomerkin matkalaukku kertoo, että on lähdetty matkalle. Vaeltajalla oli laukku mukanaan. Hän asetti matkalaukun lähimmälle tasolle. Matkalaukussa on osoitelappu, jossa on matkustajan nimi, osoite ja määräpaikka. Vainajan elämänkaareen kuului

---

²²⁴ Biedermann 2002, 274; Seppälä 2005, 61–62.

²²⁵ Sihvo, 2005, 201, 203. Kirjailija Aleksis Kivi (1834–1872) oli ensimmäinen suomenkielinen ammattikirjailija. Kiven onnelaa oli lapsuuden Palojoen ympäristö.

²²⁶ Kivi [1866].

²²⁷ Valkonen 1993, 152, 154.

²²⁸ Teronen & Vuolle 2012, 183.

²²⁹ Edellinen laatta oli kiinnitetty yhdellä ruuvilla. Se oli hävinnyt, eikä ollut tallella 30.11.2014.

²³⁰ Sinisalo 2004, 577; Teronen & Vuolle 2012, 187, 190.

pelkistettynä syntymä, elämäntyö taiteilijana ja kuolema. Sanallinen elämäankaariteksti on erityisen niukka, koska siinä ei ole sanojen synty ja kuoli välissä mitään.²³¹ Hautamuistomerkki kuvaa elämää matkana, jonka päätepiste on kuolema.

Hautamuistomerkin on tehnyt kuvanveistäjä Matti Peltokangas,²³² ja se on vuodelta 2004.²³³ Säkeet ovat Pentti Saarikosken runosta.²³⁴ Joku muistaa vainajaa. Runossa puhutellaan toista. Kiveen hakatussa runosäkeessä viitataan siihen, että ihminen lentää elämän päätteeksi lintuna pois. Eri kulttuureissa on mielikuva, että lintu vie ihmisen hengen näkyvästä maailmasta näkymättömään. Lintu pystyy irtautumaan maan päältä ja nousemaan korkeuteen.²³⁵ Harrin hautamuistomerkin on sekä esine että tarina.

Samankaltaiset elementit ovat Peltokankaan vuonna 2001 tekemässä hautamuistomerkin, jonka Nickels on analysoinut. Siinä esine, pallo on sijoitettu tukevalle aluskivelle, jonka vasemmassa pystysivussa on katkelma runosta.²³⁶

2.2.3 Monumentaaliset hautamuistomerkit

Hautamonumentit

Akateemikko, muotoilija Tapio Wirkkalan (1915–1985) ja keraamikko Rut Bryk Wirkkalan (1916–1999) hautamuistomerkki muodostuu kahdesta graniittipaadesta, jotka on asetettu T-kirjaimen muotoon (numero 15). Vaakapaaden päät vaikuttavat katkenneilta. Pystypaateen on kaiverrettu vainajien nimet isoin kirjaimin ja elinajat. Kiven pinta on käsitelty polttamalla.²³⁷

Tapio Wirkkala oli modernin suomalaisen taideteollisuuden johtava hahmo. Hänelle käsillä tekeminen oli tärkeää. Hän oli myös kätevä käyttämään puukkoa, mikä oli motivoinut tyttären Maaria Wirkkalan kaivertamaan puuhun. Perheen Lapissa sijainneesta piilopirtistä Maaria Wirkkala oli tuonut laudan, johon hän oli kaivertanut Tapion puumerkin ja päivämäärät, ja pystyttänyt sen Taiteilijainmäen haudalle. Joidenkin vuosien kuluttua se oli kuitenkin pitänyt vaihtaa, ja uusi muistomerkki oli tullut ajankohtaiseksi. Muistomerkin on suunnitellut vainajien tytär taiteilija Maaria Wirkkala.²³⁸ Se on valmistunut vuonna 2000.²³⁹

---

²³¹ Lempiäinen & Nickels 1990, 62.

²³² Tieto on saatu Antero Koskisen haastattelusta 8.5.2014.

²³³ Tieto on saatu sähköpostitse Kalervo Mattilalta 28.1.2015.

²³⁴ Saarikoski & Berner 1975, 68.

²³⁵ Biedermann 2002, 197; Seppälä 2005, 53.

²³⁶ Nickels 2006, 172–174. Hautamuistomerkki sijaitsee Hämeenlinnassa Vanajan hautausmaalla.

²³⁷ Tieto on saatu Antero Koskisen haastattelusta 8.5.2014.

²³⁸ Teronen & Vuolle 2012, 168–171.

Hautamuistomerkeinä puisia lautoja on käytetty varsinkin maaseudun kirkko- ja hautausmailla. Hautalaudat ovat olleet tavallisia kansanomaisia muistomerkkejä. Yläosastaan veistetyt ja paksut laudat ovat olleet kaikkein kestävimpiä.²⁴⁰ Vaikka puumateriaalin kestävyyttä lahoamista vastaan voidaan pidentää erilaisilla käsittelyillä, se on kuitenkin lyhytaikaisempi säilyttämään vainajan muistoa kuin esimerkiksi kivi.²⁴¹ Hautalauta toimii tilapäisenä muistomerkkinä.

Katkennut pilari on kuoleman symboli.²⁴² T-kirjain on etunimen Tapio alkukirjain. Kreikkalaisten aakkosten 19 kirjain on T tau, jota vastaa latinalaisten aakkosten kirjain T.²⁴³ T-risti, tau-risti symboloi Jumalan valintaa, ja Jeesuksen ristin arvellaan olleen sen muotoinen. Se on tunnettu myös Torin vasarana.²⁴⁴ Koskinen kertoi, että ajatuksena oli tehdä hautamuistomerkiksi T-risti.²⁴⁵

Tutkimuskirjallisuuden valokuvista en löytänyt T-ristin muotoista hautamuistomerkkiä. Suuri, marmorista veistetty latinalainen risti on jumaluusopin tohtori Bror Hannes Päivänsalon (1875–1933) hautamuistomerkkinä vanhalla alueella.²⁴⁶

Näyttelijä Ella Erosen (1900–1987) hautamuistomerkki on yli kaksi metriä korkea (numero 17). Tumman mattahiotun kuutiokiven päällä on pysty pronssinen veistos, jonka vasemmalla sivulla on kaksi laskosta. Vainajan nimi on suurin kohokirjaimin. Veistoksen vasemmalla sivulla jatkuvat laskokset, jotka tästä suunnasta katsottuna voivat näyttää ylös kohoavilta liekeiltä. Tosin veistos katkeaa ylhäällä tasaisesti eikä liekille tunnusomaista huippua ole näkyvissä. Pystyt urat päättyvät alareunassa sileään alueeseen, johon on kaiverrettu Palava pensas 1989 ja kuvanveistäjän nimi Armas Hutri. Veistoksen takana ylhäällä on kaiverrettuna Alla kasvon Kaikkivallan. Alhaalla lähempänä kivijalustaa on kaiverrettuna vielä vainajan nimi ja elinaika. Elinajan kaivertaminen hautamuistomerkin taakse on epätavallista. Jalustakiven taakse on kaiverrettu latinankieliset sanat Ignis artis aeternus, mikä suomeksi tarkoittaa Taiteen ikuinen tuli.²⁴⁷ Kaiverrukset ovat isoin kirjaimin.

---

²³⁹ Tieto on saatu sähköpostitse Kalervo Mattilalta 28.1.2015.

²⁴⁰ Nickels 1990, 38–39; Gardberg 2003, 120, 122.

²⁴¹ Häiväoja & Nickels 1990, 42–43; Lempiäinen 1990b, 50.

²⁴² Lempiäinen 1990b, 51.

²⁴³ Kiilunen & Hakola 2007, 15.

²⁴⁴ Biedermann 2002, 304.

²⁴⁵ Tieto on saatu Antero Koskisen haastattelusta 8.5.2014.

²⁴⁶ Viherjuuri 1940, 40, 108; Suomi & Taka 1966, 100–101; Viro 1993, 66, V9-23-13.

²⁴⁷ Teronen & Vuolle 2012, 32.

Näyttelijäntyönsä ohella Eronen järjesti omia lausuntailtoja, joiden ohjelmistoon kuului Eino Leinon runoihin perustuva esitys Alla kasvon Kaikkivallan. Työ oli vainajalle elämän sisältö. Julkisuuskuvansa hän yritti säilyttää mahdollisimman iättömänä ja hänen todellinen ikänsä pysyi pitkään salaisuutena.²⁴⁸ Alla kasvon Kaikkivallan muistuttaa vainajan lausuntailloista, mutta myös kirjailija Eino Leinosta ja hänen tuotannostaan.²⁴⁹ Eronen taide on omalta osaltaan pitänyt yllä taiteen ikuista tulta.

Samaa aihetta eri tavalla on käsitelty kuvanveistäjä, akateemikko Wäinö Aaltonen näyttelijä Ida Aalbergin (1857–1915) hautamuistomerkin reliefissä nuori nainen konkreettisesti vaalii taiteen tulta.²⁵⁰

Teatteriohjaaja, näyttelijä Paavo Liskin (1939–2005) muodoltaan kolmiota muistuttava pystykivi on etupinnalta mattahiottu, vasemmalta reunalta ja takaa epätasainen (numero 39). Oikealla puolella kivistä on leikattu ja tasoitettu ison L-kirjaimen muotoinen pala, joka on asetettu makaamaan pitkälle sivulle pystykiveen hiotulle tasolle. Pala on viistosti osittain tason ulkopuolella. Tason alla pystykivessä on isoin kohokirjaimin vainajan sukunimi, etunimet ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen. Paksu lohkoreunainen jalustakivi on vaakapinnaltaan mattahiottu. Jalustakiven taakse on kaiverrettu kirjaimet KA ilman A-kirjaimen poikkiviivaa ja sen alle LE ilman E-kirjaimen keskimmäistä poikkiviivaa.

Hautamonumentti on vuodelta 2006.²⁵¹ Kiven on suunnitellut vainajan serkku taiteilija Kalevi Liski. Pystykivessä on mukailtu vainajan profiilia kirjoituspöydän ääressä. L-kirjain viittaa Liskiin. Lisäksi se viittaa roolivihon tai avoimen kirjan muotoon ja vainajan kirjoittamaan elämäkerralliseen teokseen Jalkapuolen päiväkirja. Kirjaa kirjoittaessa kirjoittajan jalka oli työtaturman vuoksi paketissa, mikä leikkilinen yhteys näkyy myös L-kirjaimessa. Kiven materiaaliksi on valittu spektroliitti muun muassa siitä syystä, että siinä on sinistä väriä, mikä viittaa isänmaanrakkauteen.²⁵² Tällaiset hautamuistomerkin taustalla olevat tarinat voivat olla vain vainajan lähipiirin tiedossa.

---

²⁴⁸ Mäkinen 2003, 647, 649.

²⁴⁹ Nevala 2005, 34, 37. Kirjailija Eino Leino (1878–1926) kirjoitti vuonna 1917 filosofis-esteettisen proosateoksen Alla kasvon Kaikkivallan.

²⁵⁰ Talvio 1927, 47; Viherjuuri 1940, 46; Suomi & Taka 1966, 158–159; Viro 1993, 95, V22-3-11; Lindgren 2009, 228–229.

²⁵¹ Tieto on saatu sähköpostitse Kalervo Mattilalta 29.1.2015.

²⁵² Tiedot on saatu sähköpostitse vainajan pojalta Petri Liskiltä 9.2.2014.

Muotoilija Timo Sarpanevan (1926–2006) hautamuistomerkki muodostuu kolmeen osaan leikatusta kivistä, joka on asetettu tukevan jalustakiven päälle (numero 43). Muistomerkki muistuttaa korkeita pariovia, jotka ovat raollaan katsojaan päin. Ovien alla kynnyksessä on isoin metallisin kohokirjaimin vainajan nimi ja elinaika vuosiluvuin. Käytävälle katsojaan päin ovissa kiven pinta on jätetty epätasaiseksi, kun patsaan taustapuoli on sahattu. Jalustakiven oikealle pystysivulle on kaiverrettu isoin kirjaimin Marjatta Sarpaneva 2007.

Hautamuistomerkin on suunnitellut vainajan toinen vaimo Marjatta Sarpaneva, ja se on saanut innoituksensa vainajalle merkittävästä Edith Södergranin runosta Kaikkiin neljään tuuleen. Sen lopussa sanotaan, että minulla on portti kuolemalle, se on aina avoin. Kuten runon lopussa hautamuistomerkissä kuoleman portti on avoin. Portin taakse pääsee vain kuoleman, kapean aukon kautta. Hautamuistomerkki kertoo siitä, että kuolema on jokaisen edessä, siltä ei voi kukaan välttyä. Marjatta Sarpanevan mukaan muistomerkki ei ole vielä valmis, sillä hän haluaisi jotain portin taakse muistuttamaan ihmisiä paratiisista.²⁵³ Tutkimuksessani en paneudu sen kysymyksen selvittämiseen, voiko hautamuistomerkkiä täydentää myöhemmin.

Portti symbolina erottaa kaksi paikkaa toisistaan, se on raja. Auki oleva portti kutsuu käymään peremmälle. Se kuvaa pääsyä jonnekin, nykytilanteeseen verrattuna toisenlaiseen tilaan tai toiseen todellisuuteen.²⁵⁴ Pelkkä portti yksinään ei anna viitteitä siitä, mihin se kuvaa astumista. Portteja on erilaisia esimerkiksi taivaan portti, helvetin portti, tuonelan portti.²⁵⁵ Hautamuistomerkeissä portti on useimmiten muiden symbolien kanssa.²⁵⁶

Taiteilijainmäen hautamonumentissa ovet ovat raollaan katsojaan päin. Uudella alueella on vuodelta 1986 kuvanveistäjä Heikki Häiväojan tekemä hautamonumentti, jonka nimi on Ovet uuteen. Siinä ovet ovat auki katsojasta pois päin. Kyseisen hautamonumentin kohdalla Nickels on päättänyt mahdolliseen tulkintaan, että rajalla ihmistä ei kohtaa olemattomuus vaan mahdollisuus.²⁵⁷

Harmonikkataiteilija, säveltäjä Lasse Pihlajamaan (1916–2007) hautamuistomerkki muodostuu normaalia kokoa huomattavasti suuremmasta harmonikasta, joka on asetettu paksulle kiiltäväksi hiotulle aluskivelle (numero 46). Aluskiven vaakapinnalla on vainajan nimikirjoitus mustiksi maalatuin

---

²⁵³ Teronen & Vuolle 2012, 204, 209.

²⁵⁴ Biedermann 2002, 280; Seppälä 2005, 63.

²⁵⁵ Lempiäinen 1990b, 51; Biedermann 2002, 280; Seppälä 2005, 64.

²⁵⁶ Seppälä 2005, 64.

²⁵⁷ Nickels 2006, 77–79, 83, 223. U12-1-2

kohokirjaimin, mikä toteutustapa poikkeaa muista alueen hautamuistomerkkien nimikirjoituksista, jotka on kaiverrettu. Metalliset syntymä- ja kuolinpäivämäärät on kiinnitetty aluskiven pystyreunaan. Soittimen vasemmassa alareunassa on kohokirjaimin nimi Pekka Jylhä. Aluskiven vaakapinnalle on lisätty vaimon Maire Pihlajamaan omakätinen nimikirjoitus ja elinaika kohokirjaimin. Hän on kuollut vuonna 2014.²⁵⁸

Pihlajamaalle soittaminen ja harmonikkojen valmistaminen oli keskeistä, ne muodostuivat hänen ammatikseen.²⁵⁹ Kuvanveistäjä Jylhä tahtoi tuoda esiin hautamuistomerkissä Pihlajamaan merkityksen suomalaisen haitarinsoiton isänä, haitarin kehittäjänä ja harmonikan taiturina. Veistoksen haitari on Pihlajamaan itsensä kehittämä malli. Se on valettu pronssista ja täysin musta. Valmistusvuosi on 2009. Haitari oli vainajan rakas työväline. Hautamuistomerkissä haitari on asennossa ikään kuin joku soittaisi sitä parhaillaan. Soittaja, vainaja on tavallaan läsnä muistomerkissä.²⁶⁰ Konkreettisesti esitetty soitin välittää selkeästi, mistä on kyse. Kun aikaisemmin käsitellyssä de Godzinskyn (numero 7) flyygelissä pitäydyttiin kivessä, harmonikka on itsenäinen pronssiveistos, jossa kivimateriaali jää aluskiveksi.

Näyttelijä, ohjaaja Åke Lindmanin (1928–2009) hautamuistomerkkinä on jyrkevä neliönmuotoinen kivi (numero 47). Epätasaista, aaltoilevaa kivipintaa, jonka keskellä on sileäpintainen pyöreä allas, ympäröi tasainen reunus. Reunuksen pystypinnalle vasemmalle on kaiverrettu isoin kirjaimin vainajan nimi ja elinaika. Jalustan muodostaa kuutiomainen mattahiottu kivi, jonka etureunaan on kaiverrettu vainajan omakätinen nimikirjoitus. Kaiverrukset on maalattu harmaaksi. Kuvanveistäjä Antero Koskinen kertoi, että vainajan omaiset olivat päätyneet tähän hänen valmiiseen työhönsä sen jälkeen, kun alkuperäinen ajatus luonnonkivestä tuli hylätyksi.²⁶¹ Muistomerkki on pystytetty vuonna 2010.²⁶²

Omakätinen nimikirjoitus kertoo vainajasta. Lindmanin kirjasta selviää, että hänelle meri ja saaristo olivat tärkeitä. Ne innostivat häntä myös ohjaajana, mistä esimerkkinä on elokuva Myrskyluodon Maija.²⁶³ Kiven jyrkyys ja selvät piirteet voivat yhdistyä Åke Lindmanin miehekkääseen hahmoon.²⁶⁴ Vainaja piti myös

---

²⁵⁸ Tein havainnon 1.3.2015. En ottanut uutta valokuvaa muistomerkistä, koska itse veistos ei ole muuttunut.

²⁵⁹ Jalkanen 2006a, 696–697; Teronen & Vuolle 2012, 143–145.

²⁶⁰ Tiedot on saatu sähköpostitse Pekka Jylhältä 9.2.2015.

²⁶¹ Tieto on saatu Antero Koskisen haastattelusta 8.5.2014.

²⁶² Tieto on saatu sähköpostitse Kalervo Mattilalta 29.1.2015.

²⁶³ Lindman 1992, 193–194.

²⁶⁴ Lindman 1992, katso esimerkiksi sivujen 144–145 välissä olevan valokuva-liitteen kuvaa [2].

linnuista. Kivessä oleva kuoppa täyttyy sateella vedellä ja houkuttelee lintuja.²⁶⁵ Lindman kertoo kirjassaan, että jossain vaiheessa häntä karsastettiin julkisuudessa roiston roolien antaman maineen myötä.²⁶⁶ Rantakalliota muistuttava kivi, jonka kuoppaan kerääntyä vettä, kutsuu luokse. Samankaltainen neliönmuotoinen, mutta päältä tasainen kivi pilarin päällä on varatuomari Philip Suurosen (1864–1909) haudalla.²⁶⁷

Hautamonumenttien muunnokset

Teatterinjohtaja ja ohjaaja Jack Witikan (1916–2002) ja hänen toisen vaimonsa, näyttelijä Tea Istan (1932–2014) hautamuistomerkki muodostuu kahdesta pystyssä olevasta kivipaadesta, joista toinen on valkoista marmoria ja toinen graniittia (numero 13). Valkoinen paasi on katsojaan päin etummaisena ja se peittää takana olevan kiiltäväksi hiotun mustan paaden lähes kokonaan vasemmalle jäävää kapeaa kaistaletta lukuun ottamatta. Vainajien nimet isoin kirjaimin ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät on kaiverrettu paasien vasempaan kapeaan sivuun alhaalta ylös. Witikasta tiedot ovat graniitissa ja Istassa marmorissa. Tämän kapean ja korkean hautamuistomerkin alla ei näy aluskiveä.

Ennen puoliso Istan kuolemaa Witikan syntymä- ja kuolinpäivämäärien edessä oli tähti- ja ristimerkit. Ottamissani valokuvissa näkyy, että kaiverrus on tältä osin muuttunut. Onko graniittipaasi tai molemmat paadet vaihdettu siinä yhteydessä, kun tiedot puolisosista kaiverrettiin marmoriin? En paneudu tämän kysymyksen selvittämiseen, koska se ei kuulu tutkimustehtävääni.

Witikasta sanotaan, että hän oli ihmisenä muun muassa tyylikäs ja tarkka. Ohjaajana hän pyrki pelkistämään.²⁶⁸ Hautamuistomerkki on muodoltaan pelkistetty, mustan ja valkoisen väriyhdistelmä. Hengin mukaan pystysuora suunta kuvaa aineettomuutta ja henkeä.²⁶⁹ On tavallista nähdä valkoinen ja musta vastakohtina.²⁷⁰ Hautamuistomerkki yhdistyy mielessäni vainajien ulkonaisiin hahmoihin, joita voi tarkastella esimerkiksi vanhoissa valokuvissa. Witikka on luonnostaan tummatukkainen,²⁷¹ ja Ista vaaleatukkainen.²⁷²

---

²⁶⁵ Tiedot on saatu puhelimitse Paula Turulta, joka antoi ne vainajan omaisten puolesta 14.2.2014.

²⁶⁶ Lindman 1992, 92, 109–110.

²⁶⁷ Viherjuuri 1940, 91; Viro 1993, 157, U9-5-27.

²⁶⁸ Teronen & Vuolle 2012, 25–27.

²⁶⁹ Heng 1994, 88.

²⁷⁰ Lempiäinen 2006, 380; Blomstedt 2007, 70.

²⁷¹ Teronen & Vuolle 2012, 26.

²⁷² Seppänen, 2014.

Arkkitehti Alvar Aallon (1898–1976) hautamuistomerkin on monta elementtiä (numero 16). Takimmaisena on musta suorakaiteenmuotoinen graniittikivi. Siihen on kiinnitetty osittain sen peittävä valkoinen kivilevy, johon on hakattu isoin kirjaimin vainajien nimet ja elinajat.²⁷³ Alvar Aallon nimi on ylinä. Valkoisen levyn vasemmasta reunasta leikkautuu uurnan muoto. Uurnan saa mielessään hahmoteltua kokonaiseksi, kun katsoo takana jatkuvaan mustaan kiveen. Kuvitellun uurnan edessä on valkoinen pylväänpäätä mustan muotoillun graniittikuution päällä.

Alvar Aallon laajan kotimaisen tuotannon lisäksi hänen suunnittelemaansa rakennuksia on myös muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa.²⁷⁴ Hänen luovuutensa ulottui usealle taiteenhaaralle ja hän oli kiinnostunut veistotaiteesta. Alvar Aallon suunnittelema Finlandia-talo valkoisine marmorijulkisivuineen²⁷⁵ tulee mieleen muistomerkin valkoisesta levystä.

Alvar Aalto suunnitteli muistomerkin ensimmäiselle vaimolleen arkkitehti Aino Marsio-Aallolle (1894–1949). Vaimon kuoleman jälkeen jäi tyhjä tila, jonka vertauskuvana on kivistä poisleikattu kuvio. Tätä oivallusta Alvar Aalto oli toteuttanut aikaisemmin Ahto Virtasen hautakivessä.²⁷⁶ Uurna-symboliikka tulee antiikista ja pakanallisuudesta. Veistoksena urna viittaa elettyyn elämään.²⁷⁷ Sellainen on kuvattu esimerkiksi professori, fysiikantutkija, runoilija Johan Jakob Nervanderin (1805–1848) haudalla.²⁷⁸

Alvar Aallon kuoleman jälkeen arkkitehti Elissa Aalto (1922–1994), Alvar Aallon toinen vaimo halusi pystyttää antiikkisen marmoripylvään Alvar Aallon haudalle. Kokonaisen pylvään sijasta Italiasta löytyi 1700-luvun kapiteeli eli pylväänpäätä, jonka sai viedä maasta, ja se on muistomerkin hallitsevana osana. Kapiteeli kuvastaa Alvar Aallon mieltymystä Italiaan.²⁷⁹ Elissa Aalto on myöhemmin haudattu tähän.

Hautamuistomerkin alkuperäinen symboliikka on jäänyt taka-alalle uuden elementin myötä, mikä näkyy hyvin hautamuistomerkin eri aikoina otetuissa

---

²⁷³ HSRKKA HT Ee1 Alvar Aallon hautasuunnitelman luonnos. Takimmainen kivi ja jalusta on mustaa graniittia. Kapiteeli ja valkoinen levy ovat italialaista kiveä (Pietra D'istria). Levy hiotaan himmeäksi.

²⁷⁴ Teronen & Vuolle 2012, 175.

²⁷⁵ Makkonen 2009, 102, 91.

²⁷⁶ Makkonen 2009, 102, 104–105.

²⁷⁷ Seppälä 2005, 97.

²⁷⁸ Talvio 1927, 20; Viherjuuri 1940, 27; Suomi & Taka 1966, 86–87; Viro 1993, 58, V6-16-16.

²⁷⁹ Schildt 1990, 230; 2007, 711–712.

valokuvissa.²⁸⁰ Alkuperäinen pystykivi kertoo rakkaan poissaolosta, tyhjyydestä ja kaipauksesta, mitkä jäävät läheisen kuoltua. Hautamuistomerkki kertoo Alvar Aallon urasta. Kokonaisuus viittaa arkkitehtuurin historiaan.

Tämän muistomerkin kohdalla havaitsin ristiriitaa kirjallisuuden kohdalla. Selim Palmgren, joka kuoli vuonna 1951, esitetään toisena Taiteilijainmäelle haudattuna vainajana,²⁸¹ vaikka Aino Marsio-Aalto kuoli häntä kaksi vuotta aikaisemmin vuonna 1949. Jälkimmäinen on ehkä haudattu alun perin muualle. En paneudu tämän kysymyksen selvittämiseen, koska se ei kuulu tutkimustehtävääni.

Hautakammio

Viherjuuren kirjassa on valokuva yksinkertaisesta hautakivestä, joka oli kansallistaiteilija Akseli Gallen-Kallelan (1865–1931) haudan merkinä.²⁸² Gallen-Kallela haudattiin väliaikaisesti sinkkiarkussa vanhalle alueelle appensa viereen kortteliin 15. Sieltä hänet siirrettiin vuonna 1943 punagraniittiseen hautakammioon,²⁸³ joka sijaitsee Taiteilijainmäen rinteessä keskellä (numero 19). Kiviset portaat johtavat muodoltaan ylöspäin kapenevaan hautakammioon, joka on rakennettu isoista kivenlohkareista. Kammion etuseinässä oven molemmin puolin on pilari, joka kannattelee oven yläpuolella olevaa kivipaatta. Kivipaaden keskellä on lähes neliönmuotoinen kuvio, jonka keskelle on kaiverrettu vasen käsi kämmen avoinna. Kämmenessä olevaa materiaalia valuu sormien välistä kohtisuoraan alaspäin ensin yhtenäisinä viivoina ja sitten erillisinä hiukkasina. Kuviossa kämmenen yläpuolelle on kaiverrettu seitsemän kaarevaa sädettä. Kammion etuseinän ovesa on ylinnä kaiverrettu Akseli Gallen-Kallelan nimen isot alkukirjaimet siten, että monogrammista muodostuu maalarin väripaletti ja paletin takaa pilkistää kolme janaa, jotka esittävät siveltimiä. Kuvion alle on kaiverrettu vainajien, Akseli Gallen-Kallelan ja vaimo Mary Gallen-Kallelan o.s. Slöör (1868–1947) nimet isoin kirjaimin. Syntymä- ja kuolinpäivämäärien tähti- ja ristimerkit on kaiverrettu ympyrän sisään. Alhaalle on kaiverrettu Kalevalaseuraan viittaavat runolaulajan kädet ja alimmaiseksi isoin kirjaimin Kammion rakennutti lahjoitusvaroin Kalevalaseura 1943.

---

²⁸⁰ Schildt 1990, 230; Makkonen 2009, 104–105.

²⁸¹ Teronen & Vuolle 2012, 95.

²⁸² Viherjuuri 1940, 36.

²⁸³ Suomi & Taka 1966, 168–169; Raivio 1988, 142, 197, Viro 1993, 108.

Akseli Gallen-Kallela on maamme historian peruskivi suomalaisessa taiteessa ja kulttuurissa.²⁸⁴ Hän oli suomalaiskansallisen taiteen uranuurtaja ja kehittäjä. Hän loi kansallisromantiikaksi nimetyn tyylin. Hän oli monipuolinen kuvataiteiden alalla ja hänet tunnetaan myös realistina ja symbolistina.²⁸⁵ Hän oli Kalevalaseuran perustajajäsen²⁸⁶ ja toimi seuran varapuheenjohtajana kuolemaansa saakka.²⁸⁷

Akseli ja Mary Gallen-Kallelan poika taiteilija Jorma Gallen-Kallela teki hautakammiota varten luonnokset tammikuussa 1939. Ruovedelle rakennetun erämaatalo Kalelan honkarakenteet antoivat aiheen hautakammion pilareihin.²⁸⁸ Akseli Gallen-Kallela oli kehittänyt oman pylvästyypin, jota hän käytti ateljeerakennuksessa sisällä ja ulkona.²⁸⁹ Talvisota kuitenkin keskeytti hautamuistomerkin suunnittelun. Se tuli uudelleen ajankohtaiseksi vuonna 1943. Valmiin hautakammion pohjaksi otettiin vainajan oma ajatus Kallela-kirjasta. Suunnittelussa oli loppujen lopuksi monia vaihteita ja henkilöitä. Myös haudan sijainti muuttui alkuperäisestä.²⁹⁰

Hautakammioon kaiverretut symbolit ovat alun perin kansallistaiteilijan itsensä piirtämät. Kammion yläreunaan on kuvattu vasen käsi, jonka sormien välistä valuu hiekka. Se ilmaisee elämän katoavaisuutta.²⁹¹ Väripaletti on myös vainajan oma työ. Se on painettu esimerkiksi Kallela-kirjaan.²⁹² Nämä kuvat esittävät konkreettisesti taiteilijavainajan kädentöitä.

Vainajien kuolinpäivämäärien edessä olevat ristosymbolit ovat ympyrän sisässä. Tällainen ympyrän sisässä oleva tasavartinen risti on kristinuskoa vanhempi kuvio. Taivaallisten voimien ja hyvän onnen pyöränä sitä on kannettu koruna. Sitä on käytetty myös kodin ovenpielissä.²⁹³

Myöhemmin myös tytär Kirsti Gallen-Kallela-Väisänen (1896–1980) on haudattu tähän hautakammioon. Oven eteen on asetettu kuin kynnykseksi viisto kivi, johon on kaiverrettu hänen nimensä. Kirjan valokuvassa hautakammio on ilman kynnyksiveä.²⁹⁴ Ottamassani valokuvassa näkyy tämä kivi, joka on lisätty

---

²⁸⁴ Teronen & Vuolle 2012, 181.

²⁸⁵ Reitala 2004, 167, 170.

²⁸⁶ Suomi & Taka 1966, 168.

²⁸⁷ Reitala 2004, 170. Kalevalaseura perustettiin vuonna 1919.

²⁸⁸ Suomi & Taka 1966, 168–169; Viro 1993, 108.

²⁸⁹ Lindqvist & Ojanen 2010, 179–180, 202–203.

²⁹⁰ Raivio 1988, 142–144, 195–197.

²⁹¹ Gallen-Kallela 1924, [3]; Raivio 1988, 143.

²⁹² Gallen-Kallela 1992, [kans], [280].

²⁹³ Lempiäinen 2006, 55–56.

²⁹⁴ Suomi & Taka 1966, 169.

tyttären kuoleman jälkeen. Kaikki kaiverrukset on maalattu hopeamaalilla. Tämän hautakammion kohdalla on tehty poikkeus säännöstä, että Taiteilijainmäen hautapaikat on tarkoitettu ainoastaan taiteilijoille itselleen ja heidän puolisoilleen. Toisaalta tämä jatkaa sitä käytäntöä, että hautakammio on yhdelle suvulle tarkoitettu, jolloin se tulee usean suvun jäsenen hautapaikaksi.²⁹⁵

Vanhalla alueella on 1800-luvulla rakennettu tiilinen hautakammio, joka on teurastamomestari Salomon Janssonin perhehautaus.²⁹⁶ Toisenlainen hautakammio on koverrettu kallioon, jonka onkaloon on haudattu professori, runoilija Fredrik Cygnaeus (1807–1881).²⁹⁷

---

²⁹⁵ Gardberg 2003, 49.

²⁹⁶ Viro 1993, 40. V2-13-2; Seppovaara 2002, 21.

²⁹⁷ Talvio 1927, 49; Viherjuuri 1940, 45, 105; Suomi & Taka 1966, 150–151; Viro 1993, 98, V21-7-2.

3 KLASSISET JA NIIHIN POHJAUTUVAT HAUTAKIVET

3.1 Kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet

Ryhmässä on viisi hautamuistomerkkiä (numerot 3, 7, 11, 36, 45). Niistä kolme on pystykiveä (numerot 3, 7, 45), yksi on vaakakivi (numero 11) ja yksi muodostuu kahdesta muistolaatasta (numero 36). Ryhmän hautakivet ovat suhteellisen pieniä kooltaan ja siten vaatimattomia.

Ryhmän kivet eivät ole toistensa vieressä. Mäen päällä eteläisellä tasaisella alueella sijaitsee lähimpänä käytävää vasemmalla yksi kivi (numero 7).

Katsomissuunnasta käytävältä takana keskellä on muistolaatta-kokonaisuus (numero 36) ja takana oikealla neliömäinen kivi (numero 3). Pääkäytävältä tultaessa Taitelijainmäkeä halkovan polun varrella vasemmalla puolella rinteessä on ensin pyöreä hautakivi (numero 45), ja samalla puolella ylempänä rinteessä vaakakivi (numero 11).

Päävainajien kuolinvuosien aikajana ulottuu vuodesta 1980 vuoteen 2006. Näistä kaksi on kuollut 1980-luvulla (numerot 3, 11), kaksi 1990-luvulla (numerot 7, 36) ja yksi 2000-luvulla (numero 45). Vainajissa on kaksi avioparia. Puolisot ovat kuolleet 2000-luvulla (numerot 11, 36).

Kaikissa hautakivissä tiedot vainajista ovat kunkin kiven etupuolella. Syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen on kolmessa hautakivessä (numerot 3, 7, 36). Elin aika vain vuosiluvuin on kahdessa kivessä (numerot 11, 45). Kivien katsomissuunnasta on selvästi nähtävissä kaikki kirjoitus ja symbolit, joita ovat latinalaiset ristit (numerot 3, 7, 11, 36), omakätinen nimikirjoitus kirjailijanimellä (numero 3), nuottiavain ja kiven soitinta muistuttava muoto (numero 7), metallinen käsi ja muistolause (numero 11), ammatti tekstauskirjaimin (numero 36) sekä krusifiksi (numero 45).

Neljässä hautamuistomerkissä on latinalainen risti, joka on sijoitettu kiven vasempaan reunaan (numerot 3, 7, 11, 36). Ristejä on yhteensä viisi, sillä kummassakin muistolaatassa on oma ristinsä (numero 36). Kaikissa näissä kivissä risti-symboli on muodoltaan samanlainen, eikä ristin kuvaamistavan perusteella voi erottaa hautakiven vuosikymmentä. Risti on toteutettu sahaamalla kivistä ristinmuotoinen alue pois (numero 3), kaiverrettuna ja kullattuna (numerot 11, 36) ja metallista kivistä koholla olevana (numero 7). 1800-luvun hautakivissä

latinalainen risti on usein sijoitettu kiven yläreunaan, mikä näkyy tutkimuskirjallisuuden valokuvissa vaakaa-²⁹⁸ ja pystykivistä.²⁹⁹

Taulukko 1. Yhteenvedo kristillistä symboliikkaa sisältävistä hautakivistä

KRISTILLISTÄ SYMBOLIIKKA A SISÄLTÄVÄT HAUTAKIVET				
Numero ja nimi	Kuolin-vuosi	Hautakiven muoto	Symboli, kirjoitus	Päivä-määrien merkintä
3 Elina Vaara	1980	pysty	latinalainen risti, nimikirjoitus	* †
7 George de Godzinsky	1994	pysty, flyygelin kansi	latinalainen risti, nuottivain	* †
11 Walentin Chorell ja puoliso	1983 (2003)	vaaka	latinalainen risti, metallinen käsi, muistolause	elinajat vuosiluvuin
36 Heimo Haitto ja puoliso	1999 (2008)	muistolaatta muistolaatta	latinalainen risti, ammatti tekstauskirjaimin, latinalainen risti	* † * †
45 Reko Lundán	2006	pysty, pyöreä kivimuoto	krusifiksi	elinaika vuosiluvuin

Hautakiven risti kertoo, että vainaja on ollut kristillisen kirkon jäsen, kristitty.³⁰⁰ Risti hautakivessä ei kuitenkaan kerro varmasti vainajan henkilökohtaisesta uskosta. Yhden vainajan yhteydessä usko ja Jumalan etsiminen tulee esiin (numero 11).³⁰¹ Yhden vainajan elämäkerrassa henkilökohtainen usko sanoitetaan yksinkertaisesti toteamalla, että Jumala antoi Poikansa jokaisen ihmisen puolesta (numero 36).³⁰² Latinalainen tyhjä risti hautakivessä kertoo Jeesuksen ylösnousemuksesta ja iankaikkisen elämän toivosta.³⁰³ Risti kertoo Jumalan rakkaudesta, sovitukselta ja lunastuksesta.³⁰⁴

Yksi tämän ryhmän hautakivistä on 2000-luvulta (numero 45). Kiveen on upotettu medaljonki, jossa on ristiinnaulitun kuva. Nordströmin teoksessa on runsaasti valokuvia hautakivien medaljungeista. Useimmiten ne esittävät hautaan haudattua.³⁰⁵ Yhdessä on marmoriin veistetty Kristuksen kasvokuva.³⁰⁶ 1800-

²⁹⁸ Viherjuuri 1940, 23; Suomi & Taka 1966, 71. Huomaa Reinhold Von Beckerin (kuoli 1858) vaakakivessä ristin lisäksi ammatti.

²⁹⁹ Suomi & Taka 1966, 126–127. F. A. Ehrströmin (kuoli 1850) ja August Ehrströmin (kuoli 1853) pystykivet.

³⁰⁰ Aaltonen et al. 2005, 147.

³⁰¹ Teronen & Vuolle 2012, 77.

³⁰² Haitto 1976, 87.

³⁰³ Lempiäinen 1990b, 57; Heng 1994, 9; Aaltonen et al. 2005, 147.

³⁰⁴ Jussila et al. 2004, 302.

³⁰⁵ Nordström 1940, 36. Esimerkiksi tällä sivulla on neljä medaljonkia, jotka esittävät vainajia.

³⁰⁶ Nordström 1940, 19; Viro 1993, 74.

luvulla valmistettiin valurautaisia hautamuistomerkkejä. Valurautaisiin hautaristeihin pystyi tilaamaan erilaisia kuvia.³⁰⁷ Ristin keskellä saattoi olla krusifiksi.³⁰⁸ Tässä kivessä sama idea on toteutettu upottamalla hautakiveen metallinen medaljonki, jossa on pelkistetty ristiinnaulitun kuva. Kristillisen uskon mukaan krusifiksi kertoo lunastuksesta.³⁰⁹ Krusifiksi on hautausmaakontekstissa harvinainen.³¹⁰

Krusifiksin sisältävässä hautakivessä ei ole muita symboleja (numero 45). Kaikissa niissä hautakivissä, joissa on latinalainen tyhjä risti, on myös vainajan elämäntyöhön liittyvää tai muuta symboliikkaa (numerot 3, 7, 11, 36). Vainajan ammatista selvästi kertovia yksityiskohtia on kahdessa kivessä (numerot 3, 36). Näitä ovat kaiverretut nimikirjoitus kirjailijanimellä (numero 3) ja sana viulutaiteilija (numero 36). Vaatimattomaan muistolaattaan kaiverrettu sana, joka kertoo vainajan ammatin, on ainoa laatuaan Taiteilijainmäellä. Yhdessäkään muussa Taiteilijainmäen hautamuistomerkissä ei ole kerrottu vainajan ammattia sanoin. Vanhoissa hautakivissä on yleisesti mainittu vainajan ammatti. Nykyisin ajatellaan, että ihmiset ovat keskenään tasa-arvoisia, mikä voisi olla syynä siihen, että ammatti jätetään hautakivistä pois.³¹¹

Kahdessa kivessä on kolme symbolia (numerot 7, 11). Pystykivessä ristin lisäksi kiveen on kiinnitetty nuottivain ja kiven muoto muistuttaa soitinta tai sen osaa, hautakivi itsessään symboloi flyygeliä (numero 7). Vainajan elämänura oli musiikin alalla. Vaakakivessä on muistolause ja oikeaa kättä esittävä veistos (numero 11).

Vaakakivessä ristin lisäksi kiveen on kaiverrettu vainajan elämään liittyvä latinankielinen muistolause, joka kuuluu suomennettuna Jos kannat ristisi, se kantaa sinut (numero 11). Muistolause puhuttelee katsojaa antiikin epigrammin³¹² tavoin.³¹³ Muistolauseen kaivertaminen hautakiveen kertoo siitä, että muistolause on auttanut vainajaa tai vainajia heidän elämänsä liittyneiden vaikeuksien kestämässä. Kansanomaisessa käytössä ristikäyttöä puhuttaessa voidaan tarkoittaa yleisesti elämän vaikeuksia, taakkoja, joita ihminen joutuu kantamaan. Tällöin risti tarkoittaa jotain raskasta elämässä esimerkiksi sairautta, toista ihmistä tai

---

³⁰⁷ Gardberg 2003, 94–95, 99, 101–102.

³⁰⁸ Lempiäinen 1990b, 60.

³⁰⁹ Heng 1994, 9.

³¹⁰ Aaltonen et al. 2005, 147.

³¹¹ Aaltonen et al. 2005, 150.

³¹² Epigrammilla tarkoitetaan muun muassa lyhyttä hautakirjoitusta. Katso Forslund & Hämäläinen 2004, 61.

³¹³ Nickels 2005, 216.

tilannetta. Alun perin on kuitenkin tarkoitettu Kristuksen kutsun seuraamista,³¹⁴ joka ilmaistaan esimerkiksi evankeliumissa Matteuksen mukaan.³¹⁵ Evankeliumin mukaan on kyse siitä, että ristin kantaminen Jeesuksen seuraajana tuo elämään ylimääräisiä koettelemuksia.³¹⁶

Vaakakiven yläkulmaan on kiinnitetty metallinen käsi (numero 11). Käsi on vanha ja käytetty symboli eri kulttuureissa. Oikea käsi on myönteinen mielikuva. Tulkintaan vaikuttaa käden asento. Käsi symboloi esimerkiksi valtaa, voimaa ja siunausta. Kättenpäällepaneminen liittyy vihkimyksissä voiman siirtämiseen vihkijästä vihittävään. Kristinuskon piirissä kättenpäällepaneminen näkyy esimerkiksi kastetoimituksessa, konfirmaatiossa ja kirkolliseen virkaan vihkimisissä.³¹⁷ Vanhassa testamentissa kerrotaan, että Jumala johdattaa kansoja³¹⁸ ja pitää huolta yksittäisestä ihmisestä.³¹⁹ Tätä havainnollistetaan käden avulla. Evankeliumissa kerrotaan Jeesuksen panneen kätensä lasten päälle ja siunanneen heitä.³²⁰ Hautamuistomerkeissä käsi on hautakiven yhdessä kulmassa kuin suojana, mikä voi viitata huolenpitoon, kättenpäällepanemiseen ja siunaukseen.

Ryhmän hautakiviin on laitettu kristinuskon perussymboli risti, mutta niihin on mahtunut myös muita symboleja. Hautakivien kertoma suuntautuu eteenpäin tulevaisuuteen, sillä niissä on kristinuskon mukainen toivon näkökulma. Samalla ne kertovat vainajista ja heidän elämästään. Kertoma suuntautuu myös taaksepäin muistoihin. Kristillinen käsitys kuolemasta ja vainajan elämäntyön muistaminen näkyy monesti kristittyjen hautamuistomerkeissä.³²¹

1960-luvulla on todettu, että Hietaniemen vanhalla alueella on satoja ristinmuotoisia hautamuistomerkkejä puusta, raudasta ja kivistä.³²² Lempiäinen toteaa vuonna 1990, että ristikuvio on yleinen hautakivissä.³²³ Hengin mukaan kristillisellä hautausmaalla hautamuistomerkit ovat ennen antaneet kirjallisia viitteitä vainajan uskosta ja tulevan elämän toivosta. 1990-luvulla niiden ajatellaan olevan liian yksityisiä hautamuistomerkkiin kirjoitettaviksi.

---

³¹⁴ Lempiäinen 2006, 47.

³¹⁵ Matt. 16: 24. ”Jos joku tahtoo kulkea minun jäljessäni, hän kieltäköön itsensä, ottakoon ristinsä ja seuratkoon minua.”

³¹⁶ Lempiäinen 2006, 47.

³¹⁷ Biedermann 2002, 174; Lempiäinen 2006, 173, 185, 200–202.

³¹⁸ 2 Moos. 13: 3. Mooses sanoi kansalle: ”Muistakaa tämä päivä, jona lähditte Egyptistä, orjuuden maasta, sillä Herra vei väkevällä kädellään teidät sieltä pois.”

³¹⁹ Ps 139: 5. ”Sinä suojaat minua edestä ja takaa, sinä lasket kätesi minun päälleni.”

³²⁰ Mark 10: 16. ”Hän otti lapset syliinsä, pani kätensä heidän päälleen ja siunasi heitä.”

³²¹ Lempiäinen 2006, 339.

³²² Suomi & Taka 1966, 100.

³²³ Lempiäinen 1990b, 57.

Vertauskuvallisesti asia voidaan ilmaista ristillä.³²⁴ Alanen tutki Hietaniemen hautausmaalta 300 hautamuistomerkkiä. Tutkimuksen mukaan joka viidennessä hautamuistomerkillä oli latinalainen risti. Hänen opinnäytetyönsä otanta hautamuistomerkeistä ulottuu vuoteen 1980.³²⁵

Taiteilijainmäellä on 50 hautamuistomerkkiä. Klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet -luokassa on yhteensä 24 hautakiveä, joista neljässä on latinalainen tyhjä risti. Yhdessä hautakivessä on krusifiksi. Yksi T-ristin muotoinen hautamuistomerkki kuuluu luokitteluni mukaan hautamonumentteihin (numero 15). Ristikuvio on tämän tutkimuksen perusteella noin joka kymmenennessä Taiteilijainmäen hautamuistomerkillä.

Ristejä on laitettu turmapaikoille viestimään siitä, että siellä on kuollut ihmisiä. Esimerkiksi Konginkankaan liikenneonnettomuuden sattumispaikalle on pystytetty risti. Tarkoitus on muistuttaa traagisesta tapahtumasta³²⁶ eikä julistaa kristinuskoa. Tämä voi olla merkki ristin uudenlaisesta käytöstä julkisuudessa.

3.2 Kristillisen perinteen mukaiset hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa

Luokittelen ryhmään seitsemän hautakiveä (numerot 1, 2, 4, 6, 9, 10, 31).

Pystykiviä on viisi (numerot 2, 4, 9, 10, 31) ja vaakakiviä kaksi (numerot 1, 6).

Ryhmän hautakivet ovat muodoltaan selkeitä suorakaiteita tai neliöitä lukuun ottamatta yhtä pyöreää kiveä (numero 10). Kivet ovat edellisen kaltaisia, ehkä jonkin verran kookkaampia yhtenäisiä kiviä, mutta risti-symboli kiven vasemmasta reunasta puuttuu. Nämä hautakivet eivät kerro kristinuskosta.

Ryhmän hautakivet kertovat vainajien elämästä, joten niiden sanoma suuntautuu taaksepäin menneisyyteen ja muistoihin.

Mäen päällä eteläisellä tasaisella alueella sijaitsee viisi hautakiveä (numerot 1, 2, 4, 6, 31). Näistä lähinnä käytävää vasemmalla on yksi kivi (numero 6), keskellä on yksi (numero 31) ja oikealla yksi (numero 1). Kaksi kiveä on takana (numerot 2, 4). Pääkäytävältä tultaessa Taiteilijainmäkeä halkovan polun varrella vasemmalla puolella rinteessä on pyöreä kivi (numero 10) ja siitä ylempänä lohkoreunainen kivi (numero 9).

---

³²⁴ Heng 1994, 83.

³²⁵ Alanen 1980, 39–40, 72.

³²⁶ Ylä-Tuuhonen, 2014.

Päävainajien kuolinvuodet ulottuvat vuodesta 1961 vuoteen 2007. Näistä kaksi on kuollut 1960-luvulla (numerot 6, 10), kolme 1970-luvulla (numerot 1, 2, 9), yksi 1980-luvulla (numero 4) ja yksi 2000-luvulla (numero 31). Neljään hautaan on haudattu aviopari (numerot 6, 9, 10, 31). Puolisot ovat kuolleet 1970-luvulla (numerot 9, 10), 1980-luvulla (numero 6) ja 2000-luvulla (numero 31). Yksikään ei ole kuollut 1990-luvulla, joten ryhmän kiviä ei ole 1990-luvulta.

Vainajiin liittyvä kirjallinen informaatio on kaikissa kivissä kiven etupuolella. Vainajien nimet on kaiverrettu isoin kirjaimin kolmeen kiveen (numerot 2, 6, 9). Vainajien nimet omakätisinä nimikirjoituksina on kaiverrettu kolmeen kiveen (numerot 1, 4, 10). Yhdessä kivessä on avioparin yhteinen sukunimi isoin metallisin kohokirjaimin, mutta etunimet ja vaimon tyttönimi on kaiverrettu tekstauskirjaimin (numero 31). Tässä kivessä on lisäksi kiven lahjoittajan ja suunnittelijoiden nimet kaiverrettu kiven takaseinään (numero 31).

Taulukko 2. Yhteenvedo kristillisen perinteen mukaisista hautakivistä ilman kristillistä symboliikkaa

KRISTILLISEN PERINTEEN MUKAISET HAUTAKIVET ILMAN KRISTILLISTÄ SYMBOLIIKAA				
Numero ja nimi	Kuolin-vuosi	Hautakiven muoto	Symboli, kirjoitus	Päivämäärien merkintä
1 Maggie Gripenberg	1976	vaaka	nimikirjoitus	* †
2 Bruno Tuukkanen	1979	matkalaukku-mallinen		* †
4 Yrjö Jyrinkoski	1981	pysty	nimikirjoitus	* †
6 J.S. Sirén ja puoliso	1961 (1984)	vaaka	kuukaudet roomalaisin numeroin	pelkät päivämäärät
9 Mika Waltari ja puoliso	1979 (1978)	pysty	kirjainten kaiverrustyyli	elinajat
10 Onni Okkonen ja puoliso	1962 (1979)	pysty, pyöreä kivimuoto, kivessä syvennys	nimikirjoitus, pienoispatsas puuttuu, nimikirjoitus	* † * †
31 Martti Pokela ja puoliso	2007 (2002)	pysty, kivessä kovera alue/kantele	tekstiä kiven takana	elinajat vuosiluvuin

Neljässä tämän ryhmän kivessä on vainajien syntymä- ja kuolinpäivämäärien edessä pienet tähti- ja ristimerkit (numerot 1, 2, 4, 10). Tähteä käytetään syntymän ja ristiä kuoleman eli elämän päättymisen symbolina. Tällainen merkitsemistapa

on yleisesti vakiintunut hautakivissä ja kuolinilmoituksissa.³²⁷ Tähti- ja ristimerkit sisältävistä kivistä kolmessa on vainajien omakätiset nimikirjoitukset, mikä kertoo vainajista (numerot 1, 4, 10). Näissä kivissä risti kuolinpäivämäärän edessä viestii elämän päättymisestä, koska kivissä ei ole muuta kristillistä symboliikkaa.

Edellisen ryhmän kristillistä symboliikkaa sisältävissä hautakivissä erillisen risti-symbolin käyttö kertoo ylösnousemuksen toivosta.³²⁸ Vaakakivessä informaatio kahdesta vainajasta on syväkaiverrettu suurikokoisin merkein (numero 6).

Syntymä- ja kuolinpäivämäärät ovat allekkain päivä ja vuosi arabialaisin numeroin, kuukausi roomalaisin numeroin. Kahteen pystykiveen on merkitty vainajien elinaika (numerot 9, 31). 2000-luvun kivessä elinaika on ainoastaan vuosiluvuin (numero 31). Kivessä vasemmalla on vainajien sukunimi isoin metallisin kirjaimin ylhäältä alas kirjaimet allekkain. Edellisen ryhmän kristillistä symboliikkaa sisältävissä hautakivissä siinä paikalla on risti.

Tämän ryhmän hautakivissä on ihmisen elämään liittyviä symboleja, jotka ovat havaittavissa selvästi (numerot 1, 4, 10, 31). Omakätiset nimikirjoitukset on kaiverrettu kolmeen kiveen (numerot 1, 4, 10). Nimikirjoitus lisää hautakivessä vainajaan keskittymistä ja korostaa hänen merkitystään samoin kuin vainajan ammattiin liittyvät symbolit.³²⁹ Omakätinen nimikirjoitus tuo hautakiveen persoonallisuutta³³⁰ erityisesti muuten yksinkertaisessa pystykivessä (numero 4). Yhdessä kivessä on leikattu alue, johon voi mieleessään sijoittaa vainajan elämäntyöstä kertovan soittimen, kanteleen (numero 31).³³¹ Kivilaadun valinta (numero 6), hautakiven muotokieli (numerot 2, 6) ja kaiverrusten tyyli (numerot 6, 9) kertovat tuskin havaittavasti vainajien elämäntyöstä.³³²

Yksi hautakivi ei ole alkuperäisessä kunnossa kirjallisuudessa mainitun yksityiskohdan puuttumisen vuoksi, joten sen kohdalla alkuperäinen kokonaisuus symboliikan osalta on poissa (numero 10).

Hietaniemen hautausmaalla vanhimpia muistomerkkejä ovat vaaka- ja pystykivet. Aluksi pystykivet hiottiin sileäksi vain edestä. Myöhemmin pystyiviä käsiteltiin molemmin puolin ja niiden yläosa muotoiltiin pyöreäksi tai kolmiomaiseksi.³³³ Maanpinnan tasalla olevat vaakakivet pohjautuvat kirkon

---

³²⁷ Seppälä 2005, 70–71; Lempiäinen 2006, 49.

³²⁸ Lempiäinen 1990b, 57; Seppälä 2005, 69–70.

³²⁹ Lempiäinen 1990b, 54.

³³⁰ Aaltonen et al. 2005, 150.

³³¹ Teronen & Vuolle 2012, 119.

³³² Liite 5, taulukko 1. Tämän vuoksi on taulukossa 1 sarakkeessa Suuntautuu taaksepäin hautakivien 2, 6 ja 9 kohdalla plusmerkki suluissa (+).

³³³ Seppovaara 2002, 19.

lattiaissa olleisiin hautapaasiin. Kirkkoon hautaaminen kiellettiin Suomessa lopullisesti keisarillisella asetuksella vuonna 1822.³³⁴ Kiviteollisuus koneellistui, käsityötaidon arvostus laski ja seurakunnat säätelivät tarkemmin muistomerkkien ulkonäköä ja kokoa. Sotien jälkeen 1950-luvulla yleistyivät matkalaukkumalliset hautakivet.³³⁵

3.3 Perinteisten pystykivien muunnokset

Ryhmässä on kolme hautakiveä (numerot 33, 41, 42). Perinteisten pystykivien kanssa niillä on yhteistä suhteellisen pieni koko. Kivet seisovat aluskiven päällä. Kaikki informaatio on kivien etupuolella. Kuitenkin niissä on perinteisiin pystykiviin verrattuna jotain erikoista, minkä vuoksi käsittelen ne omana ryhmänä.

Kaksi hautakiveä sijaitsee mäen päällä eteläisellä tasanteella erillään toisistaan (numerot 41, 42). Yksi on mäen alla pääkäytävän varrella (numero 33). Vainajat ovat kuolleet 2000-luvulla (numerot 33, 41, 42) lukuun ottamatta yhtä puolisoainajaa, jonka tuhkauurna siirrettiin toisesta haudasta Taiteilijainmäelle 2000-luvulla (numero 33). Hautamuistomerkit ovat 2000-luvulta.

Kirjallinen informaatio vainajista on kivien etupuolella. Vainajien nimet on kaiverrettu isoin kirjaimin. Kahteen kiveen on merkitty vainajien elinajat (numerot 33,41). Yhdessä kivessä on syntymä- ja kuolinpäivämäärät (numero 42). Kiveen liittyvä veistososa (numero 33) ja kivissä olevat kuvat (numerot 41, 42) näkyvät selvästi katsomissuunnasta käytävältä.

Taulukko 3. Yhteenveto perinteisten pystykivien muunnoksista

PERINTEISTEN PYSTYKIVINEN MUUNNOKSET				
Numero ja nimi	Kuolin-vuosi	Hautakiven muoto	Symboli, kirjoitus	Päivämäärien merkintä
33 Eila Hiltunen ja puoliso	2003 (1993)	pysty	teräksiset levyt, nimikirjoitus	elinajat
41 Mauri Favén	2006	pysty	Valkoinen lintu	elinaika
42 Jorma Weneskoski	2006	pysty, epäsäännöllinen muotoilu	kontrabasso, ruusu	pelkät päivämäärät

Pystykivi ja veistoskivi ovat erillisiä vaikka tiiviisti toistensa vieressä (numero 33). Pystykiven vasemmalla sivulla on muistomerkin veistososa, jossa on vainajan

³³⁴ Lempiäinen 1990a, 11; Nickels 1990, 35; Gardberg 2003, 83–84, 86.

³³⁵ Gardberg 2003, 88, 129; Seppovaara 2002, 51.

itsensä tekemät kaksi teräksistä suorakaiteenmuotoista levyä, joista toisessa on hänen signeerausensa.³³⁶ Omakätinen nimikirjoitus lisää keskittymistä vainajaan. Muistomerkinä näkyy samankaltaisuus aikaisemmin käsitellyyn kristillistä symboliikkaa sisältävään pystykiveen (numero 3). Siinä koko kiven korkuinen risti on kivessä vasemmalla muusta kivistä vähemmän käsitellyllä etupinnalla.

Sileäksi hiottu pystykiven yläosassa on valkoinen siipiä tai lintua esittävä kuvio (numero 41). Teos pohjautuu vainajan maalaukseen Valkoinen lintu.³³⁷ Vanhastaan lintuihin on liitetty jumalallisia voimia. Vertauskuvana lintu yhdistyy sielulintuun, ihmisen sielun tai hengen kuvaksi. Lintu vie taivaaseen vainajan sielun, joka kuoleman hetkellä jättää katoavan ruumiin. Tällainen hengen ja ruumiin vastakohtaisuus ei ole kristillisen ihmiskuvan mukainen, missä sielu, henki ja ruumis muodostavat yhden kokonaisuuden.³³⁸ Kristillisissä hautamuistomerkeissä lintu kertoo katoavaisuuden kahleista ja maallisen elämän kärsimyksistä vapautumista. Tässä merkityksestä kyyhkystä on käytetty Karjalan ortodoksien hautamuistomerkeissä. Kyyhkynen Pyhän Hengen vertauskuvana viittaa samalla Hänen läsnäolonsa ja toimintaansa.³³⁹ Valkoinen kyyhkynen kuvaa myös rauhaa.³⁴⁰ Hautakiven kuvio kertoo vainajan elämäntyöstä taidemaalarina, koska lintua ei ole määritelty eikä kivessä ole esimerkiksi ristisymbolia vahvistamassa kertomaa kristilliseksi.

Kiveen kuvattu soitin, kontrabasso on ollut vainajan pääasiallinen soitin. Vainajalla oli tapana antaa ruusuja naisille (numero 42).³⁴¹ Pystykiven kuvat kertovat, että vainaja on eläessään soittanut hautakiveen kuvatulla soittimella ja jakanut ruusuja. Kiveen kaiverrettu ruusu säilyy haudalla, koska se ei lakastu. Ruusun kertomaa voi tulkita eri tavoin. Se voi välittää muistamista. Se voi välittää omaisten tunteita esimerkiksi kiitollisuutta. Ruusu kristillisenä symbolina kertoo ilosanomaa, joka on tullut ihmisille Kristuksessa.³⁴² Tämän kiven sivujen epäsäännöllinen muotoilu poikkeaa perinteisistä pystykivistä.

Ryhmän jokainen kivi kertoo vainajasta, hänen ammatistaan ja elämäntyöstään. Kertoma suuntautuu taaksepäin. Mahdollinen kertoma kristillisen

---

³³⁶ Teronen & Vuolle 2012, 194.

³³⁷ Tiedot on saatu sähköpostite Kalervo Mattilalta 15.2.2014.

³³⁸ Lempiäinen 1990b, 52; Lempiäinen 2006, 296, 309.

³³⁹ Lempiäinen 1990b, 52; Lempiäinen 2002, 43, 297, 309.

³⁴⁰ Seppälä 2005, 40; Lempiäinen 2006, 298.

³⁴¹ Teronen & Vuolle 2012, 141.

³⁴² Seppälä 2005, 75–76.

symboliikan näkökulmasta ei ole ensisijainen vainajista olevien taustatietojen valossa (numerot 41, 42).

3.4 Luonnonkivet

Ryhmässä on yhdeksän hautamuistomerkkiä (numerot 23, 25, 26, 27, 28, 30, 35, 38, 40). Kuusi sijaitsee mäen päällä eteläisellä tasaisella alueella toistensa lähellä, osa aivan vierekkäin, ja niitä katsotaan samasta suunnasta (numerot 23, 25, 27, 28, 35, 40). Joukosta erottuu kaksiosainen hautamuistomerkki, jossa luonnonkiven vierellä aluskivellä on avoin kirja (numero 28). Kaksi hautamuistomerkkiä on jonkin verran luonnonkivikeskittymän ulkoreunoilla (numerot 26, 38). Toinen on lähellä kaakkoisnurkkaa (numero 26), ja toinen käytävästä kauimpana muiden kivien takana (numero 38). Molempia erottaa muista luonnonkivistä myös erittäin kiiltäväksi hiottu tumma aluskivi (numerot 26, 38). Yksi luonnonkivi tekee poikkeuksen sijainniltaan, sillä se on itäisessä rinteessä (numero 30). Yksi luonnonkivi on asetettu suoraan maahan (numero 27). Seitsemän luonnonkiveä on sijoitettu aluskiven päälle (numerot 23, 25, 26, 28, 35, 38, 40). Yksi luonnonkivi seisoo maassa siihen porattujen neljän metallisen jalan varassa (numero 30).

Aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota luonnonkivien luontevaan asettamiseen. Jos luonnonkivi voidaan asettaa maahan suoraan sellaiseen asentoon, jossa se on alun perin ollut löytöpaikallaan, lopputulos on luonnollinen.³⁴³ Taiteilijainmäellä yksi kivi on asetettu suoraan maahan (numero 27). Näyttää siltä, että se on voinut olla alkuperäisellä löytöpaikallaan samanlaisessa asennossa. Lähelle luontevaa asentoa pääsee toisen luonnonkiven päälle asetettu luonnonkivi (numero 35). Tasaiseksi hiottu aluskivi tekee kokonaisuudesta luonnottoman, vaikka luonnonkiven voisi kuvitella olevan luonnollisessa asennossa aluskiven päällä (numerot 23, 40). Alareunastaan hiottu tai tappien varassa pystyssä seisova luonnonkivi aluskivellä tai metallisten jalkojen varassa suoraan maassa paljastaa, ettei luonnonkivi ole luonnollisessa asennossa (numerot 25, 28, 30). Toisaalta taitavasti asetettu ja kiinnitetty kivi viimeistellyn aluskiven päällä tekee kokonaisuudesta taideteoksen, jossa on suunnittelijan nimi (numerot 26, 38). Samalla korostuu se, että kivi ei ole alkuperäisellä paikallaan vaan tuotu muualta.

Päävainajien kuolinvuodet ajoittuvat vuodesta 1996 vuoteen 2006. Päävainajista viisi on kuollut 1990-luvulla (numerot 23, 25, 26, 27, 28) ja neljä

---

³⁴³ Häiväoja & Nickels 1990, 42, 44.

2000-luvulla (numerot 30, 35, 38, 40). Ensimmäiset luonnonkivet hautamuistomerkeiksi on tuotu Taiteilijainmälle aikaisintaan 1990-luvun lopulla. Alueella luonnonkivien käyttö hautakivinä rajoittuu lyhyelle ajanjaksolle.

Vainajiin liittyvä kirjallinen informaatio on kaikissa luonnonkivissä kiven etupuolella. Kahdessa kivessä tiedot ovat varsin pienellä tekstillä, joten katselijan on mentävä lähelle (numerot 27, 40). Yksi hautamuistomerkki on käytävästä niin etäällä, että vaikka tiedot ovat selkeästi, ne eivät välttämättä näy (numero 38).

Taulukko 4. Yhteenveto luonnonkivistä

LUONNONKIVET				
Número ja nimi	Kuolin-vuosi	Erottava elementti	Teksti	Päivämäärien merkintä
23 Aila Gothóni	1996			elinaika
25 Walton Grönroos	1999			* † laatassa
26 Tarmo Manni	1999	kivi syntymäpaikkakunnalta, aluskivi	suunnittelijan nimi	elinaika
27 Edward Vesala	1999		syntymä- ja kuolinpaikat	pelkät päivämäärät
28 Paavo Rintala ja puoliso	1999 (2014)	kivinen kirja	syntymä- ja kuolinpaikat	* †
30 Leif Wager ja puoliso	2002 (2007)	metalliset kaislat		elinajat
35 Usko Meriläinen	2004			pelkät päivämäärät
38 Olli-Matti Ronimus	2005	kivi kesäpaikasta, aluskivi	kuvanveistäjän nimi	syntymä- ja kuolinvuosi
40 Timo Mikkilä	2006	kaikki tiedot laatassa		elinaika

Vainajan elinaika on neljässä hautamuistomerissä (numerot 23, 26, 30, 40).

Yhteen on merkitty vain vainajan syntymä- ja kuolinvuosi (numero 38). Kahteen kiveen on merkitty syntymä- ja kuolinpäivämäärät (numerot 27, 35). Syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen on kahdessa (numerot 25, 28).

Kahteen kiveen on merkitty vainajien syntymä- ja kuolinpaikat (numerot 27, 28).

Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä nämä ovat ainoat, joissa on syntymä- ja kuolinpaikat. Kahteen hautamuistomerkkiin on merkitty suunnittelijan nimi ja vuosiluku sellaiselle sivulle, joka ei ole katsomissuuntaan (numerot 26, 38).

Kaksiosaisessa hautamuistomerkin kivi kertoo yhden vainajan ammatista (numero 28). Avoin kirja voi samanaikaisesti olla symboli vainajan elämäntyöstä kirjailijana ja kristillinen symboli.³⁴⁴ Kristillisessä kontekstissa tällainen kirja kuvaa taivaan tai elämän kirjaa.³⁴⁵ Evankeliumissa Luukkaan mukaan Jeesus kehottaa iloitsemaan siitä, että nimet on kirjoitettu taivaan kirjaan.³⁴⁶ Voidaan ajatella, että vainajien nimet ovat elämän kirjassa, ja heillä on oleva koti taivaassa.³⁴⁷ Hautamuistomerkki kertoo vainajista, mutta samalla suunta on eteenpäin tuonpuoleisuuteen. Kivi kertoo iankaikkisen elämän toivosta.

Muistomerkki, jossa metalliset kaislat on yhdistetty pystyssä olevaan luonnonkiveen, symboloi vainajien elämään liittynyttä tärkeää omaa rauhaa ja vapaa-aikaa kesäpaikan saarella (numero 30).³⁴⁸ Kivi kertoo vainajien vapaa-ajan kiinnostuksen kohteesta. Rantakivikon kaislikko kasvaa umpeen, kun asukkaat ovat kuolleet eivätkä enää kulje sinne.

Kahdessa edellisessä luonnonkivi liittyy mahdollisesti jonkinlaiseen perustavanlaatuisen kaipaukseen, kotiin tai perille pääsemiseen. Samanlainen ajatus liittyy syntymäpaikasta (numero 26) ja kesäpaikasta (numero 38) tuotuihin luonnonkiviin. Vainaja oli eläessään luontoihminen (numero 35),³⁴⁹ mikä on myös ollut luonnonkiven valintaperusteena.

Luonnonkivien käyttöä hautakivinä on pohdittu aikaisemmassa tutkimuksessa. Luonnonkivi ei välttämättä sovi hautakiveksi kenelle tahansa.³⁵⁰ Taiteilijainmäen luonnonkivien valinnan taustoista tuli esiin erilaisia syitä. Ajan kuluessa ilman tietoa taustalla olleista toiveista ja elämäntarinoista, kivet eivät riittävästi erotu toisistaan. Luonnonkiven mahdollinen yhteys vainajan elämään ei tule katsomalla ilmi eikä sen sopivuutta kyseiselle vainajalle voi arvioida. Näiden vainajien ammasteista havaitsee, että heillä ei ammatin puolesta ole ollut omien käten töitä, joita olisi voinut käyttää hautamuistomerkkeinä. Viisi toimi musiikin alalla (numerot 25, 27, 35, 40), kaksi oli näyttelijää (numerot 26, 30), yksi oli kirjailija (numero 28) ja yksi oli runoilija (numero 38). Luonnonkiven valinta hautakiveksi on saattanut olla käytännöllinen ratkaisu.

---

³⁴⁴ Lempiäinen 2006, 146.

³⁴⁵ Lempiäinen 1990b, 61; Seppälä 2005, 33; Lempiäinen 2006, 146.

³⁴⁶ Luuk. 10: 20. ”Mutta älkää siitä iloitko, että hengen teitä tottelevat. Iloitkaa siitä, että teidän nimenne on merkitty taivaan kirjaan.”

³⁴⁷ Seppälä 2005, 32–33.

³⁴⁸ Wager 2000, 233.

³⁴⁹ Teronen & Vuolle 2012, 120. Koska sidos vainajaan ei näy katsomalla luonnonkiveä, merkitsen sarakkeessa Suuntautuu taaksepäin plusmerkin sulkuihin (+).

³⁵⁰ Häiväoja & Nickels 1990, 44.

Taiteilijainmäelle on pyritty valitsemaan haudattavaksi ansioituneita henkilöitä.³⁵¹ Merkittävien henkilöiden kohdalla olisi yksilöllisen hautamuistomerkin valinta toivottavaa.³⁵² Monen luonnonkiven kohdalla on vaikea havaita, mikä niistä on yksilöllinen hautamuistomerkki (numerot 23, 25, 27, 35, 40). Kivi osoittaa haudan paikan ja ilmaisee kuka siihen on haudattu.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota luonnonkivien lukumäärään tietyllä alueella. Jotta vältyttäisiin vaikutelmalta, että kyseessä on luonnonkivien säilytyspaikka, luonnonkiviä ei olisi suotavaa asettaa useita samalle alueelle.³⁵³ Havaintoni mukaan tämä näkökulma on jäänyt ottamatta huomioon Taiteilijainmäen eteläisellä tasanteella. Eteläisellä tasanteella oli ennestään teollisesti valmistettuja enemmän tai vähemmän matkalaukkukiviä muistuttavia hautakiviä (numerot 2, 3, 4) sekä hiottuja vaakakiviä (numerot 1, 6), mikä on saattanut antaa virikkeen ensimmäisen luonnonkiven valinnalle 1990-luvulla. Saatettiin hakea yksilöllisyyttä valitsemalla hautakiveksi luonnonkivi teollisesti valmistetun kiven sijaan. Kun alue on nyt valmis, vaikutelmaksi tulee, että luonnonkivet ovat vetäneet toisiaan puoleensa. Ainakin yhden luonnonkiven eräänä valintaperusteena oli, että Taiteilijainmäellä oli ennestään paljon luonnonkiviä hautakivinä (numero 35).³⁵⁴ Hautojen keskinäinen läheisyys on voinut vaikuttaa muistomerkkien muotoutumiseen toistensa kaltaisiksi. Lopputuloksena on tahattomasti tai tarkoituksella aikaansaatu samankaltaisuus.

Luonnonkiven valinta, jolla on pyritty rikkomaan esimerkiksi hautamuistomerkkien laadussa ja koossa näkyvä vainajien eriarvoisuus, voi heijastaa 1900-luvun loppupuolen tasa-arvoista ajattelua.³⁵⁵ Luonnonkiven valinta voi heijastaa vallinneen ajan hautakivikulttuuria, joka kyseenalaisti persoonattomien matkalaukkukivien käytön. 1990-luvun taloudellinen lama jälkiseurauksineen on voinut olla luonnonkiven valintaan myötävaikuttava tekijä. Ilman mitään symbolikuvaa oleva kivi voi olla tietoinen vainajan tai kiven asettajan maailmankatsomuksesta kertova valinta.³⁵⁶

Luonnonkiven käyttö hautakivenä ei ole uusi oivallus. Talvion kirjassa on valokuva luonnonkivestä, joka on pystytetty lääketieteen kandidaatti Johan Holmille vuonna 1831, jolloin Helsingissä oli koleraepidemia. Kiveen kaiverrettu

---

³⁵¹ Teronen & Vuolle 2012, 11–12.

³⁵² Häiväoja & Nickels 1990, 44.

³⁵³ Häiväoja & Nickels 1990, 44.

³⁵⁴ Teronen & Vuolle 2012, 120.

³⁵⁵ Heng 1994, 16, 81; Knuutila 1998, 221.

³⁵⁶ Lempiäinen 1990b, 50.

teksti muistuttaa Helsingin asukkaiden elämään vaikuttaneista kulkutaudeista.³⁵⁷ Nervander on piirtämällä kuvannut kirjassaan tutkimusmatkailija, itämaisten kielten tutkija Wallinin haudalla olevan isokokoisen luonnonkiven, joka on pystytetty vuonna 1860.³⁵⁸ Muun muassa nämä 1800-luvulla hautakiviksi pystytetyt luonnonkivet ovat vielä paikoillaan vanhalla alueella.³⁵⁹

Taiteilijainmäen luonnonkivet liittyvät perinteisiin varsin vaatimattomiin ja kooltaan suhteellisen pienikokoisiin hautakiviin. Ne jatkavat tapaa käyttää luonnonkiveä hautakivenä.

---

³⁵⁷ Talvio 1927, 36; Suomi & Taka 1966, 112–113; Viro 1993, 70–71, V8-1-31; Pehkonen 2008, 84.

³⁵⁸ Nervander 1883, 137–138; Talvio 1927, 15, Viherjuuri 1940, 21, 109; Viro 1993, 44, V3-6-16.

³⁵⁹ Pehkonen 2008, 84. Holmin hautakivi olisi ehkä hävitetty ilman yksityistä vetoomusta sen säilyttämisen puolesta.

4 VEISTOKSELLISET HAUTAMUISTOMERKIT

4.1 Muotokuvalliset hautamuistomerkit

Ryhmään kuuluu kuusi hautamuistomerkkiä (numerot 8, 12, 14, 18, 29, 37).

Neljässä on kuvattu vainajan kasvot (numerot 8, 12, 29, 37), yhdessä on kokonainen ihmishahmo (numero 14) ja yhdessä sekä kasvot että ihmishahmo hevosen selässä (numero 18). Kaikissa on tavoiteltu näköisyyttä vainajaan. Kukin toteuttaa ajatuksen, että hautamuistomerkin tulisi ilmentää Taiteilijainmäelle haudattua.³⁶⁰ Vainajien muistoa vaalitaan arvokkaana. Muistomerkkien kertoma suuntautuu menneeseen.

Muotokuvalliset hautamuistomerkit sijaitsevat aika tasaisesti Taiteilijainmäen eri osissa. Pääkäytävältä tullessa polun oikealla puolella mäessä on kokonaisen ihmishahmon sisältävä hautamuistomerkki (numero 14) ja ylempänä sellainen, jossa on medaljonkiupotus hautakivessä (numero 12). Lähellä polun mutkaa vasemmalla on pronssinen veistos kasvoista (numero 8). Mäen päällä eteläisellä tasaisella alueella sijaitsevat hautamuistomerkit, joissa on hiekkapuhallettu näköiskuva (numero 29) ja profiilikuva (numero 37). Itäisessä notkelmassa on ratsastajahahmo (numero 18).

Vainajien kuolinvuodet ajoittuvat vuodesta 1951 vuoteen 2005. Vainajista yksi on kuollut 1950-luvulla (numero 14), yksi 1960-luvulla (numero 12), yksi 1970-luvulla (numero 8) ja yksi 1980-luvulla (numero 18). Vainajista kaksi on kuollut 2000-luvulla (numerot 29, 37). Kenenkään kuolinvuosi ei ole 1990-luvulla.

Kirjallinen informaatio vainajista on hautamuistomerkkien etupuolella. Yhteen hautamuistomerkkiin on laitettu vainajan lempi- ja taiteilijanimi lainausmerkkeihin ja kahteen kertaan sukunimi (numero 29). Viiteen hautamuistomerkkiin on kaiverrettu vainajien syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen (numerot 8, 12, 14, 29, 37). Elinaika on merkitty yhteen hautamuistomerkkiin (numero 18). Kuvanveistäjän nimi on kaikissa hautamuistomerkeissä. Se on merkitty pystysivun oikeaan sivuun ja lahjoittajataho vasempaan (numero 14). Kuvanveistäjän nimi ja vuosiluku on kaiverrettu ratsastajapatsaan jalustaan (numero 18). Medaljongin, hiekkapuhalletun kuvan ja profiilikuvan alareunassa on kuvanveistäjän nimi ja vuosiluku (numerot 12, 29, 37). Kiveen kaiverrettu vainajan omakätinen

---

³⁶⁰ Teronen & Vuolle 2012, 12.

nimikirjoitus ilmoittaa vainajan nimen ja toimii samalla pronssiveistoksen signeerauksena (numero 8).

Taulukko 5. Yhteenveto muotokuvallisista hautamuistomerkeistä

MUOTOKUVALLISET HAUTAMUISTOMERKIT				
Numero ja nimi	Kuolin- vuosi	Luonnehdinta	Kuvanveistäjä ja valmistusvuosi	Päivä- määrien merkintä
8 Essi Renvall	1979	pronssiveistos, nimikirjoitus	Essi Renvall ei tietoa	* †
12 Tauno Hannikainen	1968	medaljonki	Aarre Aaltonen 1954	* †
14 Selim Palmgren ja puoliso	1951 (1983)	ihmisreliefi, nimikirjoitus, lahjoittajan nimi	Kalervo Kallio 1964	* †
18 Veikko Tyrväinen	1986	kasvokuva, ratsastajapatsas	Kauko Räsänen 1988	elinaika
29 Pertti ”Spede” Pasanen	2001	hiekkapuhallettu kuva, kiven sivut epäsäännölliset, lempinimi	Heikki Räsänen 2001	* †
37 Usko Viitanen	2005	profiilikuva	Pentti Papinaho 1988	* †

Näissä hautamuistomerkeissä kuvaamisen tyyli vaihtelee kasvokuvasta kokonaiseen ihmishahmoon. 1960-luvulla kuolleen vainajan hautamuistomerkkiin on upotettu 1950-luvulla valmistettu vaalea medaljonki, jossa on vainajasta sivuprofiili oikealta puolelta (numero 12). Vuonna 1951 kuolleen vainajan haudalle hautamuistomerkki valmistui vasta yli kymmenen vuotta myöhemmin.³⁶¹ Muistomerkinä on miestä esittävä ihmishahmo (numero 14). 1970-luvun vaakakiven aukkoon on sijoitettu vainajan itsensä tekemä pronssiveistos suoraan eteenpäin katsovista omista kasvoista, joita kehystää yhtenäiseksi veistetty tukka (numero 8). 1980-luvun hautamuistomerkinä on viistosti vasemmalta kuvatut kasvot metallista ja kiven päällä on kasvoiltaan hyvin paljon reliefin kuvaamaa vainajaa muistuttava ihmishahmo hevosen selässä (numero 18). Toisessa 2000-luvun kivessä on metallinen vainajan sivuprofiili vasemmalta kuvattuna (numero 37). Toisessa 2000-luvun kivessä on kivilaatassa valokuvamaisen tarkka hiekkapuhallus vainajan kasvoista (numero 29). Suomalaisessa luterilaisessa hautausmaakulttuurissa valokuva ei ole kuulunut hautakiviin.³⁶²

³⁶¹ Korhonen 2009, 593.

³⁶² Aaltonen et al. 2005, 149.

Kaikissa hautamuistomerkeissä vainaja on pääosassa omakuvan kautta. Kahdessa on omakätinen nimikirjoitus (numerot 8, 14). Yhdessä on lempi- ja samalla taiteilijanimi lainausmerkeissä (numero 29). Lempiäisen mukaan muotokuvareliefi ja sen alla mahdollisesti nimikirjoitus kertoo, että kyseessä olevan ihmisen elämäntyö on tavanomaista suurempi ja kestävämpi.³⁶³ Tämä ajatus sopii Taiteilijainmäen tarkoitukseen. Koska Taiteilijainmäelle on pyritty valitsemaan haudattaviksi kansallisesti ja kansainvälisesti merkittäviä taiteen edustajia,³⁶⁴ on tarkoituksenmukaista, että tämä ulottuvuus tulee ilmi heidän hautakivistään. On käytännöllistä laittaa muotokuvaveistäjän itse tekemä omakuva hänen hautakiveensä (numero 8).

Pronssinen ratsastajamuotokuva hautamuistomerkinä on persoonallinen valinta (numero 18). Patsas kertoo sekä vainajan harrastuksesta että kuvanveistäjästä. Kuvanveistäjä Kauko Räsäselle oli tärkeää katsojan vapaus omiin oivalluksiin. Hän ei yleensä kertonut veistostensa syntyprosessista tai symboliikasta.³⁶⁵ Hengin mukaan hautamuistomerkin yksi tehtävä on kertoa eletystä elämästä. Viesti voi välittyä esimerkiksi runouden tai kuvataiteen keinoin. Hänen mukaansa muistomerkillä antavat persoonallisuutta vainajalle rakkaan harrastuksen tai työn viestittäminen.³⁶⁶ Veistoksen alaston ratsastaja ja hevonen on kuvattu tyylieltyinä. Veistoksesta ei välity klassisten ratsastajapatsaiden yleisyys tai valta. Hevonen symboloi jaloutta, valtaa, voimaa ja sotaisuutta, mutta myös ylpeyttä ja aistillisuutta.³⁶⁷

Suomen niukka ratsastajapatsasperinne liittyy pääasiassa sotahistoriaan. Tästä ovat esimerkkeinä Suomen marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas ja Hakkapeliittain kotiinpaluu, jotka ovat tyylieltään erilaisia. Ratsastajapatsas on harvinainen hautausmaakontekstissa. Ratsastaja-aihetta esiintyy sankarihautamuistomerkeissä³⁶⁸ esimerkiksi Alastaron hautausmaalla³⁶⁹ ja Vanhassa kirkkopuistossa reliefeinä.³⁷⁰ Turussa sijaitsee kuvanveistäjä Wäinö Aaltosen pronssinen ratsastajapatsas ”Kun ystävyysuhteet solmitaan” (Ystävyys solmitaan, noin 1948–1955). Siinä on kaksi hevosta ratsastajineen. Hevosia on

---

³⁶³ Lempiäinen 1990b, 54.

³⁶⁴ Teronen & Vuolle 2012, 11.

³⁶⁵ Tiedot on saatu sähköpostitse taiteilijan tyttäreltä Tiina Töröltä 16.2.2014.

³⁶⁶ Heng 1994, 83.

³⁶⁷ Lempiäinen 2006, 281, 283.

³⁶⁸ Kaloinen & Ojala 1980, 121–123.

³⁶⁹ Pfäffli & Ahvenjärvi 1994, 222.

³⁷⁰ Viherjuuri 1940, 104; Impola 1987, 93, 95–96, 99; Lindgren 2009, 223.

tyylitelty. Tämän julkisen veistoksen toinen kappale on Turun kummikaupungissa Göteborgissa.³⁷¹

Vainajan kasvot ja nimikirjoitus kertovat vainajasta (numero 14). Kuvanveistäjä on sijoittanut vainajan kasvot sivuprofiilissa alastonta miestä esittävään reliefiin. Vaikka ei tunnista vainajan kuvaa tai tuntisi vainajan elämäkertaa, reliefin katsominen voi aktivoida pohtimaan sitä, mitä on kuoleman jälkeen. Pohtiminen on ihmisille yhteistä eikä ole sidottu uskontoon. Hahmo on saavuttanut elämänsä matkan pään, mihin on alistuttava. Hän on rajalla. Hän rukoilee tai katsoo eteenpäin johonkin, joka jää selittämättömäksi. Reliefin kuva viittaa tuonpuoleiseen. Siihen sisältyy ajatus, että maailma ei ole vain se mikä näkyy. Kristillisten symbolien puuttuminen reliefistä jättää tilaa erilaiselle maailmankatsomukselle. Nickels löysi tutkimistaan kuvanveistäjien hautamuistomerkeistä erilaisia maailmankatsomuksellisia näkemyksiä. Niissä kuolemanjälkeinen elämä on mahdollisuus, jota ei ole suljettu pois. Vainajan elämä säilyy arvokkaana muistona.³⁷² Reliefi kertoo vainajasta, mutta se voi kertoa, että kuolemanjälkeistä elämää ei ole mahdollisuutena suljettu pois. Hautamuistomerkin kertoma suuntautuu taaksepäin.³⁷³

Hautamuistomerkeissä painopiste siirtyi iankaikkisuuden ja ylösnousemuksen korostamisesta 1800-luvun kuluessa yksilön ja hänen saavutustensa korostamiseen.³⁷⁴ Kivistä veistettyihin hautamuistomerkkeihin alettiin laittaa kuvanveistäjien tekemiä taideteoksia 1860-luvulla. Vainajia kuvattiin medaljonkeihin ja korkokuviin. Myös kokonaiset veistokset yleistyivät.³⁷⁵ Hautakiveen kuvattiin vainaja, joka oli aikanaan ansioitunut valtiovallan, tieteen tai taiteen palveluksessa tai syntyperältään merkkihenkilö. Varakkaat pystyivät hankkimaan huolellisesti suunniteltuja ja taidokkaasti valmistettuja hautamuistomerkkejä. Myös järjestöt ja kansalaiset rahoittivat niitä lahjoituksin.³⁷⁶

Varsinkin Nordströmin teoksessa Taidetta Helsingin hautausmaalla on lukuisa määrä valokuvia hautamuistomerkeissä olevista taiteilijoiden tekemistä muotokuvista. Aikajana ulottuu 1800-luvulta 1930-luvulle. Esimerkiksi

---

³⁷¹ Hakkila 1953, 321; Kaloinen & Ojala 1980, 121; Pfäffli & Ahvenjärvi 1994, 207, 230–231.

³⁷² Nickels 2006, tiivistelmä [1].

³⁷³ Liite 5, taulukko 2. Tämän vuoksi merkitsen sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin numero 14 kohdalle kaksi plusmerkkiä ++.

³⁷⁴ Lindgren 2009, 33, 35, 158.

³⁷⁵ Gardberg 2003, 113–117.

³⁷⁶ Heng 1994, 80; Seppovaara 2002, 17.

metallinen reliefi on yliarkkitehti Nestor Tallgrenin (1824–1875) hautamuistomerkin³⁷⁷ ja metallinen medaljonki professori Matti Äyräpään (1852–1928) hautamuistomerkin³⁷⁸. Tutkimuskirjallisuudessa on valokuvia hautamuistomerkeistä, joissa kokonaisia ihmishahmoja on kuvattu reliefeihin³⁷⁹ tai erillisinä veistoksina.³⁸⁰

Gardberg on kiinnittänyt huomiota hautamuistomerkkien muotoiluun. Hänen mukaansa uusi tapa ajattelussa tulee näkyviin sivuiltaan epäsäännöllisen muotoiseksi jätetyssä kivessä (numero 29).³⁸¹ Muotoilultaan samantapaisen kiven olen käsitellyt edellä ryhmässä perinteisten pystykivien muunnokset (numero 42).

4.2 Hautaveistokset

Ryhmässä on neljä hautamuistomerkkiä (numerot 21, 22, 24, 34). Yksi sijaitsee metsäpolun päässä oikealla (numero 22). Mäen päällä eteläisellä tasanteella sijaitsee kaksi (numerot 21, 34) ja yksi notkelmassa (numero on 24). Päävainajien kuolinvuodet ajoittuvat vuodesta 1996 vuoteen 2004. Kolme on kuollut 1990-luvulla (numerot 21, 22, 24) ja yksi 2000-luvulla (numero 2004). Kaksi puolisoainajaa on kuollut 2000-luvulla (numerot 21, 24).

Kaikissa hautaveistoksissa vainajien nimet ja elinajat on selvästi merkitty hautakivien sivuille. Yhdestä vainajasta on merkitty syntymä- ja kuolinpäivämäärät ja hänen nimensä on omakätisenä nimikirjoituksena (numero 21). Kahteen hautamuistomerkkiin kiven sivulle on kiinnitetty metallinen laatta, josta ilmenee veistoksen tekijä, nimi ja vuosiluku (numerot 21, 24). Yhden veistoksen jalustassa on kaiverrettuna kuvanveistäjän nimikirjaimet ja vuosiluku (numero 34). Yhden veistoksen taakse on kaiverrettu tekijän nimi ja merkki (numero 22). Tässä muistomerkin on myös kiviveistämön merkki ja nimi kiven alareunassa. Yhteistä on, että tiedot veistosten tekijöistä ja nimistä eivät näy hautamuistomerkkien katsomissuunnasta.

Kahdessa hautamuistomerkin on myös muuta kirjoitusta (numerot 21, 34). Lauseet ovat muutaman sanan mittaisia. Henkilökohtaiselta vaikuttava kysymys, joka on kaiverrettu isoin kirjaimin latinaksi, näkyy selvästi (numero 34). Katselijan täytyy osata kyseistä kieltä, jotta ymmärtää sen. Vain silloin kysymyslause voi herättää katsojan pohtimaan. Ruotsinkielinen lause peittyi

---

³⁷⁷ Nordström 1940, 16; Viro 1993, 63, V7-1-10.

³⁷⁸ Nordström 1940, 26; Suomi & Taka 1966, 148–149; Viro 1993, 99, V21-6-1.

³⁷⁹ Nordström 1940, 27; Viherjuuri 1940, 60, 73.

³⁸⁰ Viherjuuri 1940, 52–53; Seppovaara 2002, 68–70; Gardberg 2003, 117.

³⁸¹ Gardberg 2003, 131.

kasvillisuuden taakse (numero 21), joten sen välittämä viesti ei saavuta katsojaa. Kiviin kaiverretut sanat eivät kerro mitään, jollei niitä näe tai ymmärrä.

Taulukko 6. Yhteenvedo hautaveistoksista

HAUTAVEISTOKSET				
Numero ja nimi	Kuolin- vuosi	Teoksen nimi tai luonnehdinta	Kuvanveistäjä ja valmistusvuosi	Päivä- määrien merkintä
21 Solveig von Schoultz ja Erik Bergman	1996 (2006)	Crescendo, ruotsinkielinen lause, nimikirjoitus	Eila Hiltunen 1977	elinaika päivä- määrät
22 Pirkko Sallinen	1997	abstrakti, kivi- veistämön nimi	Björn Weckström ei tietoa	elinaika
24 Eeva-Kaarina Volanen ja Sakari Puurunen	1999 (2000)	Kotipiha	Mauno Hartman 1999	elinaika
34 Heikki W. Virolainen	2004	abstrakti, lat. kysymyslause	Heikki W. Virolainen 1996	elinaika

Kaikille neljälle hautamuistomerkillä on yhteistä, että sileäksi hiotun suorakulmaisen kiven päällä on metallinen veistos. Veistoksissa on yhtymäkohtia kyseisten vainajien elämään. Kaksi veistosta on varta vasten tehty kyseisille vainajille (numerot 22, 24). Elämässä tiukasti yhteen kasvaneet mies ja nainen revitään vastoin heidän tahtoaan väkivaltaisesti irti toisistaan kuoleman kohdatessa (numero 22).³⁸² Julkisesta menestyksestä huolimatta vainaja on elässään säilyttänyt omimman luonteensa (numero 24).³⁸³ Sama tyyliisuunta eri kulttuurinaloilla, modernismi, yhdistää neljännessä hautamuistomerkillä vainajia ja veistoksen tekijää (numero 21).³⁸⁴ Lehtien runsaus ja avautuvat lehtien lavat sekä teräksen kirkkaus edustavat elinvoimaisuutta, kasvua ja henkistä energiaa, joita sekä haudatuilla henkilöillä että veistoksen tekijällä on ollut, minkä päättelen heidän tuotannostaan. Hautamuistomerkinä on oma veistos, ja henkilökohtainen pohdinta näkyy kiveen kaiverretussa latinankielisessä kysymyslauseessa (numero 34).

Kristinuskon näkökulmasta tarkasteltuna yhdessä veistoksessa näkyy yhtymäkohtia kristinuskon symboliikkaan (numero 34). Kokonaisuus voisi olla leikattu kuivunut ja kuollut puu. Tällainen hedelmätön puu kuvaa syntistä ihmistä,

³⁸² Tiedot on saatu sähköpostitse 8.11.2013 Loimaan kiven työntekijä Sari Tolletilta, joka pyynnöstäni selvitti asian Aulis Sallisen pojan, Tauno Sallisen kanssa.

³⁸³ Hartman 2005, 120.

³⁸⁴ Didrichsen 2001, takakansi; Korhonen 2003, 566; Numers-Ekman von 2006, 773.

kuolemaa ja katoavaisuutta. Se kertoo Jumalan tahdon vastaisesta elämästä ja Jumalan hylkäämäksi joutumisesta.³⁸⁵ Kaksi ristiä on hahmotettavissa, kun katsoo veistosta edestä tai sivusta. Lisäksi kaksi tasasakaraista kreikkalaista ristiä on hahmotettavissa, kun katsoo veistosta ylhäältä. Risti kertoo iankaikkisen elämän toivosta, sillä Kristus on kuollut ihmisten syntien puolesta ja voittanut kuoleman.³⁸⁶ Latinankielisessä kysymyslauseessa pohditaan Jumalan olemusta. Vainajasta mainitaan, että hän on pohtinut erilaisia maailmankatsomuksia.³⁸⁷ Hautamuistomerkki kertoo vainajasta kuvanveistäjänä ja hänen pohdiskelevasta persoonastaan.

Hengin mukaan abstraktista taideteoksesta ei ole syytä etsiä figuratiivisuutta, joka johtaisi näkemään teoksesta erilaisia asioita.³⁸⁸ Nickels havaitsi tutkimissaan suomalaisten kuvanveistäjien hautamuistomerkeissä erilaisia maailmankatsomuksellisia näkemyksiä. Hänen mukaansa se tarkoittaa, että hautataiteen perinteessä on uusi vaihe. Hautamuistomerkit ovat osa suomalaista kuoleman keskustelua.³⁸⁹ Abstrakti veistos ja kysymyslause sopivat tähän näkemykseen (numero 34).³⁹⁰

Vaikka ryhmän hautamuistomerkit kertovat vainajista, veistoksia voi pitää itsenäisinä taideteoksina ilman yhtymäkohtia vainajiin. Veistos on nähtävissä samannimisenä, mutta eri muunnelmina ja erikokoisena myös muualla kuin hautausmaalla (numero 21).³⁹¹ Veistokset ovat abstrakteja ja voisivat olla taidenäyttelyssä (numerot 22, 34). Veistos vaikuttaa pienoismallilta (numero 24). Veistokset itsessään voitaisiin mielestäni sijoittaa muualle kuin hautausmaalle.

Kirjallisuudessa on pohdittu taiteilijoiden ja kuvanveistäjien tekemien patsaiden ja veistoksien sopivuutta hautausmaaympäristöön. Eri aikoina asiasta on oltu eri mieltä. Wirkkala ajatteli 1940-luvulla, että tällaiset yksityisesti tilatut työt saattavat olla niin erikoisia, että ne sopisivat esimerkiksi puistoon erillisinä monumentteina. Hänen mielestään vaarana on, että kulkijalle tulee tunne, että hän on taidegalleriassa eikä hautausmaalla.³⁹² Heng puolestaan ajattelee, että ainutlaatuinen taideteos on tervetullut hautausmaalle, kunhan siinä on huomioitu

---

³⁸⁵ Biedermann 2002, 285; Seppälä 2005, 67–68; Lempiäinen 2006, 267.

³⁸⁶ Seppälä 2005, 69–70.

³⁸⁷ Teronen & Vuolle 2012, 196–199.

³⁸⁸ Heng 1994, 84.

³⁸⁹ Nickels 2006, tiivistelmä [1–2], 189–190.

³⁹⁰ Liite 5, taulukko 2. Merkitsen tämän vuoksi sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin numero 34 kohdalle kaksi plusmerkkiä ++.

³⁹¹ Ahtola-Moorhouse 2001b, 34–35; 2001a, 98. Esimerkiksi Didrichsenin taidemuseon veistospuistossa on Crescendo vuodelta 1981.

³⁹² Wirkkala 1945, 90.

muistomerkkeihin liittyvät säännöt.³⁹³ Nickelsin mukaan hautataide ja nykytaide ovat kanssakäymisessä keskenään. Hänen tutkimansa kuvanveistäjien hautamuistomerkit kuuluvat suomalaiseen ja kirkolliseen nykytaiteeseen.³⁹⁴ Koska Taiteilijainmäelle on haudattu kuvanveistäjiä, on luonnollista, että hautamuistomerkeissä on käytetty heidän omia töitään. Ystävyyksien kautta myös muiden taiteilijoiden töitä on tullut hautamuistomerkeiksi.

Uusklassismi uudisti hautaveistotaiteen myös Suomessa ja sen vaikutus kesti pitkään.³⁹⁵ Uusklassisen tyylin suurien, sileäksi veistettyjen kivien päälle asetettiin uurnia, pylväitä, obeliskeja ja muita klassisia symboleja,³⁹⁶ joista esimerkkinä uurna³⁹⁷ ja kypärä.³⁹⁸ Nordströmin ottamissa valokuviissa näkyy metallinen tai kivinen naista, lasta tai miestä esittävä veistos sileäksi hiotun pilarityyppisen kiven päällä.³⁹⁹ 1990-luvulla Heng on havainnut, että klassisten kivisten veistosten käyttö hautamuistomerkeistä on väistynyt abstraktien, usein pronssiin valettujen veistosten tieltä.⁴⁰⁰ Ryhmän neljä veistosta liittyvät tähän suuntaukseen.

4.3 Veistokset itsenäisinä hautamuistomerkeinä

Ryhmään kuuluu viisi hautamuistomerkkiä (numerot 5, 44, 48, 49, 50). Veistokset sijaitsevat eri puolilla Taiteilijainmäkeä. Eteläisellä tasanteella on yksi (numero 5). Lähellä koilliskulmaa on yksi (numero 44). Yksi sijaitsee notkelmassa (numero 50). Kaakkoiskulmassa lähellä hiekkakäytävältä eroavia portaita on yksi (numero 49) ja siitä vähän ylempänä on yksi (numero 48). Päävainajien kuolinvuodet ajoittuvat vuodesta 1991 vuoteen 2010.

Veistoksia yhdistää se, että informaatio vainajista on vaikeasti nähtävissä, vaikka katsoja menee aivan hautamuistomerkkien lähelle. Yhdessä muistomerkillä vainajan nimi on omakätinen nimikirjoitus ja syntymä- ja kuolinpäivämäärien edessä on tähti- ja ristimerkit (numero 44). Yhdessä muistomerkillä on vainajien elinaika (numero 5) ja kahdessa muistomerkillä elinaika on vain vuosiluvuin (numero 48, 49). Yhdessä muistomerkillä on vainajien syntymä- ja kuolinpäivämäärät (numero 50). Yhden patsaan jalustassa

---

³⁹³ Heng 1994, 84.

³⁹⁴ Nickels 2006, tiivistelmä [1], 182.

³⁹⁵ Lindgren 2009, 8.

³⁹⁶ Gardberg 2003, 86–87.

³⁹⁷ Talvio 1927, 34.

³⁹⁸ Talvio 1927, 39.

³⁹⁹ Nordström 1940, 47, 55–56.

⁴⁰⁰ Heng 1994, 84.

on kuvanveistäjän nimikirjaimet ja vuosiluku (numero 5). Yhdessä veistoksessa on takana kuvanveistäjän monogrammi ja vuosiluku (numero 48). Kahdessa veistoksessa on veistoksen tekijän nimi ja vuosiluku, mutta myös ne on vaikea nähdä (numerot 44, 50).

Taulukko 7. Yhteenvedo veistoksista, jotka ovat itsenäisinä hautamuistomerkkeinä

VEISTOKSET ITSENÄISINÄ HAUTAMUISTOMERKKEINÄ				
Numero ja nimi	Kuolin- vuosi	Teoksen nimi tai luonnehdinta	Kuvanveistäjä ja valmistusvuosi	Päivä- määrien merkintä
5 Aimo Kanerva ja puoliso	1991 (1978)	Enkeli	Sakari Tohka 1938	elinaika
44 Carl- Magnus Ramsay	1994	Enkelin siipi, nimikirjoitus	Laila Pullinen 2011	* †
48 Tapani Aartomaa	2009	Sateenvarjo	Kari Huhtamo 2014	elinaika vuosiluvuin
49 Juhana Blomstedt	2010	turkoosi levy	Juhani Pallasmaa 2012	elinaika vuosiluvuin
50 Pentti Kaskipuro ja puoliso	2010 (1999)	Punajuuri ja lantunpala	Heikki Häiväoja 2000	pelkät päivämäärät

Nämä viisi veistosta ovat tyyliltään erilaisia. Yksi veistos on 1930-luvulta (numero 5). Yksi veistos perustuu vuonna 1988 tehtyyn grafiikan työhön (numero 50).⁴⁰¹ Viimeisimmät veistokset ovat 2010-luvulta (numerot 44, 48, 49).

Metallisissa veistoksissa on uutta, että ne on asetettu maahan ilman näkyvää aluskiveä (numerot 48, 49).

Enkelihahmo oli ollut kodissa ja nyt enkeliveistos on haudalla (numero 5). Ajatus suojelusenkelistä perustuu Raamattuun,⁴⁰² mikä näkyy esimerkiksi psalmissa 91.⁴⁰³ On mahdollista, että Tohkan varhaistuotantoon⁴⁰⁴ kuulunut enkeli on pystytetty vainajan haudalle vainajan ja kuvanveistäjän välisten henkilökohtaisten siteiden vuoksi.

Taitelijainmäen hautamuistomerkillä yksittäinen suuri marmorisiipi kaartuu aluskiven päälle kuin suojaamaan hautaa (numero 44). Kiven päällä kaartuva vahva enkelinsiipi viittaa ulkonaisesti suojaan ja väkevään voimaan. Enkelinsiivessä voi tunnistaa antiikista peräisin olevan ajatuksen, että siivissä on

⁴⁰¹ Nickels 2006, 71.

⁴⁰² Jussila et al. 2004, 62.

⁴⁰³ Ps. 91: 11. ”Hän antaa enkeilleen käskyn varjella sinua, missä ikinä kuljet...”

⁴⁰⁴ Lindgren 2009, 158.

jumalallinen voima, joka voi nostaa painavan kuorman ja viedä sen jumalien asuinsijoille.⁴⁰⁵ Klassisena ihannemateriaalina marmori korostaa enkelin kuuluvan ideoiden näkymättömään maailmaan.⁴⁰⁶ Pullinen on tehnyt sakraalitaidetta 1960-luvulta asti. Hänen tuotannossaan on havaittavissa kristillinen vire.⁴⁰⁷

Raamatussa siipi kuvaa Jumalan varjelusta⁴⁰⁸ esimerkiksi psalmissa 91.⁴⁰⁹ Muistomerkestä nousee esiin suojeleusenkeliteema. Sen mukaan vainaja on jätetty Jumalan haltuun.⁴¹⁰ Vainaja on haudassa suojaassa enkelin siiven alla. Siipi voi edustaa kokonaisuutta, enkeliä, joka puolestaan on Jumalan läsnäolon ja varjeluksen vertauskuva.⁴¹¹

Vaikka tässä hautamuistomerkin yksittäinen siipi on veistetty kivimateriaaliin, se tuo minulle mieleen Taidemaalari Hugo Simbergin maalaamat yksittäiset isot siivet Tampereen tuomiokirkossa. Keskikupolin huipussa on paratiisin käärme keskellä. Välittömästi käärmeen ympärille on kuvattu lukemattomia pieniä enkelin siipiä, jotka suojaavat pahalta käärmeeltä. Pitkiin holvivaippoihin ruoteiden rajaamiin alueisiin on maalattu kuhunkin yksi suuri siipi.⁴¹² Suuret siivet kaartuvat suojaamaan kirkkosalissa olijoita.

Tutkimuskirjallisuuden hautamuistomerkkien valokuvista en löytänyt sellaista hautamuistomerkkiä, jossa olisi yksittäinen siipi. Hautamuistomerkeissä kuvataan pääasiassa suojelevia ja rukoilevia enkeleitä.⁴¹³ Olen poiminut tutkimuskirjallisuuden valokuvista esimerkkejä Hietaniemen hautausmaalta suojelevasta enkelistä⁴¹⁴ ja rukoilevasta enkelistä.⁴¹⁵ Kristillisessä perinteessä tunnetaan myös saattajaenkeli,⁴¹⁶ josta esimerkki.⁴¹⁷

Enkeleitä on aikojen saatossa ruvettu kuvaamaan ihmisenhahmoisina. Uuden testamentin kertomusten mukaan ne esitettiin nuorukaisina. Toisinaan enkelit ovat siivettämiä, mutta läntisessä kristikunnassa on vakiintunut, että enkeleillä on siivet. Myöhemmin taiteessa enkeleitä alettiin kuvata naisen tai tytön

---

⁴⁰⁵ Kämäräinen 1996, 100; Biedermann 2002, 334.

⁴⁰⁶ Lindgren 2009, 208, 210.

⁴⁰⁷ Kormanen 2006, 23, 42–45.

⁴⁰⁸ Biedermann 2002, 334, 355.

⁴⁰⁹ Ps. 91:4. ”Hän levittää siipensä ylleni, ja sinä olet turvassa niiden alla.”

⁴¹⁰ Lempiäinen 1990b, 56–57.

⁴¹¹ Seppälä 2005, 20.

⁴¹² Kämäräinen 1996, 96–97, 100, 115.

⁴¹³ Lempiäinen 1990b, 57; Lindgren 2009, 156.

⁴¹⁴ Lindgren 2009, 200.

⁴¹⁵ Lindgren 2009, 182.

⁴¹⁶ Lempiäinen 1990b, 57; Lempiäinen 2006, 361.

⁴¹⁷ Nordström 1940, 27, 62; Viro 1993, 95, V22-1-18; Lindgren 2009, 166–167.

hahmossa. Lapsienkelien myötä enkeleihin tuli tarunomainen sävy.⁴¹⁸

Perinteisestä kristillisestä enkeliuskosta eroavat lapsienkelit voivat rinnastua satujen keijukaisiin.⁴¹⁹

Enkeliaihe tuli Suomen hautausmailla 1800-luvun loppupuolella. Rukoilevat ja suojelevat enkelit olivat tavallisia hautamuistomerkeissä. Lasten haudoilla käytettiin enkelilapsia. Saattajaenkeli eli kuolemanenkeli saattoi yli kuoleman rajan. Enkelit olivat usein pitkäkaapuisen naisen hahmossa, joilla oli pitkänomaiset linnunsiipiä muistuttavat siivet. Mieheksi kuvattu enkeli oli harvinainen. Hautamuistomerkeissä enkelit muuttuivat vähitellen maallisiksi hahmoiksi ja koristekuviksi. Kuvanveistäjä Ville Vallgrenin tuotantoon kuului surevia enkeleitä, jotka näyttäytyivät myös aistillisina hengettärinä. Yleisesti enkelihahmot jäivät sivuun hautausmailla 1920- ja 1930-luvuilla, kun uudet virtaukset vaikuttivat hautakuvanveistoon. Moderni, riisuttu klassismi pyrki selkeän muotokieleen ja pysyvyyteen.⁴²⁰ Tohkan romanttinen lapsienkeli oli poikkeava tyyliltään 1930-luvulla, jolloin ihanteena oli klassismi.⁴²¹ Viime vuosikymmeninä on herännyt enkeli-innostus, joka korostaa enkeleiden läheisyyttä ja enkelikokemuksia.⁴²²

Enkeliaihe ei kuitenkaan välttämättä kerro ylösousemuksen ja iankaikkisen elämän toivosta, jonka Kristuksen pelastustyö antaa häneen uskoville.

Lapsienkeliveistos liittyy vainajan elämänhistoriaan ja suuntaa hautamuistomerkin kertoman taaksepäin (numero 5). Enkelin siipi voi kertoa kätkeytyksestä kristinuskosta, kun pohtii teosta kuvanveistäjän tuotannon valossa (numero 44).⁴²³

Teräksinen hautamuistomerkki symboloi taiteilijan työssä olemassa olevaa luovaa henkeä (numero 48). Levyn peilipinta heijastaa jokaista hetkeä ajassa eteenpäin, samalla pidetään mielessä vainaja oman aikansa peilaajana.⁴²⁴

Kuvanveistäjä Huhtamo käyttää sellaista haponkestävää ruostumatonta terästä, jonka pinta voidaan hioa peilikirkkaaksi. Materiaalina teräs on neutraali ja tuttu. Huhtamon teokset ovat usein yhdestä kappaleesta ilman turhia yksityiskohtia, ja niissä on kaarevia muotoja. Teokset ovat monesti samassa tilassa katsojan kanssa ilman jalustaa. Ruostumatonta terästä kestää aikaa. On myös sanottu, että Huhtamon

---

⁴¹⁸ Biedermann 2002, 48; Lempiäinen 2006, 358–359, 361–363, Lindgren 2009, 157.

⁴¹⁹ Lempiäinen 2006, 363.

⁴²⁰ Lindgren 2009, 156, 158, 166, 187, 204, 223.

⁴²¹ Konttinen 1984, 24.

⁴²² Miettinen 2012, 9–11, 69.

⁴²³ Liite 5, taulukko 2. Merkitseen tämän vuoksi sarakkeeseen Suuntautuu eteenpäin numero 44 kohdalle plusmerkin sulkuihin (+).

⁴²⁴ Tiedot on saatu sähköpostitse Kari Huhtamolta 26.6.2014.

teosten muodot kestävät aikaa. Ne saavat aikaan erilaisia miellelyhtymiä ja yllättävät katsojan toistuvasti,⁴²⁵ mikä tuli esiin tämän hautamuistomerkin kohdalla aikaisemmin. Kuvanveistäjien tapa tehdä hautamuistomerkkejä ja muita teoksia ovat usein vuorovaikutuksessa keskenään, minkä Nickels on havainnut omassa tutkimuksessaan.⁴²⁶

Vaakakiinnitys luo mielikuvan horisontista, jolloin aurinko heijastuu veden pinnasta (numero 49).⁴²⁷ Muistomerkin turkoosi väri lisää miellelyhtymää vedestä. Vesi on rajapinta. Katselija asettuu rajalle, ympyrän esittämän ikuisuuden tai kaikkeuden äärelle.⁴²⁸ Ympyrä, jossa ei ole alkua eikä loppua, kuvaa iankaikkisuutta.⁴²⁹ Geometrinen symbolikuvio ympyrä on tärkeä monissa kulttuureissa. Se liitetään aurinkoon, se ilmentää muodon täydellisyyttä, se kuvaa taivasta ja henkisyttä. Joissain järjestelmissä Jumala on kuvattu kaikkialla läsnä olevana kehänä, joka ympäröi keskustaa. Näin yritetään esittää Jumalan selittämättömyys, täydellisyys ja ikuisuus. Kristillisessä kuvakielellä on tapana piirtää pyhimyskehä ympyrän muotoon. Kun ympyrää pidetään Jumalan ja taivaan vertauskuvana, neliötä pidetään maan ja ihmisen vertauskuvana.⁴³⁰

Sähköpostissaan Pallasmaa kertoo, että hänelle symbolimerkityksiä tärkeämpiä ovat katsojan havainnossa syntyvät mielikuvat ja assosiaatiot.⁴³¹ Blomstedtin mukaan taide viestii jotain, jota yritetään hahmottaa, vaikka ei tiedetä, mihin tähdätään.⁴³² Omissa töissään Blomstedt ei anna vastauksia. Hänen mielestään riittää, että taideteos esittää mahdollisimman täsmällisesti lausutun kysymyksen.⁴³³ Katsoja saa omista lähtökohdistaan muodostaa Blomstedtin teoksesta itselleen merkityksellisen kuvan.⁴³⁴ Kirkasvärinen, geometrisia kuvioita sisältävä teos yhdistyy vainajaan ja hänen tuotantoonsa.⁴³⁵ Kertoma suuntautuu taaksepäin. Edelliset kaksi metallista veistosta on asetettu maahan ilman näkyvää jalustaa (numerot 48, 49).

Maan alla kasvavat juurekset on laitettu esiin alustalle kuin tarjottimelle, ja kokonaisuudella on kivikehykset (numero 50). Kaksi erikokoista erillistä muotoa

---

⁴²⁵ Valjakka 2009, 16, 19–21, 68–69.

⁴²⁶ Nickels 2006, 182–183.

⁴²⁷ Tiedot on saatu sähköpostitse Juhani Pallasmaalta 25.3.2014.

⁴²⁸ Pallasmaa 2006, 124, 131–132.

⁴²⁹ Lempiäinen 1990, 58.

⁴³⁰ Biedermann 2002, 427–428.

⁴³¹ Tiedot on saatu sähköpostitse Juhani Pallasmaalta 25.3.2014.

⁴³² Blomstedt 2007, 67.

⁴³³ Valjakka 2007, 24.

⁴³⁴ Rautio 2007, 98.

⁴³⁵ Valjakka 2007, 41, 56.

on asetettu vuoropuheluun, kaksi yksinäistä kohtaa alkuperäisessä teoksessa.⁴³⁶ Toisaalta kotoiset juurekset kertovat elämän perustarpeista, ruoasta ja juomasta. Itä-Suomen ortodoksisilla alueilla vainajan sukulaiset kokoontuivat haudalle muistelemaan vainajaa ja heillä oli mukanaan ruokaa ja juomaa. Myös vainajalle oli varattu oma annos. Tämä perinne säilyi 1900-luvun puoliväliin.⁴³⁷ Voisi tulkita, että Kaskipuron haudalla on pysyvä ruoka-annos.

Taideteoksen kertomassa on erilaisia vaihtoehtoja. Kaskipuro ajattelee, että taideteos, esimerkiksi kuva, on itsessään selitys, joka riittää tekijälle. Kaskipuro on itse ollut sitä mieltä, että taiteilijan ei pitäisi selitellä töitään, koska katsojalle se voi olla haitallinen rajoittaessaan katsojan mielikuvitusta.⁴³⁸ Näitä viittä hautamuistomerkkiä yhdistää se, että niistä jokainen on taideteos, josta katselija voi nauttia vapaasti. Ne kertovat vainajista. Taiteilijainmäen arvostusta haluttiin nostaa 2000-luvulla ja sinne toivottiin lisää arvokkaita taideteoksia.⁴³⁹ Taideteosten myötä Taiteilijainmäelle on muodostunut oma erityinen ilme.

4.4 Runosäkeen sisältävät veistokset

Ryhmässä on kaksi hautamuistomerkkiä (numerot 20, 32). Niissä on veistoksen lisäksi runosäe, joka on löydettävissä kirjallisuudesta. Toinen hautamuistomerkki sijaitsee rinteessä kohti pääkäytävää (numero 20). Toinen sijaitsee eteläisen tasanteen koillisreunassa siinä kohtaa, missä rinne alkaa viettää alaspäin (numero 32). Toinen vainajista on kuollut 1990-luvulla (numero 20) ja toinen 2000-luvulla (numero 32).

Informaatio vainajasta näkyy toisessa hautamuistomerkissä selvästi kiven edessä (numero 20). Toisessa informaatio vainajasta on olemassa pienessä metallilaatassa kiven päällä, mutta se ei näy hiekkatielle, mistä hautamuistomerkkiä on tarkoitus katsoa (numero 32). Laatassa on niukka elämänkaariteksti (syntyi, kuoli).⁴⁴⁰ Runosäe pitää etsiä kiven sivusta (numero 20). Runosäe on luettavissa aluskiven vasemmassa yläreunassa (numero 32). Taiteilijainmäellä vieraillee myös suomea taitamattomia, jotka eivät tavoita runosäkeiden sanomaa.

---

⁴³⁶ Vuorikoski 1998, [esipuhe 2].

⁴³⁷ Knuutila 1998, 219; Seppovaara 2002, 111.

⁴³⁸ Teronen & Vuolle 2012, 219.

⁴³⁹ Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston kokouspöytäkirja 25.4.2002, 3–5.

⁴⁴⁰ Lempiäinen & Nickels 1990, 62.

Molemmat hautamuistomerkit kertovat vainajan ammatista. Toisessa on oma veistos (numero 20), toinen viittaa elämänaikaisiin teoksiin (numero 32). Molemmat hautamuistomerkit kertovat kuvallisesti ihmisen matkasta.

Tukiainen on käyttänyt Päiväperho-teemaa ja otetta Aleksis Kiven runosta Lintukoto toteuttamisessaan hautamuistomerkeissä,⁴⁴¹ mistä voi selittyä hänen oma hautamuistomerkkinsä runosäkeineen (numero 20). Minulla ei ole tiedossa, mitä toisen hautamuistomerkin runosäkeet ovat merkinneet vainajalle tai kuka on ne valinnut (numero 32). Kummassakin säkeessä tulee ihmiselämän katoavaisuus esille. Ne kertovat, että on tapahtunut jokin muutos.

Taulukko 8. Yhteenvedo runosäkeen sisältävistä veistoksista

RUNOSÄKEEN SISÄLTÄVÄT VEISTOKSET				
Numero ja nimi	Kuolin-vuosi	Luonnehdinta	Runosäe	Päivä-määrien merkintä
20 Aimo Tukiainen	1996	päiväperho	Tuuli lepää liikahda ei lehti vaiennut on pienen lintusenkin ääni	elinaika
32 Juhani Harri	2003	matkalaukku	Kalana tulit tänne lintuna olet lentävä pois maa muistaa sinun askeltesi painon	syntyi kuoli

On tullut lepo, liikkumattomuus ja vaikeneminen (numero 20). Hiljaisuus on lopun olomuoto, se seuraa kaiken päättymistä. Ikuinen hiljaisuus on kuoleman maailman ominaisuus.⁴⁴² Lintukoto runon mukaan on yö, nukutaan. Ollaan ihannepaikassa, saarella, jossa ei ole murheita tai kärsimystä. Muistomerkki kertoo ajatuksen ikuisesta autuudesta tuonpuoleisessa kuoleman maailmassa.

Kuoleman maailma on tavallisesti järven tai virran ympäröimä.⁴⁴³ Saavuttamaton onnen maa sijoitettiin aikaisemmin saariin, autuaiden saarille. Saarien katsottiin myös symboloivan tuonpuoleista paratiisia.⁴⁴⁴ Lukemattomien siiveniskujen jälkeen perhonen on ylittänyt joen ja on toisella puolella. Päiväperho tuo mieleen elämän lyhyiden ja hetkellisyyden. Hautamuistomerkki kertoo ihmiselämän lyhydestä ikuisuuteen verrattuna.

Hautamuistomerkissä elämiseen, vallitsevaan tilaan tulee muutos. Matkalaukku kuvaa lähtemistä matkalle (numero 32). Matka on tavallinen

⁴⁴¹ Valkonen 1993, 152, 154.

⁴⁴² Pallasmaa 2006, 128.

⁴⁴³ Pallasmaa 2006, 132.

⁴⁴⁴ Biedermann 2002, 30.

kuolemaan liittyvä vertauskuva.⁴⁴⁵ Osoitelapussa ihmisen elämänkaari on pelkistetty kahteen sanaan: syntyi, kuoli. Kun on kerran syntynyt, ei voi välttää kuolemaa. Elämän matka on takana. Matkalaukun osoitelappuun kirjoitetaan määränpää, johon matkustaja laukkuineen on menossa. Hautamuistomerkin laattaan on kaiverrettu sana ”kuoli”. Osoitelappu kertoo, että vainaja jää kuolemaan. Kuolema on ainoa asia, jonka ihminen tietää varmasti tulevaisuudestaan.⁴⁴⁶ Hautakivi kertoo, että elämä päättyy kuolemaan. Kuolema on tuntematon.

Kalana tulit tänne, lintuna olet lentävä pois, maa muistaa sinun askeltesi painon. Ihmisen täytyy lähteä matkalle, runosäkeen mukaan lentää pois, ehkä kohota korkeuksiin. Vainaja on muuttunut jollain tavalla toiseksi ja lähtenyt pois, mutta ennen sitä hän on jättänyt maailmaan oman jälkensä. Jää hiljaisuus, kuoleman maailma. Runossa määränpää ei ole määritelty.

Linnut ovat edustaneet jumalallisia voimia. Usean kansan uskomuksissa on ajatus sielulinnusta, joka on vienyt kuolleen ihmisen sielun taivaaseen. Taivaalle nousevaa lintua on pidetty sielun tai hengen vertauskuvana. Ihmisen kuolematon sielu tai henki jättää kuoleman hetkellä katoavan ruumiin. Se vapautuu aineen kahleista. Ajatus sielun ja ruumiin vastakohtaisuudesta on vieras kristinuskossa. Kristillisen ihmiskuvan mukaan sielu, henki ja ruumis ovat yhtä arvokkaita ja muodostavat yhden kokonaisuuden.⁴⁴⁷

Vanhastaan hautamuistomerkin tehtävänä on ollut viestiä katsojan kanssa.⁴⁴⁸ Hautakirjoitusten ajatellaan elävöittävän hautamuistomerkkiä. Kirjallisuutta, erityisesti runoja on käytetty tekstien lähteenä. Lainausta runoilijan omasta tuotannosta lisää hautamuistomerkin henkilökohtaisuutta.⁴⁴⁹ Muistolause voi olla elämänviisaus tai koetun toteamus, ytimekäs ajatus. Vainajan elämää tai ajatuksia voidaan kuvata näiden avulla.⁴⁵⁰ Aikaisemmin kristillinen usko näkyi hautamuistomerkkien kirjoituksissa siten, että hautamuistomerkkiin kaiverrettiin raamatunlause. Myös virsien tai hengellisten laulujen säkeitä käytettiin. Etääntyminen kristillisestä perinteestä tekee tällaisten käytön harvinaiseksi.⁴⁵¹ Hengin mukaan kirjoitus saa katsojan seisautumaan hautamuistomerkin ääreen

---

⁴⁴⁵ Pallasmaa 2006, 132.

⁴⁴⁶ Lempiäinen 1990b, 51.

⁴⁴⁷ Lempiäinen 1990b, 52; Lempiäinen 2006, 296, 309.

⁴⁴⁸ Nickels 2005, 216.

⁴⁴⁹ Lempiäinen & Nickels 1990, 65–66; Heng 1994, 83–84.

⁴⁵⁰ Heng 1994, 83.

⁴⁵¹ Lempiäinen & Nickels 1990, 63, 65, 67; Heng 1994, 83.

paremmin kuin kuva, joka tulee usein vain vilkaistuksi. Hänen mielestään kuvallista viestintää on liikaa ympäristössämme.⁴⁵²

Lehtosen mukaan hautamuistomerkin tehtävä on kohdistaa huomio, ei ainoastaan poissaolevaan, vaan myös elämän rajallisuuteen. Kyse on eletystä hetkestä poissa oleva tulevaisuus, jossa katsoja itse on poissa. Elämään kuuluva liike läsnä olemisen ja poissa olemisen välillä aineellistuu haudalla.⁴⁵³

Ihmisyyteen kuuluu oman olemuksen sekä elämään ja kuolemaan liittyvien kysymyksien pohdinta,⁴⁵⁴ mistä nämä molemmat veistokset kertovat sen lisäksi, että ne kertovat yksilöllisesti vainajista kuvanveistäjinä ja kuvataiteilijoina. Kummankin vainajan elämä säilyy muistona. Koska kummassakaan ei ole kristillisiä symboleja tai tekstejä, en määrittele niiden kuuluvan kristillistä symboliikkaa sisältäviin hautamuistomerkkeihin. Muistomerkit sisältävät ajatuksen, että kuolemanjälkeistä elämää ei ole mahdollisuutena suljettu pois. Kertoma suuntautuu taaksepäin.⁴⁵⁵

---

⁴⁵² Heng 1994, 84.

⁴⁵³ Lehtonen 2008, 225.

⁴⁵⁴ Knuutila 1998, 215–216.

⁴⁵⁵ Liite 5, taulukko 2. Merkitsen tämän vuoksi sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin numeroiden 20 ja 32 kohdalle kaksi plusmerkkiä + +.

5 MONUMENTAALISET HAUTAMUISTOMERKIT

5.1 Hautamonumentit

Ryhmässä on kuusi hautamuistomerkkiä (numerot 15, 17, 39, 43, 46, 47), jotka sijaitsevat eri puolilla Taiteilijainmäkeä. Kolme niistä on alueen kulmissa.

Pääkäytävältä erkanevan metsäpolun varrella heti oikealla on yksi hautamuistomerkki (numero 15). Metsäpolun varrella vähän ylempänä oikealla on yksi (numero 47) ja vasemmalla yksi (numero 39). Pääkäytävältä hautakammioon johtavan portaikon vasemmalla puolella on yksi (numero 43). Koilliskulmassa on yksi (numero 17). Hiekkakäytävän varrella lähellä kaakkoiskulmaa on yksi (numero 46).

Taulukko 9. Yhteenveto hautamonumenteista

HAUTAMONUMENTIT				
Numero ja nimi	Kuolinvuosi	Teoksen nimi tai luonnehdinta	Kuvanveistäjä ja valmistusvuosi	Päivämäärien merkintä
15 Tapio Wirkkala ja puoliso	1985 (1999)	T-risti	Maaria Wirkkala 2000	elinajat
17 Ella Eronen	1987	Palava pensas, tekstiä veistoksen takana	Armas Hutri 1989	elinaika veistoksen takana
39 Paavo Liski	2005	L-muotoinen pala	Kalevi Liski 2006	* †
43 Timo Sarpaneva	2006	portti	Marjatta Sarpaneva 2007	elinaika vuosiluvuin
46 Lasse Pihlajamaa ja puoliso	2007 (2014)	haitari, nimikirjoitus, nimikirjoitus	Pekka Jylhä 2009	pelkät päivämäärät elinaika
47 Åke Lindman	2009	nimikirjoitus, vesiallas	Antero Koskinen 2010	elinaika

Päävainajien kuolinvuosien aikajana ulottuu vuodesta 1985 vuoteen 2009. Heistä kaksi on kuollut 1980-luvulla (numerot 15, 17) ja neljä 2000-luvulla (numerot 39, 43, 46, 47). Puolisoista toinen on kuollut 1990-luvulla (numero 15) ja toinen 2010-luvulla (numero 46).

Viidessä hautamonumentissa informaatio vainajista on selvästi nähtävissä katsomissuunnasta (numerot 15, 39, 43, 46, 47). Kahdessa vainajien nimi on nimikirjoituksena (numerot 46, 47). Yhdessä hautamonumentissa vain vainajan nimi on etupuolella (numero 17). Kolmessa muistomerkissä on elinaika (numerot 15, 17, 47). Yhdessä elinaika on vain vuosiluvuin (numero 43). Yhdessä on

päävainajasta syntymä- ja kuolinpäivämäärät ja toisesta vainajasta elinaika (numero 46). Yhdessä on syntymä- ja kuolinpäivämäärät tähti- ja ristimerkkeineen (numero 39). Yhden hautamonumentin takana on vainajan nimi toisen kerran ja elinaika sekä kaksi lausetta (numero 17). Tämän monumentin vasemmassa sivussa on lisäksi hautamonumentin ja tekijän nimi sekä vuosiluku (numero 17). Yhdessä hautamonumentissa on kuvanveistäjän nimikirjaimet monumentin takana jalustakivessä (numero 39). Yhdessä hautamonumentissa on suunnittelijan nimi ja vuosiluku jalustakiven oikeassa sivussa (numero 43). Yhdessä veistoksessa on kuvanveistäjän nimi (numero 46).

Egyptiläistä alkuperää olevassa T-ristissä pystypuu päättyy poikkipuuhun (numero 15). Tätä vanhaa T-ristimallia kutsutaan myös tau-ristiksi T-kirjaimen kreikankielisen nimityksen mukaan. Vastaava kirjain tunnettiin pelastuksen merkinä heprealaisessa kulttuurissa. T-ristin on arveltu olevan kristikunnan vanhin ristimalli. Useat tutkijat arvelevat Jeesuksen ristin olleen T:n muotoinen. Tau-risti on Jumalan valinnan symboli.⁴⁵⁶ Kuvio tunnetaan myös Torin vasarana muinaisten skandinaavien ukkosen jumalan mukaan.⁴⁵⁷

Wirkkalan hautamonumentissa T-symboli voi edustaa samanaikaisesti useita erilaisia merkityksiä, jotka eivät sulje toisiaan pois. Se voi liittyä muinaiseen mytologiaan tai vainajan etunimen alkukirjaimeen. Kirjaimeksi tulkittuna se korostaa vainajaa ja hänen elämäntyötään suomalaisessa taideteollisuudessa ja sen kertoma suuntautuu taaksepäin muistoihin. Maallistumisen seurauksena symbolin kristillinen merkitys voi jäädä epäselväksi. Hautausmaakontekstissa T-ristinmuotoinen hautamuistomerkki liittyy kristilliseen perinteeseen ja kertoo Kristuksesta pelastajana,⁴⁵⁸ jolloin sen kertoma suuntautuu eteenpäin.

Pronssisen hautamuistomerkin takana olevat kirjoitukset kertovat ihmisen henkisestä ulottuvuudesta, energiasta ja palosta taiteisiin ja kulttuuriin (numero 17). Alla kasvon Kaikkivallan muistuttaa vainajan lausuntailloista.⁴⁵⁹ Jalustaan kaiverrettu latinankielinen lause Ignis artis aeternvs, Taiteen ikuinen tuli kertoo siitä, että taiteen itsessään ajatellaan olevan ikuista ja muuttumatonta.⁴⁶⁰ Tulenliekin muoto on ajaton.

---

⁴⁵⁶ Biedermann 2002, 304; Lempiäinen 2006, 49, 51, 53–54.

⁴⁵⁷ Lempiäinen 2006, 54.

⁴⁵⁸ Lempiäinen 2006, 54.

⁴⁵⁹ Mäkinen 2003, 649.

⁴⁶⁰ Valjakka 2007, 9.

Vainaja, jonka muistoksi tämä hautamuistomerkki pystytettiin, varjeli tiukasti yksityiselämänsä ikäänsä myöten.⁴⁶¹ Hänen syntymävuottaan ei paljastettu kuolinilmoituksessa.⁴⁶² Se, että muistomerkin katsomissuuntaan ei ole laitettu vainajan elinaikaa, antaa vaikutelman, että vainaja on ajaton. Muistomerkki korostaa vainajan persoonaa.

Suomen julkisessa taiteessa ensimmäisiä abstrakteja henkilömuistomerkkejä on muun muassa aikaisemmin mainittu Sibelius-monumentti, joka paljastettiin vuonna 1967.⁴⁶³ Taiteilijainmäen hautausmaakontekstissa abstrakti henkilömuistomerkki pystytettiin 20 vuotta myöhemmin (numero 17).

L-kirjaimen muotoinen pala viittaa muun muassa Liskiin, vainajan sukunimeen (numero 39).⁴⁶⁴ Koska L-kirjain makaa pitkällään, voisi ajatella, että ihminen on siirtynyt elämässään makuuasentoon, kuollut. Hautamuistomerkissä on taustalla kertomus, mikä liittyy hautamuistomerkin monella tavalla vainajaan. Hautamuistomerkin alkuperäinen ajatus ei aukea ilman aikaisemmin käsiteltyä taustakertomusta. Sen perusteella muistomerkki kertoo vainajasta.

Portinmuotoisen hautamuistomerkin suunnitteluun on antanut sysäyksen vainajalle merkityksellisen runon ajatus (numero 43).⁴⁶⁵ Portti on raja, koska se erottaa kaksi paikkaa toisistaan. Avoimesta portista pääsee jonnekin muualle, toiseen todellisuuteen.⁴⁶⁶ Portti kertoo pääsystä nykytilanteeseen verrattuna toisenlaiseen tilaan. Kristillisen porttisympoliikan taustalla on Jeesuksen puhe itsestään porttina,⁴⁶⁷ mikä on kirjattu evankeliumiin Johanneksen mukaan.⁴⁶⁸ Syntiinlankeemuksen seurauksena paratiisin portti suljettiin ihmisiltä. Kristuksen sovitustyö avasi taivaan portin.⁴⁶⁹ Hautausmaakontekstissa porttiin liittyy yleensä muita vertauskuvia esimerkiksi risti. Tämä kertoo siitä, että vainajan ajatellaan päässeen taivaaseen.⁴⁷⁰ Hautamonumentissa ei ole muita symboleja. Monumentti kertoo kuoleman portista, jota kukaan syntynyt ei voi välttää. Sen kertoma suuntautuu taaksepäin.⁴⁷¹

---

⁴⁶¹ Wager 2000, 247–248; Mäkinen 2003, 649.

⁴⁶² Wager 2000, 247–248.

⁴⁶³ Lindgren 2000, 220–221.

⁴⁶⁴ Tiedot on saatu sähköpostitse vainajan pojalta Petri Liskiltä 9.2.2014.

⁴⁶⁵ Teronen & Vuolle 2012, 209.

⁴⁶⁶ Seppälä 2005, 63.

⁴⁶⁷ Biedermann 2002, 280–281; Seppälä 2005, 63–64.

⁴⁶⁸ Joh. 10: 9. ”Minä olen portti. Se, joka tulee sisään minun kauttani, pelastuu. Hän voi vapaasti tulla ja mennä, ja hän löytää laitumen.”

⁴⁶⁹ Lempiäinen 2006, 91.

⁴⁷⁰ Seppälä 2005, 64.

⁴⁷¹ Liite 5, taulukko 3. Merkitseen tämän vuoksi sarakkeeseen Suuntautuu taaksepäin numero 43 kohdalle kaksi plusmerkkiä + +.

Yksi hautamonumentti esittää konkreettisesti soitinta, harmonikkaa (numero 46). Kuvanveistäjä Jylhälle on tunnusomaista, että hän on suunnitellut veistoksia, joissa jokin arkinen esine on suurennoksena. Vanhalla alueella on vuodelta 2007 valtava pronssinen kynttilä jalassa ja kaksi raapaistua tulitikkua kivipaaden päällä professori Jaakko Pöyryn (1924–2006) hautamuistomerkkinä.⁴⁷²

On sanottu, että Jylhän teoksien vaikuttavuus syntyy normaaliesineen ja vertauskuvan yhdistämisestä. Teokset ovat näkyvää ja samalla toista maailmaa, ne ovat rajatilanteessa. Katsoja jää kysymään, miksi taiteilija on päätenyt tekemään juuri näin.⁴⁷³ Hautamuistomerkkinä harmonikka ei esitä vain jotain olemassa olevaa esinettä. Kuvanveistäjä tahtoi tehdä selväksi teoksessaan vainajan merkityksen Suomen harmonikkakulttuurissa.⁴⁷⁴ Musiikin tekemiseen liittyvät symbolit eivät ole harvinaisia hautamuistomerkeissä.⁴⁷⁵ Hengin mukaan vainajan työn tuominen esiin tekee muistomerkistä persoonallisen.⁴⁷⁶ Lempiäisen mukaan huomion kohdistaminen ainoastaan vainajaan ja hänen elämäntyöhönsä osoittaisi, että elämän ajatellaan rajoittuvan vain tämänpuoleiseen.⁴⁷⁷

Metsäpolun varrella oikealla oleva hautamuistomerkki kertoo vainajalle tärkeistä asioista merestä ja saaristosta (numero 47).⁴⁷⁸ Kiven muoto johtaa ajatukset merenrantakallioihin. Kivessä oleva kuoppa täyttyy sateella vedellä. Vesi muodostaa vertauskuvallisesti välitilan kahden maailman välille.⁴⁷⁹ Omakätinen nimikirjoitus kertoo vainajasta. Kiven olemus tuo mieleen vainajan ulkonaisen hahmon.⁴⁸⁰

Kaikki ryhmän hautamonumentit kertovat vainajista. Kolmessa yksilö ja hänen saavutuksensa korostuvat erityisesti (numerot 17, 39, 46). Yksi hautamonumentti kuvaa kuoleman rajaa (numero 43). Yhden hautamonumentin symboli sallii samanaikaisia tulkintoja, kuten edellä kävi ilmi (numero 15).

5.2 Hautamonumenttien muunnokset

Ryhmässä on kaksi hautamuistomerkkiä (numerot 13, 16). Kummassakin on yhdistetty taakse tumma kivi ja eteen valkoinen kivi. Metsäpolun varrella oikealla

---

⁴⁷² Tiedot on saatu sähköpostitse Pekka Jylhältä 9.2.2015.

⁴⁷³ Rautio 2006, 25.

⁴⁷⁴ Tiedot on saatu sähköpostitse Pekka Jylhältä 9.2.2015.

⁴⁷⁵ Seppälä 2005, 81.

⁴⁷⁶ Heng 1994, 83.

⁴⁷⁷ Lempiäinen 1990b, 54.

⁴⁷⁸ Lindman 1992, 193.

⁴⁷⁹ Pallasmaa 2006, 131.

⁴⁸⁰ Lindman 1992, katso esimerkiksi sivujen 144–145 välissä olevan valokuvaliitteen kuvaa [2].

ylhällä rinteessä sijaitsee toinen hautamuistomerkki (numero 13) ja pääkäytävältä vasemmalla polun alussa tasaisella alueella toinen (numero 16).

Toinen päävainaja on kuollut 1970-luvulla (numero 16) ja toinen 2000-luvulla (numero 13). Vainajien kuolinvuosien aikajana ulottuu vuodesta 1949 vuoteen 2014. Vainajia on yhteensä viisi, sillä toisella vainajalla on ollut kaksi puolisoa (numero 16).

Informaatio vainajista on selvästi luettavissa. Toiseen hautamuistomerkkiin on kaiverrettu vainajien nimet ja syntymä- ja kuolinpäivämäärät vasemmalle pystysivuihin alhaalta ylös (numero 13). Toisessa monumentissa vainajien nimet ja elinaika on kaiverrettu kiven etuseinään (numero 16).

Toisessa hautamuistomerkissä pelkistetyt valkoinen ja musta kivi on liitetty yhteen (numero 13). Kivet ovat kapeita ja korkeita. Muistomerkki suuntautuu ylöspäin, joten se toimii symbolisesti kuoleman horisontaalisia voimia vastustaen.⁴⁸¹

Kulttuureissa ja uskonnoissa väreillä on oma merkityksensä. Värien tulkintaan vaikuttaa yhteys, jossa ne koetaan. Valkoinen kuvaa puhtautta, viattomuutta, synnittömyyttä ja täydellisyyttä, musta syvää murhetta ja katoavaisuutta. Mustan ja valkoisen vastakohtaisuus on esimerkki kaksijakoisesta eli dualistisesta maailmankuvasta. Mustan vastakohtana valkoinen kuvaa valoa, iloa ja elämää. Musta kuvaa pimeyttä, yötä, surua ja kuolemaa.⁴⁸² Psykologiassa valkoinen kuvaa ihmisen tietoisuutta ja musta persoonallisuuden tiedostamatonta aluetta.⁴⁸³ Vertauskuvana valkoinen ilmaisee paratiisin viattomuutta. Musta on valkoisen vastakohta, absoluutin symboli.⁴⁸⁴

Taidemaalari Blomstedtin mukaan mustan ja valkoisen vastakohtissa ilmaistaan koko inhimillinen olosuhde. Musta on olemassaolon lopullinen päämäärä, valkoinen viittaa pisteeseen, jossa kaikki on oikealla paikallaan, paikkaan, jossa on harmonia. Hänen mukaansa valkoinen ja musta ilmentävät visuaalisen havainnon äärimmäisiä rajoja. Näiden pisteiden väliin jännittyy myös mahdollisuus tavoitella havaintokokemuksen ulkopuolelle jääviä ilmiöitä, transsendenttia, sitä mikä on kaikkien kategorioiden ulottumattomissa. Taiteen

---

⁴⁸¹ Pallasmaa 2006, 118.

⁴⁸² Lempiäinen 2006, 375–376, 379–380, 388–389.

⁴⁸³ Lempiäinen 2006, 380.

⁴⁸⁴ Biedermann 2002, 229, 393.

tarkoitus on lähestyä ikuista katoavan kautta. Näkymätöntä ilmaistaan näkyvän avulla.⁴⁸⁵ En ole löytänyt vastausta, miksi hautamuistomerkki on juuri tällainen.

Toisen hautamuistomerkin juuret ulottuvat pitkälle (numero 16). Uurna tai ruukku yhdistyy klassisesti kuolemaan jo pakanallisuudesta ja antiikista. Nykyisin se voi sisältää ajatuksen elämän hauraudesta ja kuoleman väistämättömyydestä.⁴⁸⁶ Hautamuistomerkkiin kuvautuva urna kertoo tyhjyydestä läheisen kuoltua. Katkennut pilari tai pylväs yhdistyy kuolemaan.⁴⁸⁷

Pylvään osan, sen pään käyttäminen hautamuistomerkkinä koko pylvään sijasta on käytännöllisistä syistä johtuva ratkaisu. Kokonaista pylvästä ei voinut saada hautamuistomerkin osaksi.⁴⁸⁸ Pylvään osa liittyy vainajat, jotka olivat ammatiltaan arkkitehteja, arkkitehtuurin ajalliseen jatkumoon ja perinteeseen.⁴⁸⁹ Ajan kulku, sukupolvien vaihtuminen sekä elämän rajallisuus ja katovaisuus välittyvät näiden vertauskuvien kautta. Näin muistomerkki ei vain kerro yksityisten ihmisten mieltymyksistä, kiinnostuksen kohteista ja elämäntyöstä vaan piirtää kaarta eri aikakausien ja sukupolvien välille. Kummankin hautamuistomerkin kertoma suuntautuu menneeseen.

5.3 Hautakammio

Taiteilijainmäen ainut hautakammio edustaa yksin tätä ryhmää (numero 19). Rinteeseen rakennettu hautakammio valmistui vuonna 1943 ja se oli Taiteilijainmäen ensimmäinen muistomerkki. Sijainniltaan hautakammio on Taiteilijainmäen keskus, sen sydän.

Vaikka hautakammio voi osoittaa haudan paikan, se on ensisijaisesti vainajien leposija.⁴⁹⁰ Kirjallisuudesta Gallen-Kallelan leposijasta on käytetty seuraavia nimityksiä: mausoleumi,⁴⁹¹ hautakammio⁴⁹² ja hautakappeli.⁴⁹³ Hautausmaa-alan nimikkeistössä hautakammio ja hautaholvi määritellään arkkuhaudan suojaksi tehdyksi rakennelmaksi, joka on yleensä maanalainen.⁴⁹⁴ Hautakappeli määritellään hautapaikalle, maan päälle tehdyksi rakennelmaksi. Se

---

⁴⁸⁵ Blomstedt 2007, 70–71, 74.

⁴⁸⁶ Lempiäinen 1990b, 51–52.

⁴⁸⁷ Lempiäinen 1990b, 51.

⁴⁸⁸ Schildt 1990, 230; 2007, 711–712.

⁴⁸⁹ Pallasmaa 2006, 122.

⁴⁹⁰ Nickels 2006, 37.

⁴⁹¹ Suomi & Taka 1966, 168.

⁴⁹² Raivio 1988, 197.

⁴⁹³ Kantonen 1993, 11.

⁴⁹⁴ Laurasvaara 2003, 2.

voi olla myös rakennus, jonne arkku tai arkkuja on sijoitettu.⁴⁹⁵ Rakennuspaikasta johtuen Taiteilijainmäen kammio on takareunastaan osittain maan sisällä, joten se on tavallaan kammion ja kappelin välimuoto. Käytän kammio-nimitystä, koska sitä on käytetty Raivion toimittamassa teoksessa.

Kammioon haudattujen vainajien kuolinvuosien aikajana ulottuu vuodesta 1931 vuoteen 1980. Informaatio vainajista on selvästi nähtävissä ovesa ja kynnyksessä. Kammioon on haudattu myös avioparin lapsi, joka on kuollut aikuisena. Nimet tähti- ja ristimerkkeineen ja rakennuttajan nimi on kaiverrettu isoin kirjaimin ja maalattu harmaalla.

Akseli Gallen-Kallela on piirtänyt kuviot, jotka on kaiverrettu hautakammion etuseinään ja oveen. Yläreunan palkkiin on kuvattu vasen kämmen, jonka sormien välistä valuu hiekka. Kämmenen yläpuolella on puolikaari. Kädestä valuva hiekka ja horisontin taakse painuva aurinko symboloivat elämän rajallisuutta.⁴⁹⁶

Puolikas kaari voi kuvata puolikasta aurinkoa, joka voidaan tulkita joko laskevaksi tai nousevaksi. Laskeva aurinko kuvaa elämän päättymistä, päivä vaihtuu uneen ja yöhön. Mailleen painuva aurinko kuvaa elämän rajallisuutta kädestä valuvan hiekan tavoin.⁴⁹⁷ Kummatkin kuviot symboloivat samaa asiaa eli elämän katoavaisuutta. Nouseva aurinko on ylösnousemuksen symboli.⁴⁹⁸ Kuviosta ei kuitenkaan lähde säteitä, jotka kuvaisivat auringon viimeisiä tai ensimmäisiä säteitä,⁴⁹⁹ joten tulkinta auringosta ei vaikuta ensisijaiselta.

Akseli Gallen-Kallelalla oli lämmin suhde luontoon. Jusélius-mausoleumin freskojen varhaisissa kuvitussuunnitelmissa on samankaltainen useasta viivasta muodostuva kaaren luonnosaihe kuin mitä Taiteilijainmäen hautakammion päädyssä.⁵⁰⁰ Luonnoksesta ei voi kuitenkaan varmasti sanoa, mitä se esittää. Hautakammion päätykuvio on tehty vainajan oman piirustuksen pohjalta. Kun kaarta katsoo tarkasti, havaitsee siinä olevan kahdeksan ohutta uraa, joiden väliin jää seitsemän kaarta. Tästä muodostuu kokonaisuus, joka näkyy raidallisena kaarena. Kuvion voisi tällä perusteella tulkita sateenkaareksi, sillä sateenkaaressa on seitsemän väriä.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁵ Laurasvaara 2003, 3.

⁴⁹⁶ Lempiäinen 1990b, 51.

⁴⁹⁷ Lempiäinen 1990b, 51; Seppälä 2005, 15.

⁴⁹⁸ Lempiäinen 1990b, 51; Seppälä 2005, 15.

⁴⁹⁹ Lempiäinen 1990b, 51; Seppälä 2005, 15.

⁵⁰⁰ Kaisla 1991, 17.

⁵⁰¹ Lempiäinen 2006, 348–349.

Useassa kulttuurissa sateenkaaren ajatellaan olevan Jumalan viesti, joka on sisällöltään tavallisesti myönteinen.⁵⁰² Sateenkaari on merkki Jumalan liitosta. Sateenkaari todistaa, ettei vedenpaisumus tule enää hukuttamaan ihmiskuntaa.⁵⁰³ Tästä kerrotaan Raamatussa.⁵⁰⁴ Sateenkaari on liiton, sovinnon ja Jumalan ikuisen armon merkki. Sateenkaari vaikuttaa yhdistävän taivaan ja maan, joten sen on ajateltu olevan silta taivaaseen. Uuden testamentin mukaan Kristus ja usko häneen on tämä silta. Sateenkaari on uuden ajan lupaus ja merkki.⁵⁰⁵

Kuvio kertoo ajan rajallisuudesta ja elämän lyhyydestä. Kun hiekka on valunut kädestä loppuun, tulee kuolema ja Gallen-Kallelan sanoin epätietoisuus vihdoin hälvenee.⁵⁰⁶ Kuviossa käden yläpuolelle sijoitettu sateenkaari kertoo, että Jumalan armo pysyy ja ylittää elämän katoavaisuuden. Tällä tavoin se kertoo uuden ajan lupauksesta ja toivosta, jonka Kristukseen uskovat saavat omistaa. Kammion etuseinässä olevat symbolit kantavat merkityksiä kuoleman rajan toiselle puolelle. Niiden kertoma suuntautuu eteenpäin.

Ovessa oleva väripaletti kertoo vainajasta merkittävänä suomalaisena taidemaalarina. Väripaletti yhdistyy myös luontevasti sateenkaareen ja sen väreihin. Kalevalaseuran merkki runonlaulajan kädet on myös Akseli Gallen-Kallelan suunnittelema ja liittyy hänen toimintaansa Kalevalaseurassa.⁵⁰⁷

Vainajien kuolinpäivämäärien edessä olevat ristimerkit on kaiverrettu ympyrän sisään. Tällaisella kehä- eli pyöräristillä on kuvattu muun muassa aurinkoa, vuodenkiertoa ja elämää syntymästä kuolemaan. Koska sitä on pidetty hyvän onnen pyöränä, se on merkitty kodin ovenpieliin. Se on kristinuskoa vanhempi kuvio. Kristillisestä näkökulmasta kehäristi symboloi maailmaa, jonka joka perukkaan ylittää Kristuksen herruus. Sillä ilmaistaan myös evankeliumin valoa ja Kristuksen voittoa kuolemasta.⁵⁰⁸ Kristityille se kertoo maailmasta, jossa Kristuksen herruus on kaikkialla

Pelkällä massiivisella olemassaolollaan kammio kertoo, että siellä lepää erittäin merkittävä henkilö, jonka muisto halutaan ehdottomasti säilyttää tuleville sukupolville. Koska kammio perustuu Akseli Gallen-Kallelan omaan piirrookseen ja siihen on myös kaiverrettu hänen töitään, hautakammio kokonaisuudessaan

---

⁵⁰² Biedermann 2002, 325.

⁵⁰³ Biedermann 2002, 325.

⁵⁰⁴ 1. Moos. 9: 11. ”Minä teen liiton ja annan teille lupaukseni: koskaan enää ei vedenpaisumus tuhoa kaikkea elävää, se ei koskaan enää hävitä maata.”

⁵⁰⁵ Lempiäinen 2006, 347, 350.

⁵⁰⁶ Gallen-Kallela 1992, 167.

⁵⁰⁷ Suomi & Taka 1966, 168; Reitala 2004, 170.

⁵⁰⁸ Lempiäinen 2006, 55–56.

kertoo erityisesti päävainajan merkityksestä Suomen taiteelle ja kulttuurille. Hautakammiossa näkyy hänen edustamistaan tyyliuunnista symboliikka ja kansallisromantiikka, jonka hän loi.⁵⁰⁹ Hautakammion kertoma suuntautuu myös menneisyyteen taaksepäin.

Gallen-Kallela oli toteuttanut eläessään nuoruudenhaaveensa. Hän rakensi omaksi ja perheensä kodiksi Ruovedelle erämaatalo Kalelan. Sen jokaiseen yksityiskohtaan hän oli halunnut jättää jälkensä. Gallen-Kallela tarvitsi kuitenkin työtilaisuuksia ja asiakkaita. Siksi oli jätettävä Kalela ja muutettava lähemmäksi Helsinkiä.⁵¹⁰

Kauniilla paikalla rinteessä sijaitsee Gallen-Kallelan hautakammio, jossa näkyy hänen luovan henkensä ja käyttensä töiden jälki.⁵¹¹ Kammiota voi pitää vainajien talona, joka varmistaa heidän ikuisen elämänsä ja säilyttää heidän muistonsa. Se on vertauskuvallinen portti elämän ja kuoleman välillä.⁵¹² Hautakammiot liittyvät arkkitehtuurin välittämään käsitykseen kuolemasta.⁵¹³

Gallen-Kallelan hautakammio tuo mieleen kirkkomaille sukujen rakentamat hautakappelit, jotka tulivat tavallisiksi sen jälkeen, kun uusia hautoja ei enää saanut avata kirkkojen lattioiden alle. Olemassa olevia sai käyttää kunnes keisari Aleksanteri I antoi lopullisen kiellon ruumiiden hautaamisesta kirkkoon vuonna 1822.⁵¹⁴

Hautakammioperinne on jatkunut. Taiteilijainmäen läheiseen rinteeseen on rakennettu vuonna 1999 hautakammio Niemistö. Kammion on tehnyt kuvanveistäjä Häiväoja.⁵¹⁵

---

⁵⁰⁹ Reitala 2004, 167, 170.

⁵¹⁰ Lindqvist & Ojanen 2010, 177–178, 212–213.

⁵¹¹ Raivio 1988, 195–196.

⁵¹² Pallasmaa 2006, 115–116, 124.

⁵¹³ Pallasmaa 2006, 115.

⁵¹⁴ Gardberg 2003, 47, 49, 83.

⁵¹⁵ Nickels 2006, 77, 225, U20-1-1A.

6 TIIVISTELMÄ

Helsingin Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäki sai alkunsa vuonna 1943, jolloin kansallistaiteilija Akseli Gallen-Kallela haudattiin hautakammioon hautausmaan pääkäytävän viereiseen mäenrinteeseen. Vuosikymmenien kuluessa eri vaiheissa toteutuneiden suunnitelmien seurauksena Taiteilijainmäestä on muodostunut ainutlaatuinen ja arvostettu hautausmaan alue, jossa on yhteensä 50 hautaa muistomerkkeineen. Vanhastaan yhteiskunnallinen eriarvoisuus on näkynyt hautausmailla, mikä Taiteilijainmäellä on toteutettu tarkoituksella valitsemalla sinne haudattaviksi kulttuurin ja taiteen edustajia. Hautaamiset alueelle eivät ole päättyneet, sillä taiteilijoita, joille paikat on myönnetty, on elossa. Myös puolisoille on varattu paikka, mutta pääsääntöisesti ei enää lapsille. Tämä katkaisee sukupolvien ketjun.

Johtavana periaatteena oli, että Taiteilijainmäelle kelpuutettiin kansallisesti ja kansainvälisesti ansioitunut taiteilija. Tätä oli käytännössä vaikea arvioida. Kriteerit vaihtelivat alun erittäin tiukoista myöhemmän ajan väljempiin. Helsingin seurakuntien yhteisen kirkkoneuvoston jäsenet päättivät Taiteilijainmäen hautapaikkojen luovuttamisesta. Taiteilijan ei tarvinnut olla evankelis-luterilaisen kirkon jäsen. Nykyisen vuonna 2004 voimaan astuneen hautaustoimilain mukaan hautausmaat ovat yleisiä hautausmaita, joilta hautasijan saaminen määräytyy kotikunnan mukaan.

Hautamuistomerkkien kertoma välittyy niiden ulkoasun ja koon lisäksi materiaalin, kirjoitusten ja symbolien kautta. Eri elementtien puuttuminen vaikuttaa hautamuistomerkkin kertomaan. Hautamuistomerkkien aiheiden painopiste alkoi siirtyä iankaikkisuuden korostamisesta vainajaan ja hänen ansioidensa esiintuomiseen 1800-luvun loppupuolella ja kertoo silloin alkaneesta yhteiskunnan maallistumisesta. Esitän hautamuistomerkkien kertoman kootusti liitteessä 5.⁵¹⁶

Kaikissa hautamuistomerkeissä on vainajien nimi ja elinaika. Yhteen on merkitty sanat: syntyi, kuoli. Syntymä- ja kuolinpäivämäärät osoitetaan harvoin pienillä tähti- ja ristimerkeillä. Syntymä- ja kuolinpaikat on merkitty kahteen luonnonkiveen. Yhteen muistolaattaan on kaiverrettu vainajan ammatti. Joihinkin hautamuistomerkkeihin on merkitty lahjoittajataho. Kuvanveistäjät ovat pääsääntöisesti merkinneet teoksiinsa nimensä ja usein teoksen valmistusvuoden.

---

⁵¹⁶ Liite 5, taulukot 1, 2, 3.

Yhdessä hautakivessä on muistolause, kahdessa veistoksessa on runosäe ja kahdessa yksittäinen lause. Missään ei ole viittauksia Raamattuun.

Neljässä hautakivessä on latinalainen tyhjä risti. Risti kertoo Jeesuksen ylösnousemuksesta ja siihen perustuvasta iankaikkisen elämän toivosta. Kristityt uskovat, että kuolema ei ole kaiken loppu. Risti esiintyy yhdessä 2000-luvun hautakivessä krusifiksina, joka on hautausmaakontekstissa harvinainen kristinuskon symboli sekä monumentaalisenä T-ristinä. T-symbolin yleinen tunnettavuus ei kuitenkaan ole varma. Maallistumisen myötä kristillisten symbolien kertoma voi olla vaikea ymmärtää. Kristillisinä symboleina kirja kertoo elämäkirjasta ja hautakammion sateenkaari uuden ajan lupauksesta. Kristilliset symbolit suuntaavat muistomerkkien kertoman tulevaisuuteen. Kristilliset symbolit ilmentävät kristittyjen uskoa. Alun perin luterilaiseksi hautausmaaksi vihityllä alueella ne liittyvät sukupolvien ketjuun, josta löytyy juuret mutta myös näkymä tulevaisuuteen. Useimmissa hautamuistomerkeissä, joissa on kristillistä symboliikkaa, on myös vainajista esimerkiksi heidän elämäntyöstään kertovia symboleja. Näkymättömästä maailmasta kertova enkeliaihe esiintyy kahdessa veistoksessa.

Luonnonkiviä hautakivinä tai hautamuistomerkin osina on yhdeksän kappaletta. Niiden käyttö rajoittuu lyhyelle ajanjaksolle 1990-luvun lopusta 2000-luvun loppupuolelle. Luonnonkivet kertovat, että nämä ihmiset ovat eläneet ja heidät on haudattu alueelle. Luonnonkivien käytöllä on voitu etsiä vaihtelua alueen ilmeeseen, sillä ennen luonnonkiviä siellä oli säännöllisen muotoisia pysty- ja vaakakiviä. Kristillisen perinteen mukaisia hautakiviä ilman kristillistä symboliikkaa on 1960-luvulta 2000-luvulle. 1990-luvulta niitä ei ole. Niukkimmin havaittavissa olevaa kertomaa on edellä mainituissa ryhmissä. Omakätisellä nimikirjoituksella ilmoitetaan vainajan nimi joissakin hautakivissä

Taiteilijainmäen muotokuvalliset hautamuistomerkit jatkavat 1860-luvulla alkanutta tapaa laittaa kivistä veistettyihin muistomerkkeihin vainajien muotokuvia medaljonkeina, reliefeinä ja veistoksina. Yhdessä hautamuistomerkeissä vainajan kuvaamisen tapa poikkeaa entisestä, koska siinä on käytetty uudenlaista hiekkapuhallettua kuvaa. Myös kiven sivujen epäsäännöllinen muotoilu on uutta aikaisempaan verrattuna. Yhteen hautamuistomerkkiin on kasvokuvan lisäksi liitetty ratsastajapatsas, joka on harvinainen hautausmaakontekstissa.

Monen veistoksellisen ja monumentaalisen hautamuistomerkin sekä joidenkin luonnonkivien taustalla on henkilöön liittyvä kertomus. Jotkin kertomukset ovat niin henkilökohtaisia, ettei niitä voi päätellä hautamuistomerkkiä tarkastelemalla. Hautamuistomerkit kertovat vainajien elämäntyöstä tai asioista, jotka ovat olleet heille tärkeitä. Ne kertovat vainajien persoonallisuudesta ja luonteesta. Jotkin taiteilijoiden hautamuistomerkit kertovat yksittäisistä teoksista, joista he ovat tulleet tunnetuiksi elämänsä aikana. Kertoma suuntautuu taaksepäin menneisyyteen ja muistoihin. Veistokselliset ja monumentaaliset hautamuistomerkit kertovat vainajien lisäksi teosten tehneistä kuvanveistäjistä ja heidän tyylistään ja teemoistaan.

Neljässä veistoksellisessa ja yhdessä monumentaalisessa hautamuistomerkin pohditaan kuolemaa ja kuoleman jälkeisen elämän mahdollisuutta. Yksi hautamuistomerkki esittää kysymyksen pohdittavaksi. Vastauksia ei anneta. Kuoleman jälkeen ei välttämättä ajatella olevan mitään. Toisaalta maailma ei ehkä ole vain se mikä näkyy. Voi olla jotain muuta näkyvän lisäksi. Ihmisen olemukseen kuuluu, että hän tietää kuolevansa. Jokaisen syntyneen on vuorollaan kuoltava. Hautamuistomerkeissä tuodaan esiin kuoleman väistämättömyys. Niistä välittyy se, että kukaan ei varmasti tiedä, mitä tapahtuu kuoleman jälkeen. Kristinuskon näkökulman mukainen toivo puuttuu. Ne kertovat erilaisesta maailmankatsomuksesta, minkä näkökulman Nickels löysi tutkimistaan kuvanveistäjien hautamuistomerkeistä. Nickels tulkitsee siten, että kuolemanjälkeinen elämä on mahdollisuus, jota ei ole suljettu pois. Vainajan elämä säilyy arvokkaana muistona. Taiteilijainmäen hautamuistomerkeissä oli havaittavissa samaa. Tällaisten muistomerkkien kertoma suuntautuu taaksepäin.

Suurin osa Taiteilijainmäen hautamuistomerkeistä liittyy aikaisempaan hautamuistomerkkiperinteeseen, mikä on dokumentoitu tutkimuskirjallisuuden valokuvissa ja myös nähtävissä Hietaniemen hautausmaalla. Klassisia ja niihin perustuvia hautakiviä on lähes puolet. Veistoksellisia hautamuistomerkkejä on noin kolmannes ja monumentaalisia vajaa viidesosa. Jotkin veistokselliset ja monumentaaliset hautamuistomerkit ovat saaneet innoitusta antiikista. Hautakammio liittyy monumentaalisten hautarakennusten jatkumoon.

Taiteilijainmäellä voi seurata suomalaisten kuvanveistäjien taidetta 1930-luvulta 2010-luvulle. 1990- ja 2000-luvuilla abstrakteja veistoksia asetettiin jalustana toimivien uusklassisen tyylin suurten sileäksi hiottujen kivien päälle. Perinteestä poikkeavia ratkaisuja on uusimmissa veistoksissa. 2010-luvulla on

uutta nykytaiteen mukaisen abstraktin metallisen veistoksen asettaminen suoraan maahan ilman näkyvää jalustaa, mistä on esimerkkinä veistos nimeltä Sateenvarjo. Se kertoo omasta ajastaan. Joidenkin veistoksien kohdalla tuli ilmi, että kuvanveistäjien tarkoituksena on herättää katsojan mielessä mielleyhtymiä ja kysymyksiä. Näin taideteos mahdollisesti säilyttää kiinnostavuutensa aikojen saatossa ja puhuttelee tulevia sukupolvia.

Taiteilijainmäen erityyppisissä hautamuistomerkeissä näkyy jännite. Toisiin on käytetty runsaasti resursseja, toisiin vähän. Alueella on vaatimaton matkalaukkukivi ja luonnonkiviä. Siellä on ainutlaatuisia taideteoksia, hautamonumentteja ja hautakammio.

Alasen vuoteen 1980 ulottuneen tutkimuksen mukaan Hietaniemen hautausmaalla esiintyi joka viidennessä hautamuistomerkeissä latinalainen risti. Tämän tutkimuksen mukaan latinalaisia ristejä on vähemmän, ei edes joka kymmenessä hautamuistomerkeissä. Tämä voi antaa viitteitä, että risti-symbolin käyttö hautamuistomerkeissä on vähentynyt. Toisaalta 50 hautamuistomerkin joukossa risti esiintyy myös krusifiksina ja T-ristinä.

Taiteilijainmäen kuriositeettiluonteen vuoksi tämän tutkimuksen perusteella on mahdoton sanoa tutkittujen symbolien yleisestä esiintyvyydestä hautausmaakontekstissa. Tutkimuksen perusteella ei myöskään voi päätellä, yleistyvätkö Sateenvarjon kaltaiset nykytaidetta edustavat veistokset tulevaisuudessa hautausmailla.

Hietaniemen hautausmaan eri alueilla on taiteilijoiden hautoja enemmän kuin Taiteilijainmäellä. Taidehistorian näkökulmasta tehdyllä tutkimuksella olisi toisenlaista annettavaa. Taiteilijainmäen hautamuistomerkit kertovat jokainen oman tarinansa. Ne ilmentävät pääsääntöisesti sinne haudattuja taiteilijoita. Monimuotoiset taideteokset luovat alueelle oman erityisen arvonsa.

Tutkimusprosessin aikana yllätyin viestinnällisestä rikkaudesta, joka voi kätkeytyä vaatimattomankin näköiseen hautamuistomerkkiin. Toisaalta runsaiden resurssien käyttö ei takaa hautamuistomerkin henkilökohtaista puhuttelevuutta. Osa hautamuistomerkkien kertomasta välittyy alitajunnan kautta eikä sitä voi sanallisesti ilmaista. Olen saanut viipyä hautamuistomerkkien äärellä ja havainnoida niitä eri vuorokauden- ja vuodenaikoina, mikä on vaikuttanut omaan ajatteluun ja tunteisiin.

7 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkit (numerot 1–50)

Arkistolähteet

Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkisto.
Hautatoimisto.

HSRKKKA
HT

Tekijän hallussa olevat haastattelut

Ulla Aartomaan sähköpostihaastattelu 26.6.2014 ja 12.7.2014.

Kari Huhtamon sähköpostihaastattelu 26.6.2014.

Pekka Jylhän sähköpostihaastattelu 9.2.2015.

Antero Koskisen haastattelu 8.5.2014.

Petri Liskin sähköpostihaastattelu 9.2.2014.

Kalervo Mattilan haastattelu 28.5.2013 sekä sähköpostihaastattelut 15.2.2014 ja 28.1.2015.

Juhani Pallasmaan sähköpostihaastattelu 25.3.2014.

Jouko Toiviaisen puhelinhaastattelu 18.2.2014.

Sari Tolletin sähköpostihaastattelu 8.11.2013.

Paula Turun puhelinhaastattelu 14.2.2014.

Tiina Törön sähköpostihaastattelu 16.2.2014.

Painetut lähteet

Hautausoimilaki 6.6.2003/457.

Helsingin seurakuntayhtymän luettelo Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäki (vanha 21A).

Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston kokouspöytäkirja 25.4.2002.

Hietaniemen hautausmaa

2009 Hietaniemen hautausmaa. Opaskartta. [Helsinki]: Helsingin seurakuntayhtymä.

Hämäläinen, Timo

2005 Olli-Matti Ronimus. (muistokirjoitus) – HS 7.7.2005. <<http://www.hs.fi/muistot/a1364357745058>> Katsottu 15.12.2014.

Kantonen, Timo

1993 Hietaniemen hautausmaa kulttuurihistoriallisena ympäristönä. Selvitys 4.10.1993. Kulttuuritieto Oy. [Helsinki]: Helsingin seurakuntayhtymän kiinteistötoimisto.

Kivi, Aleksis

[1866] Lintukoto. <<http://runosto.net/aleksis-kivi/kirjallinen-kk-lehti/lintukoto/>> Katsottu 15.12.2014.

Kortekangas, Olli

2014 Raili Rintala. (muistokirjoitus) – HS 30.4.2014. <<http://www.hs.fi/muistot/a1305818885184>> Katsottu 15.11.2014.

Kytöharju, Marjo

2010 Taiteilijoiden hautaaminen omalle alueelle päättyy. – Kirkko&kaupunki 8. syyskuuta 2010. Numero 33, sivu 5.

Nuutinen, Anna

2011 Myrsky ruhjoi Taiteilijoiden hautakiviä – ”Hurjan näköistä jälkeä”. – IS 28.12.2011. <<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288438107970.html>> Katsottu 23.2.2015.

Seppänen, Mika

2014 Näyttelijä Tea Ista on kuollut. – IS 20.2.2014. <<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288656543882.html>> Katsottu 23.11.2014.

Taiteilijainmäki V21A

[2011] Taiteilijainmäki V21A. Kartta hautapaikoista. <https://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/hautausmaat/hietaniemi/62ELCP5wk/020121A_Taiteilijainmaki_11.pdf> Katsottu 21.12.2014.

Taiteilijakukkulan hautasijat täynnä

2011 Taiteilijakukkulan hautasijat täynnä. – Kirkko&kaupunki 16. tammikuuta 2011. Numero 6, sivu 5.

Ylä-Tuuhonen, Meeri

2014 Konginkankaan turma tehosti pelastustöitä. – HS 16.3.2014.

Kirjallisuus

Aaltonen, Pirjo & al.

2005 Hautaus-toimen käsikirja. Helsinki: Edita.

Ahtola-Moorhouse, Leena

2001a Eila Hiltunen. Elämäkerta. – Credo. Eila Hiltunen. Toim. Maria Didrichsen. Helsinki: Didrichsenin taidemuseo.

2001b Eila Hiltunen teräs, tuli, innoitus – kuvanveistäjän tie. – Credo. Eila Hiltunen. Toim. Maria Didrichsen. Helsinki: Didrichsenin taidemuseo.

2004 Hiltunen, Eila (1922–2003) kuvanveistäjä, professori. – Suomen kansallisbiografia 3 Forsblom–Hirn. Helsinki: SKS.

- Alanen, Oiva
1985 Hautamuistomerkkien symboliikka. Tutkimus Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien hautausmaista vuosina 1829–1980. Käytännöllisen teologian pro gradu – tutkielma. HYTTK.
- Forslund, Jukka & Hämäläinen, Pirjo (toim.)
2004 Antikvaari. Antiikkiesineiden tietosanakirja. Helsinki: WSOY.
- Biedermann, Hans
2002 Suuri symbolikirja. Suomentanut ja toimittanut Pentti Lempiäinen. 6. painos. Helsinki: WSOY.
- Blomstedt, Juhana
2007a Kuunteleva silmä. – Juhana Blomstedt. Toim. Timo Valjakka. Helsinki: WSOY.
2007b Mustasta valkoiseen. Fragmentteja 1994. – Juhana Blomstedt. Toim. Timo Valjakka. Helsinki: WSOY.
- Didrichsen, Maria (toim.)
2001 Credo. Eila Hiltunen. Helsinki: Didrichsenin taidemuseo.
- Gallen-Kallela, Akseli
1924 Kallela-kirja I. Iltapuhde-jutelmia. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.
1992 Kallela-kirja. Iltapuhdejutelmia. Näköispainos teoksen 1955 ilmestyneestä 2. painoksesta. Porvoo: WSOY.
- Gardberg, C. J.
2003 Maan poveen. Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat. Keuruu: Schildts.
- Haitto, Heimo
1976 Maailmalla. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hakkila, Esko
1953 Wäinö Aaltonen. Elämää ja taidetta. 2. täydennetty painos. Helsinki: WSOY.
- Harni, Heli
2006 Kuvanveistäjän oppituoli. Biografia. – Atti d'amore. Tekijä Laila Pullinen. Turku: Wäinö Aaltosen museo.
- Hartman, Mauno ja Pirkko
2005 Minä Manu Hartman kuvanveistäjä the sculptor. Hollola: Mauno Hartmanin säätiö.
- Heinimäki, Jaakko & Jolkkonen, Jari
2009 Luterilaisuuden ABC. Synkkä ja harmaa sanakirja. 2. painos. Helsinki: Edita.
- Heng, Bey
1994 Hautausmaat arkipäivän asioina. Helsinki: Kirjaneliö.

- Hollmén, Hannakatri et al.(toim.)
 2000 Mitä missä milloin 2001. Kansalaisen vuosikirja 1999 – elokuu 2000. 51. vuosikerta. Helsinki: Otava.
- Häiväoja, Heikki & Nickels, Brita
 1990 Hautamuistomerkin hankkiminen. – Viimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautamuistomerkit. Toim. Pentti Lempiäinen & Brita Nickels. Imatra: SLEY-kirjat.
- Impola, Sirkka
 1987 Vanhan kirkon varjossa. Ulrikan kirkkomaalta Vanhaan kirkkopuistoon. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Jalkanen, Pekka
 2004 Godzinsky, Georg de (1914–1994) pianisti, kapellimestari, säveltäjä. – Suomen kansallisbiografia 3 Forsblom–Hirn. Helsinki: SKS.
 2006a Pihlajamaa, Lasse (1916–) harmonikansoittaja, säveltäjä, opettaja, musiikkineuvos. – Suomen kansallisbiografia 7 Negri–Pöysti. Helsinki: SKS.
 2006b Pokela, Martti (1924–) kanteleensoittaja, säveltäjä, professori. – Suomen kansallisbiografia 7 Negri–Pöysti. Helsinki: SKS.
- Jussila, Jarmo & al.(toim.)
 2004 Kirkon ja uskon sanakirja. Aamenesta öylättiin. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kaisla, Kirsi
 1991 Mausoleumifreskojen syntyvaiheita ja taustaa. – Seiniä, seiniä! Antakaa hänelle seiniä! Jusélius-mausoleumin freskojen esitöitä ja luonnoksia. Toim. Erja Pusa & Kirsi Kaisla. Espoo: Gallen-Kallelan museo.
- Kaloinen, Kimmo & Ojala, Ilmari
 1980 Hakkapeliittain kotiinpaluu. Pentti Papinahon ratsastajapatsas. Hämeenlinna: Karisto.
- Kanerva, Aimo
 1989 Omakuva. Helsinki: WSOY.
- Kiilunen, Jarmo & Hakola, Raimo
 2007 Alfasta alkuun. Johdatus Uuden testamentin kreikkaan. 2. uudistettu painos. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Kiiski-Finel, Päivi
 2006 Johdanto. – Atti d'amore. Tekijä Laila Pullinen. Turku: Wäinö Aaltosen museo.
- Knuutila, Jyrki
 1998 Mitä odotamme vihreältä hautausmaalta. Esitelmä hautausmaakulttuuria käsittelevässä pohjoismaisessa kongressissa Kööpenhaminassa 3.9.1997. – Perinteestä eteenpäin. Käytännöllisen teologian laitoksen vuosikirja 1998. Toim. Esko Ryökäs. Helsinki: Helsingin yliopisto, Käytännöllisen teologian laitos.

- Konttinen, Marjatta
1985 Sakari Tohkan varhaiskauden veistotaiteesta. Toim. Marjatta Levanto. Helsinki: Suomen taideakatemia.
- Konttinen, Riitta & Laajoki, Liisa
2000 Taiteen sanakirja. Helsinki: Otava.
- Korhonen, Kimmo
2003 Bergman, Erik (1911–) säveltäjä, akateemikko. – Suomen kansallisbiografia 1 Aaku–Browallius. Helsinki: SKS.
2009 Selim Palmgren elämä musiikissa. Helsinki: WSOY.
- Kormano, Riitta
2006 Pyhään suuntaava kärsimys. Laila Pullisen sakraali aiheista. – Atti d'amore. Tekijä Laila Pullinen. Turku: Wäinö Aaltosen museo.
- Korsberg, Hanna
2005 Manni, Tarmo (1921–1999) näyttelijä, professori. – Suomen kansallisbiografia 6 Lehtonen–Mörne. Helsinki: SKS.
- Kruskopf, Erik
2005 Kaskipuro, Pentti (1930–) taidegraafikko, taiteilijaprofessori, professori. – Suomen kansallisbiografia 5 Karl–Lehtokoski. Helsinki: SKS.
- Kämäräinen, Eija
1996 Merenpoika Hugo Simberg. Helsinki: WSOY.
- Laurasvaara, Raimo
2003 Evankelisluterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaa-alan nimikkeistö. Helsinki: Helsingin seurakuntayhtymä.
- Lehtonen, Turo-Kimmo
2008 Aineellinen yhteisö. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lempiäinen, Pentti
1990a Hautausmaaperinteen rikkaus. – Viimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautamuistomerkit. Toim. Pentti Lempiäinen & Brita Nickels. Imatra: SLEY-kirjat.
1990b Kuvat hautamuistomerkeissä. – Viimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautamuistomerkit. Toim. Pentti Lempiäinen & Brita Nickels. Imatra: SLEY-kirjat.
2006 Kuvien kieli. Vertauskuvat uskossa ja elämässä. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Lempiäinen, Pentti & Nickels, Brita
1990 Muistomerkkien tekstit. – Viimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautamuistomerkit. Toim. Pentti Lempiäinen & Brita Nickels. Imatra: SLEY-kirjat.
- Levanto, Marjatta
1983 Taide on totta. Helsinki: Otava.

- Lindgren, Liisa
 2000 Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa. Helsinki: SKS.
 2006 Renvall, Essi (1911–1979) kuvanveistäjä, mitalitaiteilija. – Suomen kansallisbiografia 8 von Qvanten–Sillanpää. Helsinki: SKS.
 2009 Memoria. Hautakuvanveisto ja muistojen kulttuuri. Helsinki: SKS.
- Lindman, Åke
 1992 Åke ja hänen maailmansa. Toim. Heikki Eteläpää. Helsinki: Tammi.
- Lindqvist, Leena & Ojanen, Norman
 2010 Taiteilijakoteja. 6. painos. Helsinki: Otava.
- Makkonen, Leena
 2009 Alvar Aallon kädenjälki Helsingissä. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.
- Martling, Carl Henrik
 1989 Puhuva hiljaisuus. Mänttä: SLEY-kirjat.
- Miettinen, Esko
 2012 Taivaallisia vieraita. Kristillinen enkeliperinne Suomessa. Helsinki: Kirjapaja.
- Mäkinen, Helka
 2003 Eronen, Ella (1900–1987) näyttelijä, professori. – Suomen kansallisbiografia 2 Bruhn–Fordell. Helsinki: SKS.
- Nervander, E.
 1883 I de dödas stad. En vägledning för vandraren på Helsingfors` lutherska begravningsplatser. Helsingfors: G. W. Edlunds förlag.
- Nevala, Maria-Liisa
 2005 Leino, Eino (1878–1926) kirjailija. – Suomen kansallisbiografia 6 Lehtonen–Mörne. Helsinki: SKS.
- Nickels, Brita
 1990 Hautamuistomerkkiperinne. – Viimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautamuistomerkit. Toim. Pentti Lempiäinen & Brita Nickels. Imatra: SLEY-kirjat.
 2005 Elämän kruunu. Kaksi hautamuistomerkkiä. – Kirkko – Taide – Viestintä. Markku Heikkilän juhla-kirja. Toim. Sari Dhima. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.
 2006 Hautamuistomerkki elämän ja kuoleman tulkitsijana. Heikki Häivöjan, Kain Tapperin ja Matti Peltokankaan tekemät hautamuistomerkit 1952–2002. Diss. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nikula, Riitta
 2007 Sirén, Johan Sigfrid (1889–1961) arkkitehti, nykyaikaisen arkkitehtuurin professori – Suomen kansallisbiografia 9 Siltanen–Tott. Helsinki: SKS.

- Nordström, Ernst
1940 Taidetta Helsingin hautausmaalla – Konsten på Helsingfors kyrkogård. Helsinki: Otava.
- Numers-Ekman, Katarina von
2006 Schoultz, Solveig von (1907–1996) kirjailija. – Suomen kansallisbiografia 8 von Qvanten–Sillanpää. Helsinki: SKS.
- Pallasmaa, Juhani
2006 Kuoleman kuvat arkkitehtuurissa. – Mikään ei häviä. Kirjoituksia kuolemankulttuurista. Toim. Tiina Huttunen & al. Helsinki: WSOY.
- Pehkonen, Marja
2008 Hauraita muistoja Helsingin hautausmailta. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Pfäffli, Heidi & Ahvenjärvi, Heikki
1994 Teosluettelo. – Wäinö Aaltonen (1894–1966). Toim. Heidi Pfäffli. Turku: Wäinö Aaltosen museo.
- Pihlaja, Juhani
2006 Tutkielmalle vauhtia. Vammala: SOCEDA.
- Raamattu
– Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.
- Raivio, Kaari (toim.)
1988 Taistelu Akseli Gallen-Kallelan taiteesta. Kirsti Gallen-Kallelan elämä 1932–1980. Espoo: Weilin+Göös.
- Rautio, Pessi
2006 Eksistenssin kysymyksistä suurimmat. – Pekka Jylhä. Toim. Kirsti Karvonen. Helsinki: Parvs Publishing.
2007 Kuinka opin katsomaan. Epäilyksen ja varmuuden samanaikaisuuden helpottavuudesta. – Juhana Blomstedt. Toim. Timo Valjakka. Helsinki: WSOY.
- Reitala, Aimo
2004 Gallen-Kallela, Akseli (1865–1931) taidemaalari. – Suomen kansallisbiografia 3 Forsblom–Hirn. Helsinki: SKS.
- Renvall, Essi
1971 Nyrkit savessa. Helsinki: Weilin+Göös.
- Rogers, Ben
2000 Pascal. Turhamaisuuden ylistys. Helsinki: Otava.
- Saarikoski, Pentti & Berner, Mia
1975 Ja meille jäi kiireetön ilta. Kvällen gör sig ingen brådska. Helsinki: Otava.

Sakari, Marja

2007 Virolainen, Heikki Wilhelm (1936–2004) kuvanveistäjä. – Suomen kansallisbiografia 10 Trana–Österman. Helsinki: SKS.

Sallinen, Aulis

2005 Sadepäivän kirjoituksia. Helsinki: WSOY.

Salokannel, Juhani

2006 Rintala, Paavo (1930–1999) kirjailija. – Suomen kansallisbiografia 8 von Qvanten–Sillanpää. Helsinki: SKS.

Schildt, Göran

1990 Inhimillinen tekijä Alvar Aalto 1939–1976. Helsinki: Otava.

2007 Alvar Aalto elämä. Jyväskylä: Alvar Aalto -museo.

Seppovaara, Juhani

2002 Elävä hiljaisuus Hietaniemen hautausmailla. Helsinki: Otava.

Seppälä, Olli

2005 Surun ja toivon kuvat. Hautamuistomerkkien sanoma. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Sihvo, Hannes

2005 Kivi, Aleksis (1834–1872) kirjailija. – Suomen kansallisbiografia 5 Karl–Lehtokoski. Helsinki: SKS.

Sinisalo, Soili

2004 Harri, Juhani (1939–) assemblage-taiteilija. – Suomen kansallisbiografia 3 Forsblom–Hirn. Helsinki: SKS.

Suomi, Vilho & Taka, Osmo

1966 Tiet kaikki yhtyy täällä. Historiaa Helsingin Vanhalla hautausmaalla. Helsinki: Tammi.

Talvio, Maila

1927 Jumalan puistot. Leposijoja ja hautausmaita. Porvoo: WSOY.

Teronen, Arto & Vuolle, Jouko

2012 Taiteilijakukkulalla. Suomalaisia taiteen tekijöitä. Helsinki: Kirjapaja.

Toiviainen, Sakari

2006 Pasanen, Pertti (1930–2001) elokuva- ja televisiotuottaja, ohjaaja, näyttelijä, keksijä. – Suomen kansallisbiografia 7 Negri–Pöysti. Helsinki: SKS.

Valjakka, Timo

2007 Maalaus voi vain ehdottaa. – Juhana Blomstedt. Toim. Timo Valjakka. Helsinki: WSOY.

2009 Näkemisen ja oivaltamisen pyyteetöntä iloa. – Huhtamo. Variatio arctica sculptura. Helsinki: Parvs Publishing.

- Valkonen, Olli
1993 Aimo Tukiainen kuvanveistäjä. Helsinki: Painatuskeskus.
- Viherjuuri, H. J.
1940 Helsingin hautausmaat kuvissa – Helsingfors begravningsplatser i bilder.
Helsinki: Otava.
- Viro, Voitto
1993 Vanha hautausmaa. Helsingin Hietaniemen hautausmaan opas. 2. uusittu
painos. Helsinki: Otava.
- Vuorikoski, Timo
1998 [Esipuhe]. – Pentti Kaskipuro. Toim. Päivi Loimaala. Tampere: Sara
Hildénin taidemuseo.
- Wager, Leif
2000 Hävyttömän hieno elämä. 3. painos. Helsinki: WSOY.
- Waltari, Mika
1977 Aimo Kanerva – suomalaista maisemaa etsimässä – in Search of the
Image of the Finnish Landscape. Espoo: Weilin+Göös.
- Wirkkala, Ilmari
1945 Suomen hautausmaiden historia. Porvoo: WSOY.

Liite 1. Luettelo vainajista

Lähde: Helsingin seurakuntayhtymän luettelo ”Hietaniemen hautausmaan Taiteilijamäki (vanha 21A)”.

Hauta	Vainaja arvo/ammatti	Syntynyt	Kuollut
1.	GRIPENBERG Margareta Maria tanssitaiteilija	11.6.1881	28.07.1976
2.	TUUKKANEN Bruno taiteilija	11.11.1891	25.02.1979
3.	VEHMAS Kerttu Elin kirjailija	28.05.1903	26.12.1980
4.	JYRINKOSKI Yrjö Armas lausuntataiteilija	17.05.1920	07.03.1981
5.	KANERVA Aimo Ilmari taidemaalari, professori	19.01.1909	16.12.1991
6.	SIREN Johan Sigfrid arkkitehti	27.05.1889	05.03.1961
7.	SIREN Ensi Taimi Sigrid DE GODZINSKY Georg kapellimestari, säveltäjä	05.11.1893 05.07.1914	19.09.1984 23.05.1994
8.	RENVALL Ester kuvanveistäjä	03.10.1911	18.10.1979
9.	WALTARI Marjatta WALTARI Mika Toimi kirjailija, akateemikko	15.08.1909 19.09.1908	30.11.1978 26.08.1979
10.	OKKONEN Onni taidehistorioitsija	20.08.1886	19.06.1962
11.	KARGUS-OKKONEN Helmi Maria CHORELL Walentin kirjailija, professori	10.10.1886 08.04.1912	04.09.1979 18.11.1983
12.	CHORELL Ethel Ingeborg HANNIKAINEN Tauno Heikki professori, orkesterinjohtaja, sellotaiteilija	13.08.1915 26.02.1896	01.02.2003 12.10.1968
13.	HANNIKAINEN Anna Arvida WITIKKA Jack Evert teatterinjohtaja	21.06.1893 20.12.1916	05.02.1974 28.01.2002
14.	PALMGREN Selim säveltäjä, pianotaiteilija	16.02.1878	13.12.1951
15.	TALVILA-PALMGREN Vilhelmina WIRKKALA Veli Tapio Ilmari muotoilija, akateemikko	28.02.1902 02.06.1915	13.09.1983 19.05.1985
16.	WIRKKALA Ruth Linnea AALTO Aino Maria AALTO Hugo Alvar Henrik arkkitehti	18.10.1916 25.01.1894 03.02.1898	14.11.1999 13.01.1949 11.05.1976
17.	MÄKINIEMI-AALTO Elsa Kaisa ERONEN Eila Siviä näyttelijätär	22.11.1922 29.01.1900	12.04.1994 09.10.1987
18.	TYRVÄINEN Veikko Aapeli oopperalaulaja	16.05.1922	11.06.1986

19.	GALLEN-KALLELA Axel Valdemar taidemaalari	26.04.1866	07.03.1931
	GALLEN-KALLELA Mary Helena	20.11.1868	26.08.1947
	GALLEN-KALLELA-VÄISÄNEN Aino taiteilija	1896	29.12.1980
20.	TUKIAINEN Aimo Johan Kustaa professori, kuvanveistäjä	06.10.1917	03.06.1996
21.	VON SCHOULTZ-BERGMAN Solveig Margareta kirjailija	05.08.1907	03.12.1996
	BERGMAN Erik Valdemar säveltäjä, akateemikko	24.11.1911	24.04.2006
22.	SALLINEN Pirkko Ainikki	23.11.1935	12.01.1997
23.	GOTHONI Aila Erika Frederike taiteilija	01.06.1953	30.12.1996
24.	VOLANEN Eeva-Kaarina akateemikko, näyttelijä (Puurunen)	15.01.1921	27.01.1999
	PUURUNEN Väinö Sakari	25.07.1921	05.08.2000
25.	GRÖNROOS Hugo Walton muusikko	29.08.1939	19.03.1999
26.	MANNI Tarmo näyttelijä, professori	30.07.1921	24.09.1999
27.	VESALA (Edward) Martti Juhani rumpali, orkesterinjohtaja, säveltäjä	15.02.1945	04.12.1999
28.	RINTALA Paavo Olavi kirjailija	20.09.1930	08.08.1999
29.	PASANEN Pertti Olavi viihdetäiteilijä, elokuvatuottaja	10.04.1930	07.09.2001
30.	WAGER Leif Christian näyttelijä	11.02.1922	23.03.2002
	HEMMING WAGER Eva	12.01.1923	15.01.2007
31.	POKELA Anna Marjatta säveltäjä, laulaja	05.01.1925	13.04.2002
	POKELA Martti Eliel	23.01.1924	23.08.2007
32.	HARRI Juhani Sakari kuvataiteilija, kuvanveistäjä	27.02.1939	18.06.2003
33.	HILTUNEN Eila Vilhelmiina kuvanveistäjä	22.11.1922	10.10.2003
	PIETINEN Otso Aarne	19.09.1916	25.09.1993
34.	VIROLAINEN Heikki Wilhelm kuvanveistäjä	17.04.1936	16.07.2004
35.	MERILÄINEN Usko Aatos säveltäjä, professori	27.01.1930	12.11.2004
36.	HAITTO Heimo Verner viulutaiteilija	22.05.1925	09.06.1999
	HAITTO Eeva Inkeri	21.03.1922	09.02.2008
37.	VIITANEN Usko Samuel oopperalaulaja	23.02.1928	06.06.2005
38.	RONIMUS Olli Matti runoilija	01.07.1929	07.07.2005
39.	LISKI Paavo Antero teatteriohjaaja, professori	04.07.1939	08.11.2005
40.	MIKKILÄ Timo professori, pianotaiteilija	16.10.1912	18.01.2006
41.	FAVÉN Mauri Oskari taidemaalari, professori	26.08.1920	23.02.2006

42.	WENESKOSKI Jorma Ilmari muusikko	15.10.1929	15.08.2006
43.	SARPANEVA Timo Tapani taiteilija, professori	31.10.1926	06.10.2006
44.	RAMSAY Carl Magnus lääket.lis, neurologi	02.11.1943	26.01.1994
45.	LUNDÁN Reko-Kalevi näytelmäohjaaja, kirjailija	02.04.1969	27.10.2006
46.	PIHLAJAMAA Lauri Armas musiikkineuvos	01.08.1916	14.11.2007
47.	LINDMAN Åke Leonard professori, elokuvaohjaaja, näyttelijä	11.01.1928	03.03.2009
48.	AARTOMAA Tapani Olavi professori, graafinen muotoilija	07.05.1934	27.10.2009
49.	BLOMSTEDT Yrjö Juhana taidemaalari	20.12.1937	04.08.2010
50.	KASKIPURO Pentti Ensio taidegraafikko	10.10.1903	04.09.2010
	KASKIPURO Ilta Tuulikki	03.07.1922	26.02.1999

Liite 2. Luettelo valokuvista

Klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet

Kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet

Elina Vaara	numero 3
George de Godzinsky	numero 7
Walentin Chorell	numero 11
Heimo Haitto	numero 36
Reko Lundán	numero 45

Hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa

Maggie Gripenberg	numero 1
Bruno Tuukkanen	numero 2
Yrjö Jyrinkoski	numero 4
Johan Sigfrid Sirén	numero 6
Mika Waltari	numero 9
Onni Okkonen	numero 10
Martti Pokela ja Marjatta Pokela	numero 31

Perinteisten pystykivien muunnokset

Eila Hiltunen	numero 33
Mauri Favén	numero 41
Jorma Weneskoski	numero 42

Luonnonkivet

Aila Gothóni	numero 23
Walton Grönroos	numero 25
Tarmo Manni	numero 26
Edward Vesala	numero 27
Paavo Rintala	numero 28
Leif Wager	numero 30
Usko Meriläinen	numero 35
Olli-Matti Ronimus	numero 38
Timo Mikkilä	numero 40

Veistokselliset hautamuistomerkit

Muotokuvalliset hautamuistomerkit

Essi Renvall	numero 8
Tauno Hannikainen	numero 12
Selim Palmgren	numero 14
Veikko Tyrväinen	numero 18
Pertti ”Spede” Pasanen	numero 29
Usko Viitanen	numero 37

Hautaveistokset

Solveig von Schoultz ja Erik Bergman	numero 21
Pirkko Sallinen	numero 22
Eeva-Kaarina Volanen ja Sakari Puurunen	numero 24
Heikki W. Virolainen	numero 34

Veistokset itsenäisinä hautamuistomerkkeinä

Aimo Kanerva	numero 5
Carl-Magnus Ramsay	numero 44
Tapani Aartomaa	numero 48
Juhana Blomstedt	numero 49
Pentti Kaskipuro	numero 50

Runosäkeen sisältävät veistokset

Aimo Tukiainen	numero 20
Juhani Harri	numero 32

Monumentaaliset hautamuistomerkit

Hautamonumentit

Tapio Wirkkala ja Rut Bryk	numero 15
Ella Eronen	numero 17
Paavo Liski	numero 39
Timo Sarpaneva	numero 43
Lasse Pihlajamaa	numero 46
Åke Lindman	numero 47

Hautamonumenttien muunnokset

Jack Witikka ja Tea Ista	numero 13
Alvar Aalto	numero 16

Hautakammio

Akseli Gallen-Kallela	numero 19
-----------------------	-----------

Liite 3. Valokuvat

Klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet

Kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet

Elina Vaara (numero 3). Kuva Terhikki Hakli 1.10.2011.

George de Godzinsky (numero 7). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Walentin Chorell (numero 11). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Heimo Haitto (numero 36). Kuva Terhikki Hakli 25.9.2013.

Reko Lundán (numero 45). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Yksityiskohta Reko Lundánin hautakivistä. Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Kristillisen perinteen mukaiset hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa

Maggie Gripenberg (numero 1). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Bruno Tuukkanen (numero 2). Kuva Terhikki. Hakli 9.11.2010.

Yrjö Jyrinkoski (numero 4). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

J. S. Sirén (numero 6). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Mika Waltari (numero 9). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Onni Okkonen (numero 10). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Martti Pokela ja Marjatta Pokela (numero 31). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Perinteisten pystykivien muunnokset

Eila Hiltunen (numero 33). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Mauri Favén (numero 41). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Jorma Weneskoski (numero 42). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Luonnonkivet

Aila Gothóni (numero 23). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Walton Grönroos (numero 25). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Tarmo Manni (numero 26). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Edward Vesala (numero 27). Kuva Terhikki. Hakli 9.11.2010.

Paavo Rintala (numero 28). Kuva Terhikki Hakli 30.11.2014.

Leif Wager (numero 30). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Usko Meriläinen (numero 35). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Olli-Matti Ronimus (numero 38). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Timo Mikkilä (numero 40). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Veistokselliset hautamuistomerkit

Muotokuvalliset hautamuistomerkit

Essi Renvall (numero 8). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Tauno Hannikainen (numero 12). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Selim Palmgren (numero 14). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Veikko Tyrväinen (numero 18). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Sivukuva Veikko Tyrväisen ratsastajapatsaasta. Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Pertti "Spede" Pasanen (numero 29). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Usko Viitanen (numero 37). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Hautaveistokset

Solveig von Schoultz ja Erik Bergman (numero 21). Kuva Terhikki Hakli
9.11.2010.

Pirkko Sallinen (numero 22). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Eeva-Kaarina Volanen ja Sakari Puurunen (numero 24). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Eeva-Kaarina Volanen ja Sakari Puurunen. Toinen kuvakulma. Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Heikki W. Virolainen (numero 34). Kuva Terhikki. Hakli 9.11.2010.

Veistokset itsenäisinä hautamuistomerkeinä

Aimo Kanerva (numero 5). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Carl-Magnus Ramsay (numero 44). Kuva Terhikki Hakli 25.9.2013.

Tapani Aartomaa (numero 48). Kuva Terhikki Hakli 30.11.2014.

Juhana Blomstedt (numero 49). Kuva Terhikki Hakli 25.9.2013.

Pentti Kaskipuro (numero 50). Kuva Terhikki Hakli 1.10.2011.

Runosäkeen sisältävät veistokset

Aimo Tukiainen (numero 20). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Juhani Harri (numero 32). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Yksityiskohta Juhani Harrin hautamuistomerkestä. Kuva Terhikki Hakli 9.10.2010.

Yksityiskohta Juhani Harrin hautamuistomerkestä. Edellisessä kuvassa näkyvä laatta on korvattu uudella. Kuva Terhikki Hakli 30.11.2014.

Monumentaaliset hautamuistomerkit

Hautamonumentit

Tapio Wirkkala ja Rut Bryk (numero 15). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Ella Eronen (numero 17). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Yksityiskohta Ella Erosen hautamuistomerkin takaa. Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Paavo Liski (numero 39). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Timo Sarpaneva (numero 43). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Lasse Pihlajamaa (numero 46). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Åke Lindman (numero 47). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Hautamonumenttien muunnokset

Jack Witikka (numero 13). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Jack Witikka ja Tea Ista (numero 13). Kuva Terhikki Hakli 30.11.2014.

Alvar Aalto (numero 16). Kuva Terhikki Hakli 9.11.2010.

Hautakammio

Akseli Gallen-Kallela (numero 19). Kuva Terhikki Hakli 1.10.2011.

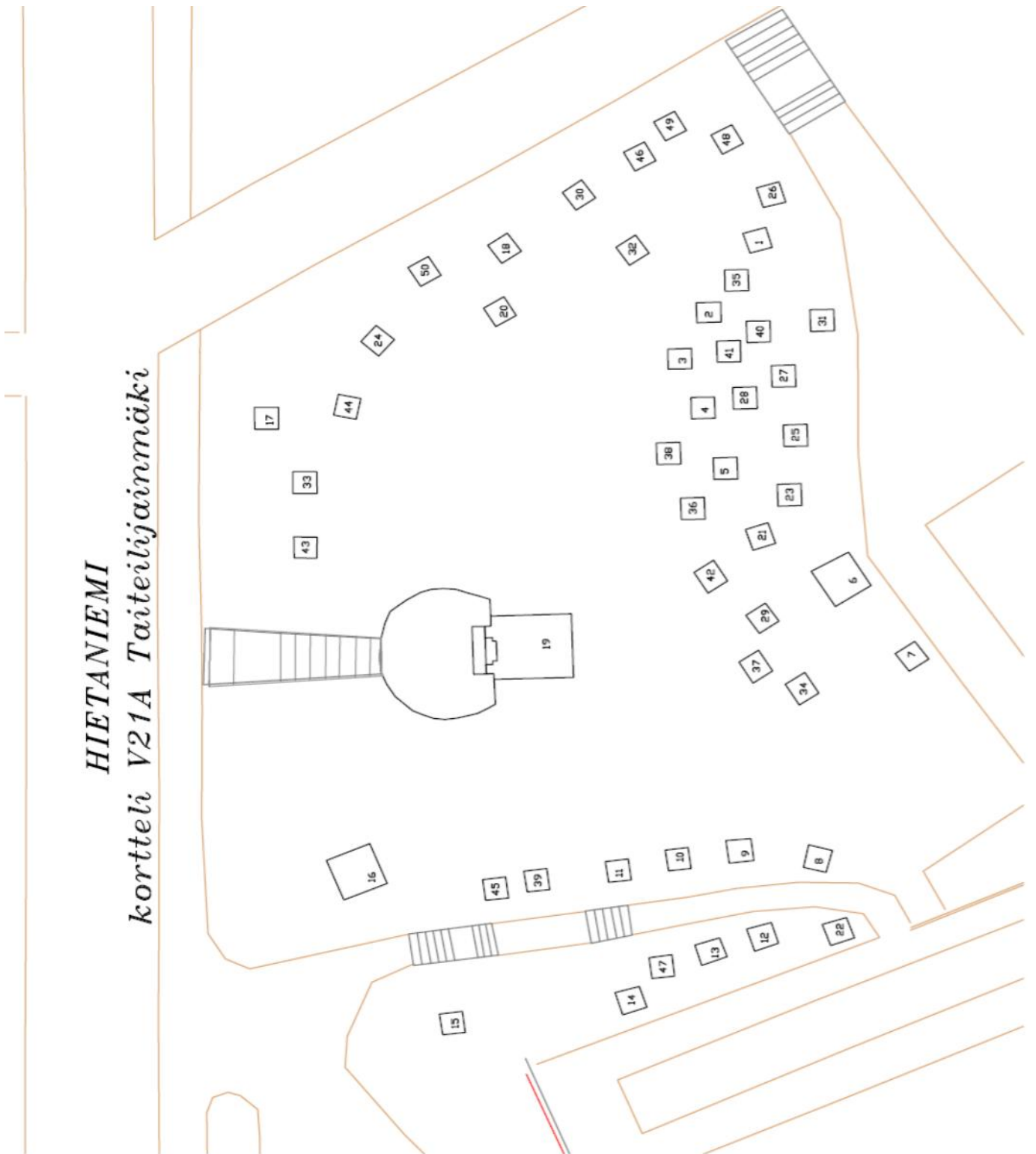
Yksityiskohta Gallen-Kallelan hautakammioista. Kuva Terhikki Hakli 1.10.2011.

Tapaninpäivänä 26.12.2011 myrsky kaatoi puita. Kuva Terhikki Hakli
28.12.2011.

Liite 4. Kartta

Lähde: Helsingin seurakuntayhtymän kartta. (Toistaiseksi julkaisematon.)

Liite 5. Taulukoita

Taulukko 1. Taiteilijainmäen hautamuistomerkkien kertoma, klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet

TAITEILIJAINMÄEN HAUTAMUISTOMERKKIEN KERTOMA					
Klassiset ja niihin pohjautuvat hautakivet					
Nu- mero	Kuolin- vuosi	Valmistus- vuosi	Suunnittelija tai tekijä	Suuntautuu eteenpäin	Suuntautuu taaksepäin
Kristillistä symboliikkaa sisältävät hautakivet					
3	1980			+	+
7	1994			+	+
11	1983			+	+
36	1999			+	+
45	2006			+	
Kristillisen perinteen mukaiset hautakivet ilman kristillistä symboliikkaa					
1	1976		Petri Blomstedt		+
2	1979				(+)
4	1981				+
6	1961				(+)
9	1979				(+)
10	1962				+
31	2002		Laura Pokela ja Antti Pokela		+
Perinteisten pystykivien muunnokset					
33	2003		Markku Pietinen ym.		+
41	2006		Aino Favén		+
42	2006				+
Luonnonkivet					
23	1996				
25	1999				
26	1999	2000	Timo Sarpaneva		+
27	1999				+
28	1999			+	+
30	2002		Carmela Wager-Henell		+
35	2004				(+)
38	2005		Jouko Toiviainen		+
40	2006				

Taulukko 2. Taiteilijainmäen hautamuistomerkkien kertoma, veistokselliset hautamuistomerkit

TAITEILIJAINMÄEN HAUTAMUISTOMERKKIEN KERTOMA					
Veistokselliset hautamuistomerkit					
Nu- mero	Kuolin- vuosi	Valmistus- vuosi	Suunnittelija tai tekijä	Suuntautuu eteenpäin	Suuntautuu taaksepäin
Muotokuvalliset hautamuistomerkit					
8	1979		Essi Renvall		+
12	1968	1954	Aarre Aaltonen		+
14	1951	1964	Kalervo Kallio		++
18	1986	1988	Kauko Räsänen		+
29	2001	2001	Heikki Räsänen		+
37	2005	1988	Pentti Papinaho		+
Hautaveistokset					
21	1996	1977	Eila Hiltunen		+
22	1997		Björn Weckström		+
24	1999	1999	Mauno Hartman		+
34	2004	1996	Heikki Virolainen		++
Veistokset itsenäisinä hautamuistomerkkeinä					
5	1991	1938	Sakari Tohka		+
44	1994	2011	Laila Pullinen	(+)	+
48	2009	2014	Kari Huhtamo		+
49	2010	2012	Juhani Pallasmaa		+
50	2010	1988	Heikki Häiväoja		+
Runosäkeen sisältävät veistokset					
20	1996		Aimo Tukiainen		++
32	2003	2004	Matti Peltokangas		++

Taulukko 3. Taiteilijainmäen hautamuistomerkkien kertoma, monumentaaliset hautamuistomerkit

TAITEILIJAINMÄEN HAUTAMUISTOMERKKIEN KERTOMA					
Monumentaaliset hautamuistomerkit					
Nu- mero	Kuolin- vuosi	Valmistus- vuosi	Suunnittelija tai tekijä	Suuntautuu eteenpäin	Suuntautuu taaksepäin
Hautamonumentit					
15	1985	2000	Maaria Wirkkala	+	+
17	1987	1989	Armas Hutri		+
39	2005	2006	Kalevi Liski		+
43	2006	2007	Marjatta Sarpaneva		++
46	2007	2009	Pekka Jylhä		+
47	2009	2010	Antero Koskinen		+
Hautamonumenttien muunnokset					
13	2002				
16	1976	1981	A. ja E. Aalto		+
Hautakammio					
19	1931	1943	A. Gallen-Kallela ym.	+	+